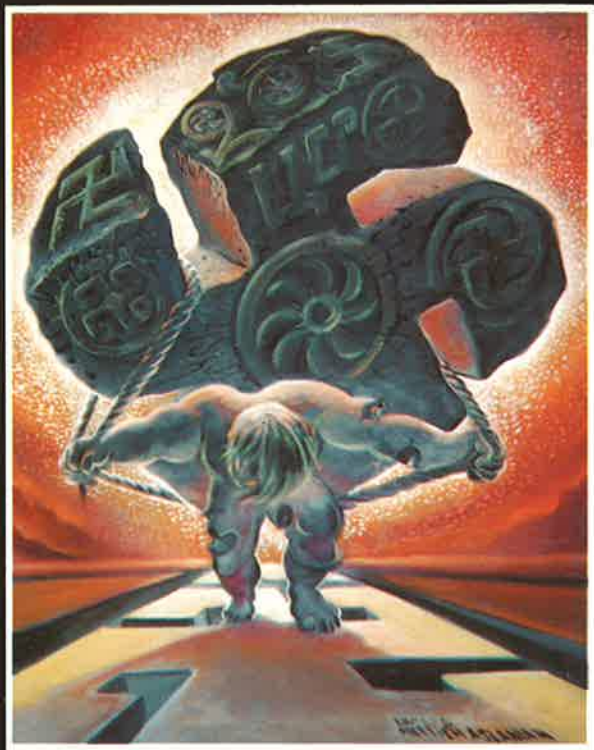

ՄԿՐՏԻՉ ԾԻՐԱՅԻ

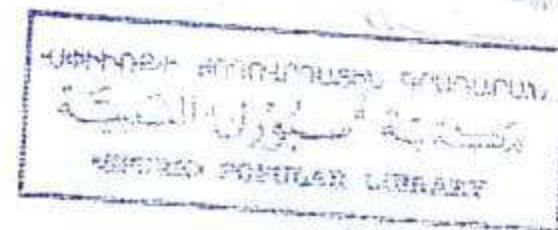
ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ ՏԻԵՋԵՐԱՅԱՆՃԱՐ ԻՄԱՍՏԱՆՇԱՆՆԵՐԻՑ ԱՆԴԻՆ

Տիեզերաիմաստասիրական
համալսարանի մատենաշար
թիւ 1

ՄԿՐՏԻՉ ԾԻՐԱՅԻ

ԱՐԻԱՅԻՆԵՐԻ
ՏԻԵԶԵՐԱՀԱՆԾԱՐ
ԻՄԱՍՏԱՆՇԱՆՆԵՐԻՑ
ԱՆԴԻՆ

ՊԵՂՈՒԹ, 1996

Այս աշխատասիրութեան մէկ մասը,
յօդուածներու ձեւով լոյս տեսած է
լիբանանահայ մամուլին մէջ, որ որոշ
փոփոխութիւններէ ետք, ընդգրկուած է
այս հատորին մէջ:

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Պատմականօրէն Կորինի «Վարժ Մաշտոցի» բնագիրը գլխաւոր վկայութիւնը կը համարուի Ս. Մեսրոպի կատարած առաքելական ուղեւորութեան՝ ի սպաս հայ գիրերու յայտնաբերումին:

Ընդհանրապէս Կորինի նշած պատմական տուեալներուն վրայ հիմնուած են նաեւ Մովսէս Խորենացիի, Ղազար Փարպեցիի եւ այլոց ֆննական տեսութիւնները, որոնք կու գան շեշտելու այս դէպքին ժամանակագրական տեղեկութիւններն ու Դանիէլեան նշանագրերու ենթադրեալ առնչութիւնը մեսրոպեան տառերու ձեւակերտման աշխատանքին գծով: Բացատրելու համար այս վիճելի երեւոյթը, կարգ մը բանասէրներ յայտնած են, թէ Մեսրոպ Մաշտոց իր երկար ուղեւորութիւնը կատարած է Դանիէլեան նշանագրերու անբաւարարութենէն մղուած: Ոմանք իրենց տեսակէտը յարմարեցուցած են Մովսէս Խորենացիի այն վարկածին, թէ Դանիէլի մօտ գտնուած գրերը «կարգեալ ըստ ձեւոյ օրինակի յունականին» (1) էին:

Մակայն հալոց ալբուքենի ծագումին առեղծուածը, դժբախտաբար, բաւարար չափով չէ լուսաբանուած պատմագիտութեան մէջ խորացած հայագէտներու կողմէ: Ցարդ կատարուած բազմաթիւ բանասիրական

(1) Մովսէս Խորենացի, «Պատմութիւն Հայոց», Տիփղիս, 1913, էջ 326:

հետախուզումները, թեև տրամաբանական ըլլալու պատրանքը կը թողուն, բայց չեն յաջողած վերջնական եզրայանգում մը գտնել հայկական տառերում մեծ ձեռնարկի իրագործումին առնչութեամբ: Թերեւս պատճառը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ մեր պատմութեան այդ ժամանակաշրջանին ֆրիստոնէական կրօնը, իբրեւ նոր ֆաղափալթութեան մը սկզբնաւորութիւն, չեղաշրջած ըլլալով հեթանոսական բարբերն ու մշակոյթը, առհասարակ կոչուած էր արմատաւորուելու ողջ ժողովուրդի հոգեբանութեան մէջ, իբր «օտար լծի դէմ իր գոյութեան համար մղուող ազատագրական պայքարի հզօր գաղափարական նախադրեալ»:

Այս իմաստով ալ ֆրիստոնէութեան հետագայ տարածումն ու ամրապնդումը ո՛չ միայն եկեղեցույ մտահոգութեան առարկան էր, այլեւ պետական ֆաղափալանութեան հրատապ հարցերէն մին կը հանդիսանար, իբրեւ գաղափարական ուժ ծաւալելու բոլոր բնագաւառներէն ներս: Անմիջապէս մեծ թափ ստանալով, հայերէն լեզուի ուսուցման գործը կը դառնար բոլորին յանձնառութիւնը, միաժամանակ կը սկսէր մտաւորականութեան եռուն գործունէութիւն: Հետեւաբար, այս տուեալներէն մեկնելով, դժուար չէ կոտակել, թէ հայ դպրութեան ու դաստիարակութեան ծաղկումը, այդ բախտորոշ հանգրուանին ժողովրդականացած ըլլալով, բարոյական մեծ նշանակութիւն ունէր մեր պատմիչ գրողներուն համար, որոնք հասկնալի պատճառներով հաւատարիմ մնացած են այն վարքագիծին, թէ ֆրիստոնէութենէ առաջ զիր եւ գրականութիւն գո-

յութիւն չունէր Հայաստանի մէջ: Սակայն «Նախամաշտոցեան Հայ Մատենագրութիւնը եւ Դանիէլեան Գրերը» (2) խորագիրը կրող յոյժ կարեւոր իր մէկ յօդուածին մէջ, Փրոֆ. Աշոտ Գ. Աբրահամեան նախաֆրիստոնէական շրջանի գրականութեան եւ մշակոյթի գոյութիւնը հաստատող իր ֆննարկութեան մէջ կը նշէ հետեւեալ անհրաժեշտ տեղեկութիւնները.

Մաճսոցից առաջ հայ գրի եւ գրականութեան առկայութիւնը հաւաստող միւս փաստը գրական զարգացած լեզուի գոյութիւնն է, որը լուսարարի վիճակում օգտագործել է մաճսոցեան դորոցը: Անժխտելի փաստ է, որ Ե. դարի հայ գրական լեզուն ֆեռականօրէն արականագ օրինաչափուած եւ բառադասարկով հարուստ լեզու է եղել: Բաւական է ասել, որ ասորական եւ յունական բնագրերից հայերէն է թարգմանուել հարիւր տղագրական մամուլից աւելի ծաւալով Ասուածաւանդը՝ առանց օտար բառերի օգտագործման: Թարգմանուած բնագրի իմաստը հայերէնում տուած է այնպիսի ճշգրտեամբ, որ հայերէն Ասուածաւանդը համարուած է «թարգմանութիւնների թագուհի»: Ըստ որում, լեզուի հարստութիւնը, շեղութիւնը, հռետորական բարձր արուեստը եւ այլն, յատուկ են ընդհանրապէս Ե. դարի հայկական բոլոր ինքնատիպ եւ թարգմանական աշխատութիւններին: Ահա այս փաստերն են, որ հիմք են տուել մեզ առաջադրելու հետեւեալ հարցումները.

«Եթէ հայկական գրականութեան սկիզբը Ե. դարն է, ապա հնարաւոր չէր,

(2) «Պատմաբանասիրական Հանդէս», Երեւան, թիւ 4, 1963, էջ 131-143:

Ա) որ Ե. դարի զանազան հայ հեղինակների աշխատություններ եւ թարգմանություններ միասեռակ փերկանական մշակուած ձեւեր ունենային.

Բ) որ տարբեր գաւառների մարդիկ գրէին միեւնոյն քառով.

Գ) որ թարգմանությունների ժամանակ հարկադրուած չլինէին բնագրի լեզուից մեծ թուով տեղիներ փոխ առնել.

Դ) որ թարգմանէին այդոյսի ճշգրտեամբ.

Ե) որ իմեմաշիդ աշխատությունները սկսէին այդոյսի քարձ թեմասիկայով»(3):

.... Նախամաշոցեան հայ գրի եւ գրականութեան մասին արժեքաւոր տեղեկութիւններ են հաղորդում նաեւ յոյն մատենագիրները: Մատենացոյց անենք նրանցից միայն երկուսին» (4):... «Հիմողիս անունով մի յոյն դասմիչ 234 թ. գրած իր ժամանակագրութեան մէջ թուարկել է այն ժողովուրդների անունները, որոնք դորութիւն են ունեցել. դրանց թւում են նաեւ հայերը. (5) (տե՛ս Hippolytus, Werke IV Bd. Die Chronik):

Ի՞նչ շահագրգռութիւն ուներ յոյն հեղինակը կեղծելու դորութիւն չունեցող ժողովրդին դորութիւն ունեցող ներկայացնելու:

Փիլիստրատս անունով մի յոյն հեղինակ, որն ամրել է մ.թ. Գ. դարում, իր «Վարդ Աղողիմեա Տիվացու» խորագրով աշխատութեան մէջ տեղեկութիւն է հաղորդում այն մասին, որ Տաւրոսի լեռներում մի յովազ է բռնուել. յովազի վզին՝ ոսկի

(3) Նույնը, էջ 133-134:

(4) Նույնը, էջ 135:

(5) Նույնը, էջ 135:

մանեակ, իսկ մանեակի վրայ հայերէն գրուած «Արեակ Թագաւորից՝ նուէր Նիւսիայի Աստուն» (6) (տե՛ս "Philistrati de via Apollonis Tianei", հատոր Ա., էջ 44):

Վերջացնելով հայկական նախամաշոցեան գրի առեղծուածին պատմական որոշ հանգամանքներու լուսաբանութիւնը, համապարփակ ակնարկով մը հետեւեալ հարցադրումը կը կատարենք. ի՞նչպէս կարելի է բացատրել Դ. եւ Ե. դարերու յանկարծակի փաշլը հայ դպրութեան: Ի դէպ, պէտք է ըսել, որ ո՛չ մէկ մշակույթ այդպէս, ոչինչէն, ընդոստ ծնած է, մինչդեռ ամէն զարթօնք ունի իր աճումը պայմանաւորող, հասունացումի եւ պատրաստութեան նախընթաց շրջանը:

Այսօր, մեր օրերուն եւս, այս հարցերը կը շարունակեն մտատանջել շատերը, որոնք հետամուտ ըլլալով ճշմարտութեան լոյսը սփռելու հաշոյ պատմութեան կարեւորագոյն հանգրուանին շուրջ, դասական հարթ մտածողութենէն դուրս գալով, աւելի ծաւալային տարողութիւն ունեցող տրամաբանութեամբ կը բնութագրեն հայկական այբուբենի ծագումին բարդ խնդիրը: Այս ուղղութեամբ ուշադրութեան արժանի չեղադարձութիւն մը կը համարուի իմաստասէր-արուեստագէտ Մկրտիչ Սալանեանի գիրքին բովանդակութիւնը, որ աննախընթաց եւ միանգամայն անսպասելի մօտեցումով մը կ'անդրադառնայ հաշոյ գիրերու գիտին մասին: Սալանեան առասպել մը ստեղծելու միտումով չէ որ մշակած է այս վերլուծական աշխատումով

(6) Նույնը, էջ 135-136:

տասիրութիւնը, ո՛չ ալ հալ պատմագէտներու լրջութիւնը կասկածի տակ առնող ընդդիմախօսութիւն մըն է անոր քննարկումը: Հեռու ամէն տեսակի նախապաշարումներէ եւ սահմանագծումներէ, «Արիացիներու Տիեզերահանճար Իմաստանշաններէն Անդին» կոչուող ներկայ ուսումնասիրութիւնը հեղինակին տասը տարիներու գեղարուեստափմաստասիրական տիեզերահայեացքին արդիւնքը ըլլալով, յառաջացման եւ զարգացման ընթացքի մէջ կը տեղաւորէ խնդրոյ առարկայ այս նիւթը՝ դուրս բերելով զայն իր պատմական տոկմաթիփ պայմանաւորութիւններէն:

Սկզբնական շրջանին Սալանեանը ստեղծագործական երկունք ապրեցաւ արեւոց հայոց մտածողութեան բնորոշ խորհրդանիշերը պատկերելով զանազան թեմաներու ներկայացումով. մեհենատուններ՝ որոնց խորաֆանդակները գեղազարդարուած են բազմաթիւ սվաստիքներու իրագործումով, իսկ այդ հեթանոսական տաճարներու մէջ կատարուող ծիսական արարողութիւնները պատկերացուած են փորմերու այնպիսի աղօթավիճակով, որ զարմանալիօրէն կը յիշեցնէ սվաստիքայի խորախորհուրդ նշանը:

Ի՞նչ է սվաստիքն եւ ինչո՞ւ Սալանեան այս արեւածին գաղափարանշանը կամ արիացիներու յատուկ կրօնադաւանաբանական կնիքը կը նկատէ իբրեւ հայոց այբուբենի ծագումին կենսամղիչ ուժը: Սվաստիքն նախնադարեան շրջանի մեծապառաժեայ (mégalthique) յուշակոթողներուն առընթեր եղած է բարձրորակ մշակոյթի մը ճարտարագիտական արեւածեւ

գաղափարախորհուրդը՝ օժտուած ըլլալով ձեւաստեղծման շարժուն գործառնութեամբ: Այս կառուցողական յատկութիւն ունեցող գծապատկերին բնագանցական իմացութիւնը մեծ ճշգրտութեամբ ու բացայայտ կշռոյթով մը կ'արտայայտէ տիեզերքի մէջ գործող տարերային երեւոյթները: Հետագային, միեւնոյն մոգական խորհրդանշանը, շնորհիւ իր առթած ուժականութեան եւ հզօր արտայայտչաձեւին, հնարաւորութիւն կ'ընձեռէր Սալանեանին նրբագգաց ներաշխարհին տրամաբանական հիմքերու վրայ վերաճարտարակերտելու հայոց այբուբենի ամբողջ համակարգը, կշռութաւոր ձեւով մը զանոնք տեղադրելով եւ տարրաւորելով կանոնաւոր համաչափութիւններով սվաստիքայի ուրուագիծին վրայ: Այսպիսով, գեղանկարիչ Սալանեանը հին հայոց մտակառոյցին ուղիով հալ գիրերու ձեւակերտման բանալի սկզբունքը հաստատելէ ետք, արիացիներու յաւերժական խորհրդանշանին միջոցաւ հնարաւորութիւն կը ստեղծէր առանձնատուկ նկարագիր տալու հայկական տառերուն, միաժամանակ անոնց կրաֆիքական իմաստաւորումներուն մեկնութիւնը կատարելով լեզուա-ոճական հարուստ բառապաշարի շարահիւսութիւններով: Այնուհետեւ ան տիեզերափմաստասիրական իր ինքնատիպ մտահայեացքին ծաւալումով, իւրաքանչիւր տառ կը փոխակերպէ նախնական բնոյթ ունեցող գաղափարապատկերներու՝ բացայայտելով անոնց արեւապաշտական մտածողութեան բնորոշ սկզբունքները՝ ապա՝ տիեզերահանճար նախատիպերուն երկրաչափական կերպաւորումները կը գտնու-

գէ, իբրեւ իմաստանշանային հոգեգմայլ ընթերցումներ:

Ի վերջոյ, Ասլանեանի արտայայտած մտքերը ընթերցողը կը մղեն այն եզրակացութեան, թէ՛ բանասիրական ուսումնասիրութիւնները առանձինն ո՛չ մէկ շօշափելի արդիւնքներու հասած են: Արդարեւ, մեզի պարզ կը թուի, որ ասոր իբրեւ լծակից, անհրաժեշտ է գեղարուեստաիմաստասիրական մօտեցումը, որպէսզի հնարաւոր ըլլայ հայ ժողովուրդի մոռցուած անցեալի առեղծուածային ծալքերը յայտնաբերել հայոց լեռնաշխարհի ժայռապատկերներուն վրայ արձանագրուած տեղեկութիւնները կարգաւով փորձենք հաղորդակից դառնալ այս արեւելումին, որովհետեւ նախաֆրիստոնեական շրջանի հայ գիրքերու գոյութեան եւ չգոյութեան այս խնդիրը լոկ հայոց մշակութային պատմութեան ակադեմական մէկ խնդիրը չէ, այլ՝ հայ գրականութեան ու հայ մշակոյթի ինքնութիւնը նկարագրի գոյութեան կամ չգոյութեան հարցը:

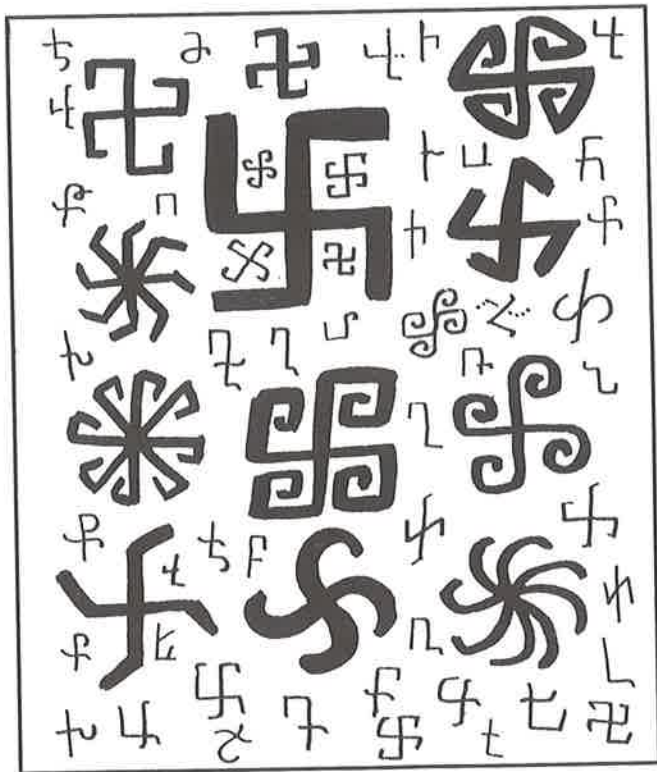
Սարգիս Գ. Լեւոնեան

ՀԱՅՈՑ ՍՐԲԱԶԱՆ ՏԱՌԵՐԸ ՏԻԵՋԵՐԱԿԻՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵԱՅՐԱԳՈՅՆ ՏՐԱՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Այս մտածողութեանը հետեւելու բուն պատճառը եղաւ իմ ստեղծագործական նկարը, որը անուանած եմ «Յօշոտուած Սվաստիքան» (Արեւը): Նկարի մեծութիւնը 100 X 80 սմ. է (տես կողքի նկարը): Երկար դիտելուց որոշ ժամանակ յետոյ, իմ նկարած սվաստիքայի մէջ նկատեցի նրա ունեցած նմանութիւնները հայկական մի քանի տառերի հետ: Այդ երեւոյթէն մղուած, աւելի խորացայ հետազոտութեանս մէջ:

Ես սվաստիքան պատկերելիս վարանում էի, սակայն ինչ որ մի անյայտ հարազատութիւն կապում էր ինձ այդ պատկերաւորմանը: Զեմ ուզում զարմացնել ոչ ոքի, սակայն պիտի ասեմ, որ ինչ որ չափով այս աշխատանքում մեծ բաժինը տրւում է ինձ որպէս երեւակայող, ստեղծագործող նկարիչ: Քանի որ տառերի նախապատկերը եղած է նկար, յետոյ՝ զաղապարանշան:

Այսպիսով մեկնաբանում եմ տրամաբանական մտածողութիւնս գեղանկարչաիմաստասիրական մօտեցումներով: Սվաստիքան աշխարհում շատ է տարածուած կամ, աւելի ճիշդը, շատ կայ, եւ չէր կարող չլինել, քանի որ այն համաշափ (սիմեոնի) եւ շարժում արտայայտող պարզ մի նկար է: Սվաստիքան, որպէս նշան, ցոյց է տալիս շրջանաձեւ շարժման ուղղութիւնը, նման այն գծերին, որոնք իրենց ուղղութիւնը ցոյց

Սվաստիքայի քանի մը տեսակներ, որոնցմէ կ'երեւին հայոց տառերը

են տալիս սլաքով կամ հատման նշանով:

Հայկական տառերը, որոնք նախապէս գաղափարապատկերներ էին, իմաստ արտայայտող պատկերներ են եւ ոչ թէ հնչիւն: Սվաստիքայի բազմատեսակութիւնը արտայայտում է նրա շարժման զանազան տրամադրութիւնները: Արեւապաշտ Մեծ Հայքում նախնական հաւատքը հիմնադրուել էր արեւի վրայ, հետագայում լուսինը, ուրիշ աստղեր, բնութեան զանազան երեւոյթներ եւ առարկաներ մուտք գործեցին արեւա-

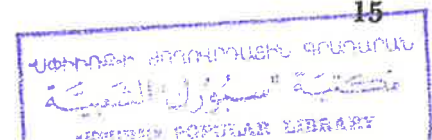
պաշտ կրօնքի մէջ: Ուստի, այս ձեւով է որ լուսաբանում է տառերի ծագման նախապատմութիւնը:

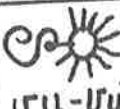
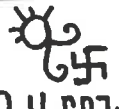
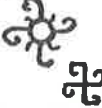
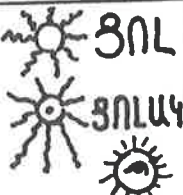
Սվաստիքան, ինչպէս գիտենք, հայոց արեւի խորհրդանշն է, ուր կան հայոց աստ, աստղ, աստու-ած բառերը: Այս պատկերի բազմատեսակութիւնը բացատրւում է նրա վիճակներով: Նաեւ տարուան եղանակները արեւի պաշտամունքով հետեւեալ ձեւերն են ստացել. ամրան շողին արեւը աւելի զօրաւոր էր տաքացնում եւ սվաստիքայի ձեւը եռանդուն է՝, իսկ ձմրան նրա շողերը կրճատւում են, վերջաւորութիւնները ներս են դարձել եւ շարժումը դանդաղեցուել է՝ Բ: Արեւապաշտութեան սկզբնական շրջանին տարուան երկու եղանակներ գիտակցւում էին. հետագային է որ չորսի վերածուեցին:

Այս գաղափարանկարի ուրիշ տեսակները արտայայտուել են առատութեան, երաշտի, մառախուղի եւ տարուայ վերջի կամ օրուայ վերջի շարժման հոգեբանութեամբ: Սվաստիքան՝ արեւի նշանը, արտայայտում էր մահուան եւ յարութեան գաղափարը: Արեւոց կրօնքի զարգացումով ստեղծուեցին արեւի մարդացուած աստուածները. սրանց մեծ ապացոյց են հանդիսանում հայոց անձնանունները, որոնց հիմքը արեւ է, որի կրճատ ու նախնական հնչումն է - ԱՐ -:

Օրինակներ՝ որոնք համարեա հայոց բոլոր բառերու հիմքն են, որպէս արեւակրօն. արեւ, Արա, արսոյս, արօր, արիւն, արգանդ, արմաս, գարի, վարել, վարս, հարս, հայր, մար, մայր, հաւաւ եւայլն: Հայոց արեւապաշտ լինելու փաստերը շատ շատ են՝ սկսեալ շարականներից մինչեւ ժողովրդական երգերը. նոյնիսկ պարերի կլոր շարժումը ունի արեւի խորհրդանշն, իր արագ եւ հաշուարկուած տարատեսակներով:

Հետագայում, լուսնի եւ արեւի ճանաչումը նպաստեց աստղագիտութեան զարգացմանը: Արեւոց ժամանակ ասում էին

 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹 𐌺𐌹 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹
 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹
 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹
 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹
 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹
 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹	 𐌸 𐌺𐌹

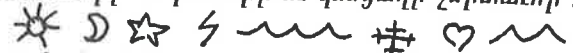
	ᐱᐅᐅᐅ	ᐱᐅᐅᐅ	ᐱᐅᐅᐅ	ᐱᐅᐅᐅ	ᐱᐅᐅᐅ	ᐱᐅᐅᐅ	ᐱᐅᐅᐅ
1	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
2	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
3	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
4	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
5	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
6	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
7	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
8	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
9	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
10	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
11	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
12	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
13	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
14	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
15	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
16	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸
17	☀	✱	✱	✱	☸	☸	☸

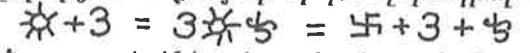
բարեւ: Լուսնի մուտքով այս բառին միացան բարի լոյս եւ արձալոյս:

Հաւատքի խորացումով այս բոլորի զարգացումը ձեւաւորուեւ եւ ստանում էր օրինաչափ սահմանում: Աստղերի ճանաչման հետ առաջ եկաւ հետեւեալ ողջոյնի կանոնը. բարի լոյս եւ պատասխանը՝ Ասծու բարին: Այս բառերի խորքում արեւ, լուսին, աստղ հասկացողութիւններն են: 2 Ժխտականով ստացուեւ է՝ չար, չարիք: 2 տառի կառուցը 2 տառից տարբեր է. եթէ 2 տառը արտայայտում է տիեզերքի եւ երկրի կապը արեւի շարժման ուղղութիւնով, ապա 2ն կտրուեւ է այդ կապը, շեղակի սահմանադժով:

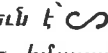
Շատ հետաքրքիր կառույց ունի Ծ տառը. կլոր շրջանը անշրպեան է, վերեւից անսահմանութեան նշանով: Ուրիշ տեսակի մէջ Ծ տառը ստանում է ազատ, այլ իմաստ: Այս բոլոր մտածումների որոնումը կենտրոնացուեւ է հեռաւոր ժամանակների հայոց հոգեբանութեան սկզբնական բնոյթին վրայ, որտեղ արտայայտութիւնը գիտակցուած է ոչ ամբողջական, այլ որոշակի: Այս հոգեբանական կառուցը, որպէս օրինաչափութիւն եւ ոչ պատահականութիւն, նոյնն է այսօր եւ մշտապէս ներկայ կը լինի հետագային:

Քանի որ այս լուսարանումը հայոց տառերի մասին է, եւ աւելի խորանում եմ նրանց մէջ եւ առատ ապացոյցներով հոգեբանականը, գիտակցականը, կրօնքը եւ աշխարհաճանաչումը իրենց պատմական բարդ ելեւէջներով կապուեւ եմ տառերի զարգացման հետ: Ըստ օրէնքի, հայոց առաջին տառը - Ա, Կ-Ան է, քանի որ արեւի կրօնքը սկսուեւ է այստեղից: Ա գաղափարապատկերը, ինչպէս եւ միւս գաղափարանշանները, յատուկ դասաւորութիւն չունեն. նրանք Մեսրոպ Մաշտոցին հասել են խառն՝ իրենց զանազան տեսակներով: Ուստի, մեզ անհրաժեշտ է որոնումի ճանապարհը

եւ գաղափարի նշանը փնտռել կրօնքի մէջ, ինչպէս նաեւ հայոց անձնանունների ու բառերի եւ կենցաղի շերտաւոր ուրոններում:

Կարեւոր է նաեւ իմաստը ճանաչել գաղափարանշանի կառուցուածքի բնոյթից: Հետեւաբար, անվրիպելի է 3 նշանի կառույցը, որը պիտի ունենար իր տարատեսակները՝ : Այս նշանը սրբազան նշան է, որը արտայայտում է յարութիւն առնելու գաղափարը: Որպէսզի աւելի համոզուենք, կը տեսնենք որ նշանը զետեղուեւ է ԱՐ բառի առջեւ, որը նշանակուեւ է արեւի գարնան եւ ձմրան իմաստը: Վարի մասից բարձրանում եւ երկրորդ մասում նոր կեանք է առնում: Մենք 3ԱՐ նշանը ընթերցում ենք այսօր որպէս՝ վերապրող արեւ, անմահ արեւ:

Իսկ է տառը, իրենից յետոյ ից եւ ութիւն աւելացումով, բացայայտում է իր սրբազան լինելու բնոյթը եւ որպէս իմաստասիրական երեւոյթ, խորհրդանշում է Աստուծոյ գործունէութիւնը: Հայոց տառերի սրբազան լինելու բնոյթը ոչ միայն արեւապաշտ Հայաստանի համար էր, այլ ամբողջութեամբ մտել է հայոց քրիստոնէական կրօնքի մէջ:

 այս նշանը, որը նախատիպն է Է-ի տեսակների, ցոյց է տալիս անշրպետից վեր բարձրացող, այսինքն սկիզբ առնող կամ ծնունդ ուղղութիւնը, անսահմանութեան գաղափարով՝ Է, մօտենում է արեւի նշանին, քանի որ անսահմանութեան նշանը արեւի նշանի երկու ճառագայթի ձեւն է՝ : Եթէ այս գաղափարանշանը մասնատենք, կ'ունենանք իմաստի հետեւեալ մասերը. 0 / : Այս երեքի համատեղ կառույցը տուել է Է տառի եւ էութեան հասկացողութիւնը:

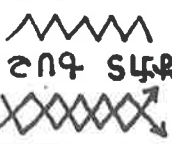
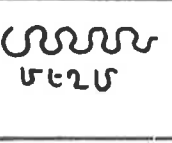
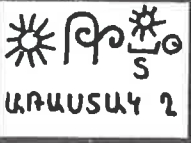
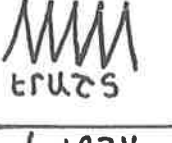
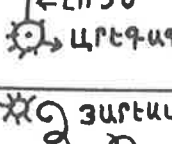
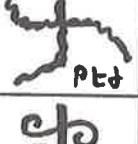
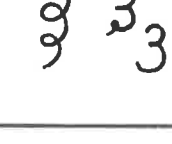
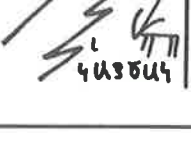
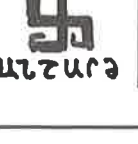
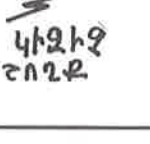
Այս ապացոյցը լրացուեւ է հայոց անձնանունների վկայութեամբ: Օրինակ՝ արեւաճող Վահագն, լուսնակ, խաժակ, կայծակ, փայլակ. այս բոլոր անունները կառուցուել են եր--

կու գաղափարներից, որոնք սկզբից երեւոյթ են եղել եւ յետոյ մարդաստուածացած ու բաժանուած են անձնանունների: Այսպիսով, մի ուրիշ իրականութիւն է հանդէս գալիս՝ բանաւոր խօսքի եւ գաղափարի համատեղ զարգացումը, որը հասնելով մինչեւ մեր օրերը, ենթարկուել է շատ փոփոխութիւնների:

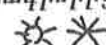
Հայոց **Կ** տառը ծնուել է կայծակից, որպէս բնութեան փայլուն երեւոյթ: **Կ** տառի կառոյցը ունէ կայծակի պատկերը: **Կ** տառին շարունակում է այժ քառը, ուստի ժայռապատկերներում կայծակը պատկերուել է այժին հարուածելով: Իսկ ինչ է հայոց **Կ** նշանի եւ էլեքտրականութեան նշանի նմանութիւնը: էլեքտրական նշանի ծագումը գալիս է հենց կայծակից եւ կապ չունի հայկական **Կ** տառին հետ: Երկուսի ստացումը էլ ծնուած է բնութիւնից, բուն կայծակից: Այսպիսի նոյնութիւնները ոչ թէ բանավիճական մտքեր են, այլ մեծ ապացոյց լրացնելու օրինաչափ երեւոյթները: Միայն այն տարբերութեամբ, որ հայերի մօտ կայծակի նշանը գալիս է շատ հնուց, իսկ էլեքտրականութեան նշանը՝ այդ զիտի յայտնումից յետոյ: Միւս տարբերութիւնը այն է, որ կայծակը կրօնահայ նշան է եւ ունի իր հետ հետեւեալ կիրառումները. օրինակ՝ կ-ենաց կայծակը, որպէս անձրեւի աստուած, միացել է էութեան հետ, որպէս կեանք: Նոյնն է՝ կեցցո-կեցցէ:

Է-ի եւ Ե պարագան հետեւեալն է. **Է Է** - որի նախատիպը **Է** արտայայտում է երկինք հասկացողութիւնը, որը եւ արեւ հասկացողութիւնն է: Աւելացնեմ որ Երզը երկնքի գովքն է գարնան համար: **Ե** տառը որպէսզի տարբերուի արեւ գաղափարից, այնտեղ զեղչուել են շարժման եւ ուղղութեան որոշ կողմեր ու թողած միայն այն մասը, որը միայն երկնքի ուղղութիւնն է ցոյց տալիս: **Է Է Է Է Է**

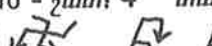
Հայոց **Յ** տառը **Յ Յ Յ** ունեցել է յաւիտենականութեան իմաստ: Յաւերժութեան նշանը եւ այս նշանը ունեն իմաստա-

 ԼՈՅՍ X Կ Դ	 ԲԱՐՁՐ ՄԷԺ ՀԱՏ. ԷԱԳՈՒՄ ԼՈՅՍ	 ՄԵՂՄ	 ԹՈՒՉԲԱՒ
 ԱՐՇԱԼՈՅՍ	 ԵՈՐ Ե*	 ԷՌԱՆԴՈՒՆ	 • ՈՉ ԱՐԵՒ
 ՇՈԳ ՏԿԶ	 ԷԱԿ Է Է ԷԱԿ	 ՎԷՆ	 ԲԱՐԴ
 ՄԵՂՄ	 ԱՌԱՍՏԱԿ 2	 ԴԱՆԴԱՆ	 ՏԱՐԱՔԷ
 ԷՐԱՇՏ	 ԼՈՒՍՆ ԱԿ	 ՈՒՆԱՅԷ	 ՅՍԱԿ. ԲԷԱՐ
 ԼՈՅՍ ԱՐԵԳԱԳ	 ԱՍՏՆ	 ԲԵԺ	 ՀՐԱԿԱՐ
 ՅԱՐԵԱԼ Յ Յ Յ	 ԿԱՅՏԱԿ	 ԱՆՇԱՐՉ	 ԿԻԶԻՉ ՇՈՂԶ

սիրական բնոյթ: Յ տառը, որպէս արեւի գաղափարահմաս-
տաձեւի տեսակ, ստացել է սվաստիքայի մէկ թելը՝ թռիչ-
քային լրացումներով: Որպէս իմաստ՝ նոյնանում է արեւի
գործունէութեան հետ: Իսկ որպէս Հ-հուր իմաստով, օրինակ՝
Հրանդ, Հրայր, Հրաչ, Հրա-նոյժ, Հրաճ. բոլորի մէջ կրակ
իմաստն է եւ այդ պատճառով Հ տառի կառուցումը
հրահանգային է՝ սրընթաց ուղղութեամբ:

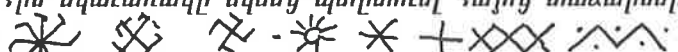
Ծ տառը իր մասին կարող է վկայել Տաճար բառի մէջ,
ուր միանում է ար-ին: ԾարՏար - այստեղ նոյնպէս Ծ տառը
միանում է արեւին՝ թէ՛ նմանութեամբ եւ թէ իմաստով:
Նրա հետ են կապուած կրօնական շատ բառեր: ԾարՏարադէՏ -
եթէ մենք վերադառնանք նախնադար եւ գաղափարագրերից
կազմենք արտայայտութիւն
պէտք է ընթերցենք՝ «ճառագայթող արեւ անսահման արեւը
էական»:

 ընթերցենք՝ «ծիրանի ծովը անսահման արե-
ւով ձմրան ոչ ճառագայթէ ոչ»:

Երբեմն նշանները գաղափարի մէջ հանդէս են գալիս կր-
ճատ: Արեւ միայն Ա է: Բ տառը Ե տառի հակադիր կա-
ռուցուածքը ունի, որը ցոյց է տալիս վերելից տրուող բերքը
երկրի վրայ: Արդէն բերք բառը լրիւ գաղափարագրերից է
կազմուած այնպիսի դասաւորութեամբ, որ որպէս առանձին
գաղափարապատկերներ կ'ընթերցուեն՝ Բարիք Երկինքէն
Քաղած - շատ: Գ տառը իր կառուցով երկնքից տուած ձեւ
է: = Կ = Բ

Մէկ ուրիշ տրամաբանութիւն է ստեղծում որպէս ընդ-
հանրական ապացոյց: Դա հայոց տառերի միատեսակութեան
եւ փոքր փոփոխութեան նշմարումն է: Սա փաստ է լուսա-
բանելու, որ գաղափարապատկերները իրանց զարգացումի
մէջ պատահական ձեւ չունեն, այլ բոլորն էլ սերում են արեւ-

ւի ձեւից: Այս բոլորը քրմամտաւորական կրօնքի եւ կանոնի
հաստատման ապացոյց են, ինչպէս բանաւոր խօսքի, այնպէս
էլ կենաց բոլոր բնագաւառներում:

Հազարաւոր տարիներ հայոց հոգեբանութիւնում խտաց-
ուած արեւապաշտ կրօնքը, արմատացել ու տարածուել էր
Մեծ Հայքով: Քրիստոնէութեան մուտքը Հայաստան յեղաշր-
ջեց հեթանոս հայոց կրօնքը: Սակայն արեւոց քաղա-
քակրթութիւնն էլ մտաւ քրիստոնեայ հայոց կրօնքին մէջ, իր
մտածողութեամբ եւ ազգային ժառանգականութեամբ: Կրօնա-
փոխութեան փոթորիկի դադարից յետոյ, արեւաշատութիւնը
ձուլուեց քրիստոնէութեան մէջ ու վերստին, առանց նշմարուե-
լու, հին սկաւառակը սկսեց պտրտուել հայոց տաճարների
մէջ:

Յ տառը իր կազմով վկայում է ցոլացող արեւը անջրպե-
տից վեր: Ո՛րն էր Մաշտոցի մեծ գործը: Նախ Մաշտոցը
անուն չէ, ինչպէս՝ դորոց, զինանոց, հիւրանոց, վզնոց, գոգ-
նոց: Եթէ մենք ոցը հանենք, կը մնայ ՍաճՏ բառը: Սակայն
Սն միացած է աճՏին, որը ասՏն է. ուրեմն Մաշտոց պիտի
հասկանանք՝ աստուած, աստղ, աստանոց, աստղագէտ, աս-
տուածաբան, լուսաւորիչ: Մաշտոցը տեղեակ էր հայոց
գաղափարագրերին եւ նրան յայտնի էր արեւոց Հայաստանի
բնաւորութիւնը: Առանց երկարացնելու՝ մենք Մաշտոցի բո-
լոր հետազօտութիւնները, շրջագայութիւնները, պատմա-
կանօրէն իմանում ենք, գիտակցելով որ Մաշտոցի բոլոր
տառերի հիմքը արեւապաշտ Հայաստանի գաղափարագրերից
ու քաղաքակրթութիւնից է ստեղծուել:

Բոլոր այն տարակարծիքները, որոնք հայոց տառերի ծա-
գումը օտարացնում են գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար,
ի վերջոյ ցնդելու են իրենց պարապութեամբ: Եթէ Մաշտոց
հայոց տառերը դրսից բերեց, նշանակում է որ քրիստոնէ-

ապրած ժողովրդի արեւոյ ժառանգաց կրօնքը: Սվաստիքայի ծագումը հայոց մօտ բնական օրինաչափ երեւոյթ է:

Եթէ մենք ուշադրութիւն դարձնենք Ներսէս Շնորհալու «Առաւօտ Լուսոյ»-ի աղօթքակառոյցին, այն հայոց տառերի գաղափարագրութեան փայլուն արտայայտութիւններից է: Շնորհալին չի յօրինած, այն իմանում էր բանաւոր խօսքից: Նա Մաշտոցի նման աշխատեցաւ սրբազան տառերի խորհուրդը վերականգնել ու գրի առնել: Հայոց պատմութեան ելեւէջներից, փոփոխութիւններ են առաջ գալիս, նորից վերադառնալով նախկինին:

Սի տառի իմաստը փայլակ, փայլ, փայլել է, որը մօտենում է արեւ իմաստին: Օրինակ, փաստ բառը երդում աստուծոյ հոգեբանութիւնից է կառուցուել, փայլուն աստուած մտածողութիւնից, որը ճշմարտութեան խորհրդանշն է: տառի կառոյցը նման է սվաստիքի եւ ձգուածութեամբ ստանում է Ա. Բ. Ս. = : Ուրեմն արեւին ուղղուած մաղթանք եւ մեծարում է, ինչպէս գրաւոր եւ բանաւոր աղօթքներում:

Ք տառը այնքան մօտ է սվաստիքի, որ մնում է միայն վարի մասը թեքել: Հայոց գաղափարագրութիւնը մտաւ քրիստոնէութեան մէջ: Շատ իմաստներ կրճատուեցին, օրինակ՝ ԱԾին, որն է Աստուածածին:

Այսպիսով ամէնուրեք հանդիպում ենք կրճատումների կամ մէկ տառից երկու տառ տեսնելու գաղտնիքին, օրինակ, Ա. Բ. Ս. միացումով ստանանում ենք   Ա:

Մեծն Տիգրանի թագի վրայ պատկերուել է արեւը՝ երկու արծիւներով: Խաչքարերի վրայ խաչի տակ զարդարուած արեւի սկաւառակն է: Հայոց տաճարների վրայ ամէն օր կարդում ենք գաղափարապատկերներ, նոյնիսկ բարձրաքանդակ եւ խորաքանդակ ոճերով:

Բացի գաղափարագրերից հայերը ունէին մեծ եւ փոքր

չափի քանդակներ, որոնք նոյնպէս մեզ օգնում են ճանաչելու դարաշրջանի նիստն ու կացը: Մանրանկարչութեան մէջ թաքուցեալ զարդի վերածուած հիւսուածքով, նշմարում է սվաստիքայի պատկերը:

Մեր ուշադրութիւնից չեն կարող աննկատ մնալ շատ կարեւոր բնական երկու երեւոյթներ, որոնք կապուած են արեւի հետ. զարուն եւ ծմնո բառերը, որոնց նախնական իմաստներն են արեւ եւ մեռնել: նշանին յաջորդող՝ ար-արեւ իմաստը բացում է տառի գաղափարանշան լինելու գաղտնիքը: Նրա ձեւը հոգեբանօրէն արեւի շարժման ձեւն է՝ ներքեւից վերեւ բարձրացող անջրպետ տարածքով եւ հատման գծով, որն ուղղանշում է արեւին՝   , որովհետեւ զարնան բարձրեալ իմաստը բնորոշում է արեւի ջերմութեամբ:

Այս իմաստի ճշմարիտ լինելու ապացոյցը աւելի է յստակացնում ծմնո բառը, որի մէջ թաքնուած է մեռնել իմաստը: Այսպիսով, այս շատ կարեւոր իմաստի սկզբի նշանը մեզ ասում է՝ անջրպետի միջից արեւը իջնում է փոքր շրջանցումով դէպի վար: Մեռնել բառը արդէն կար, նրա առաջ եթէ տեղաւորենք նշանը, կ'ունենանք ձմեռ իմաստը: Այս երկու բնութեան երեւոյթները աւելի նախնական են, որոնց մէջտեղ առաջ է եկել երկու եղանակ եւս՝ ամառ եւ աշուն կամ ԱՍ-ուն:

Քանի որ ամառը պտղաբերութեան առատ ամիսների շրջանն է, այն ստացել է ամառ բառի իմաստը: Ինչպէս իմանում ենք հայոց Նաւասարդը՝ Նոր Տարին՝ Ամանորը ամրան է գուգադիպում:

Այս փաստը աւելի յստականում է ամիս բառով՝ ամ, որի առաջի տառը արեւ գաղափարն է: ԱՅուն իմաստը նոյնպէս կապուած է աւ, աս, աստուած, ասդ կրճատ ձեւին: Կրճատումների պատճառը յայտնի է: Աւելանում էին իմաստները,

փոխում էին ձեւերը. սա օրինաչափական է:

Քրիստոնէական կրօնքի մէջ ամբողջ վարդապետական տարազները գաղափարախմաստներ են. սկսեալ խաչից եւ խաչեալից, գաւազանի գլխի օձերից, աղանոց, թագերից ու նրա վրայ զարդարուած խորհրդանշաններից, բուրվառից, խնկից, մոմակալներից, միւռոնից, գորգերի վրայ պատկերներէրից, սովորոյթների մէջ մտած բուսական եւ կենդանական հաւատալիքներից:

Ազգային այս մեծ եւ ամբողջական հարստութիւնը ընդհանրացնում է հայ ժողովրդի ազգային ինքնուրոյն քաղաքակրթութիւնը բոլոր ժամանակաշրջաններում:

ԾԺԶԶԶ

ընթերցել՝ Ծիրանի ծով անսահման արեւ ձմրան ոչ ճառագայթ ոչ:

ՃՔՄՔՔԷ

ընթերցել՝ Ճաճանչող արեւ անսահման արեւ էութեան:

ՁԸԷԲ

ընթերցել՝ ձմեռ բառը մեռնիլ բառի հետ տալիս է մեռնիլ իմաստը:

ԳՔՅՔՅԶԶԲ

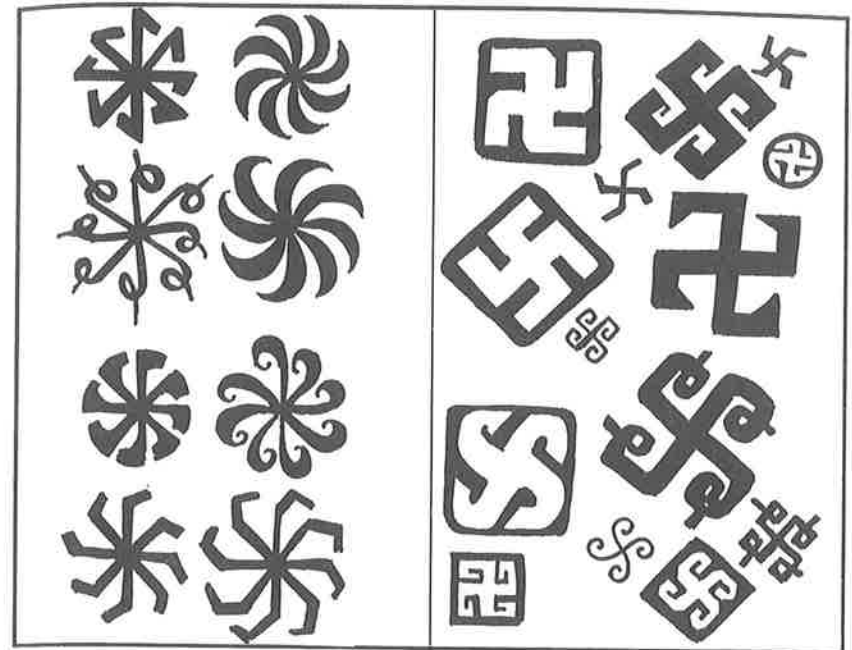
ընթերցել՝ գարնան արեւը չարութիւն առած արեւը ոչ մեռնի:

ՀԱՅՈՑ ՍՎԱՍՏԻՔԱՆԵՐԻ ԱՆՀԵՏԱՑՈՒՄԸ

Սվաստիք միջազգային բառ է,
որ նշանակում է Աստղ-Արեւ-Լոյս-Աստուած.
աստղ ունենալով որդես հիմք, ինչդեպ՝ հայերեն
Աս-Աստղ-Աստուած եւ
միջազգային լեզուներով՝ Astr-Star-Astro

Ուսումնասիրութեանս այս յօդուածում մեծ անհրաժեշտութիւն եմ համարում որոնել սվաստիքային անհետացման պատճառները Պատմական Հայաստանի ամբողջական տարածքում եւ արդի Հայաստանում:

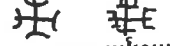
Մեծ ՀԱՅՔԸ, որպէս միակրօն արեւապաշտ երկիր, հազարամեակների մէջ արմատաւորուել եւ ձեւաւորուել էր որպէս բարձր քաղաքակրթութեան հասած պետութիւն: Արեւապաշտ լինելու փաստը մենք կարող ենք նկատել հայոց անձնանունների մէջ. օրինակ՝ Արեգ, Արեգակ, Արեւալոյս, Արեւիկ, Յուլակ, Արմէն, Արամ, Արաքս, Արարատ, Արագած: Հայոց տեղանունները նոյնպէս կապուել են արեւի հետ: Եւ ամենաուշագրաւը՝ հայոց բանաստեղծները, գուսանները փառաբանել են արեւը (Խորենացի, Մաշտոց, Նարեկացի, Շնորհալի, Զարենց): Հայ մշակոյթի ամբողջականութիւնը ճարտարակերտուած է արեւի վրայ: Սվաստիքան, լինելով արեւի խորհրդանշանը, շատ բազմատեսակ է: Սրանց մեծամասնութիւնը այսօր հայ մշակոյթի մէջ մտել է: Այս սվաստիքաներից ամենաշատ տարածուել է բազմաթիւ վերջաւորութիւնները կլորցուած սվաստիքան, որը յառաջացած է արեւ գաղափարից՝ յաւերժութեան իմաստով:

Բազմաթիւ սվաստիքաները շարժման տարբեր ուղղութիւններով

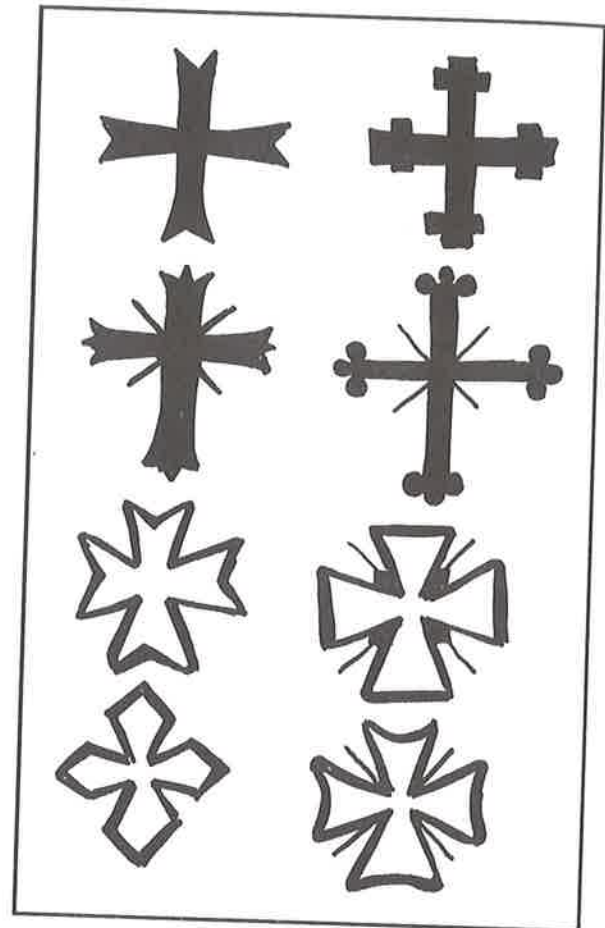
Սակայն, շատ նուազ են քառաթիւ եւ ութաթիւ սվաստիքաները: Այս սվաստիքաների սակաւաթիւ լինելը պատճառաբանուում է հայոց արեւապաշտ քաղաքակրթութեան անկումով եւ քրիստոնէութեան դարձով: Քրիստոնէութեան հիմնական գաղափարանշանը խաչն է, իսկ քառաթիւ սվաստիքան, որ նոյնպէս խաչաձեւ է, խորհրդանշում է այլ իմաստ: Այս օրինաչափ հակամարտութեան մէջ, պարտուած սվաստիքան մեծ նահանջ տալով, անհետացաւ ժողովուրդի տեսադաշտից: Հայոց մի քանի եկեղեցիների վրայ մնացել են քառաթիւ սվաստիքաներ. օրինակ՝ Զուարթնոցի, Պողոնիի, Գոշավանքի,

Թալինի, Ճիվարի (տե՛ս «Հայաստանի Յուշարձանները», Մ. Հասրաթեան): Եկեղեցիների վրայ այսպիսի տեսքով եւ վիճակներով: Այս մեծ փաստերը գալիս են արեւապաշտ Հայաստանի հազարամեակների խորքից: Սվաստիքայի եւ քրիստոնէական խաչի համատեղ ձուլուածութիւն ստեղծուեց՝ երբ մարդկութեան բնազդամտութիւնը վերադարձաւ երեւոյթների զարդարման օրինաչափութիւններին եւ Քրիստոսի խաչը վերածուեց անշարժ սվաստիքաձեւի.

 այս անշարժ կիսասվաստիք վիճակը երկու նշանների կողմից մարդու բնազդի մէջ նահանջեց եւ ստացաւ մէկ վիճակ: Սակայն, քառաթեւ սվաստիքան մոռացուեց, քանի որ քրիստոնէական խաչի գաղափարախօսութիւնը արտայայտում էր խաչի զօրութիւնը:

Հայաստանի տարածքում քառաթեւ սվաստիքան հեթանոսական մշակոյթի հետ իր ողբերգական անկումը ապրեց:

Փաշիստական Գերմանիան այս նշանը վերցրել էր իր յստակակառոյց եւ մոգական արտայայտութիւն ունենալու պատճառով: Փաշիզմի պարտութիւնից յետոյ, քառաթեւ, անյանցանք այս նշանը հակաֆաշիզմի տեսադաշտում դարձաւ պղծուած: Մարդկային բնազդի համար այս երեւոյթը օրինաչափ է. վրէժ լուծել գաղափարանշանից, նրան ոչնչացնել, արհամարհել: Այս մոգական նշանը հայոց մօտ վերակենդանացաւ նոյն արմատների հոգեբանութեամբ: Այս մեծ փաստը բնազդաժառանգումի ապացոյցն է, որպէս էթնիկական ծագում ունեցող մի հին ժողովուրդի, որը ցեղասպանութեան ենթարկուել եւ արտաքսուել է իր պապենական հողերից: Սվաստիքան հայերի համար հարազատ գաղափարապատկերների ողնաշարն է եւ միասնութեան մոգական խորհրդանշանը: Քառաթեւ սվաստիքան, հայոց արեւի գաղափարանշանը լինե-

Քրիստոնէական խաչի եւ անշարժ սվաստիքայի նոյնացման տեսակներ

լով, հիմք հանդիսացաւ հայոց պատմութեան մէջ նոր էջեր բացելու: Մոգական այս գաղափարանշանը ունի հզօր արտայայտչաձեւ, որին նայելով նրբազգաց եւ գիտակցող անհատը

ունենում է աշխուժանալու, շարժուելու, ուժ առնելու, վախը մոռնալու, լիցքաւորուելու եւ իմաստաւորուելու նախապատրաստականութիւնը: Սվաստիքան ունի տիեզերաիմաստասիրական ծայրագոյն տրամաբանական բարդ մտածողութեանը մղելու ուժեղ կարողութիւն: Արեւանշանի գօրութիւնը ներփակուած է նրա կառոյցի խորքում: Քառաթել սվաստիքան եւ խաչը իրենց գաղափարաիմաստներով նոյնն են. մէկը ցոյց է տալիս լոյսի, աստղի, արեւի շարժումն վիճակը, իսկ միւսը ցոյց է տալիս լոյսի անշարժ վիճակը: Իսկ գաղափարաիմաստներով նոյնանում են ծայրագոյն մտքին եւ երկուսն էլ նշանակում են լոյս, աստղ, աստուած, փրկութիւն, արեւ, իմաստութիւն, էութիւն, յաւերժութիւն, անմահութիւն գաղափարները: Հուսաւոր այս աստղանշանը կայ ու մնում է ոչ միայն հայոց, այլ ամբողջ մարդկութեան համար, որպէս համաշխարհային մտքի իմաստասիրական կառոյց:

Որպէսզի մենք տեսնենք, թէ որքան հայկական իմաստներ ունենք, որոնց ողնաշարը ԱՍՏ է, այսինքն արեւի սահմանում տեղադրենք   թուարկենք.   *

Աս, փ-աս, վաս-ակ, Յայ-աս-ան, առ-աս-ակ, առ-աս-աղ, հ-աս, նաւ-աս-ի, նաւ-աս, հ-աս-աս, ս-աս-ակ, աս-ու-ած, ս-աս-ել, լ-աս-ակ, աս-իճան, Ս-աս-արա, Դր-աս-ամաս, իմ-աս, եր-աս եւ շատ շատ անուններ, որոնք անհետացել են սվաստիքային նման: Արդեօք մեր մտքով պէտք չի՞ անցնի այս մեծ փաստը, որ ամբողջ աշխարհում, ոչ մէկ երկիր չունի ԱՍՏ կառոյցով անուն, բացի հայերից:

ՀԱՅ-ԱՍՏ-ԱՆ՝ գաղափարագրութեան մաքուր տեսքով նշանակում է   = Յրասու արեւ յարեալ, արեւ սահման տեղադրի + արեւ նորաստեղծեալ: Եթէ ասենք Ֆրանսա, Իտալիա, Գերմանիա, Ռուսիա, Ճապոն, Հնդկաստան,

Պարսկաստան, Վրաստան եւայլն, սրանք միայն հայերէնի մէջ ստացած են «ստան» կառոյցը, բայց ո՛չ իրենց մայր լեզուով: Ոչ մէկը իր մէջ չունի ԱՍՏ կառոյցը, բացի ՀԱՅ-ԱՍՏ-ԱՆ-էն: Զշտութենք ՍՏԱՆը ԱՍՏ-ի հետ. Հայաստանը ոչ թէ ՀԱՅԱ-ՍՏԱՆ է, այլ՝ ՀԱՅ-ԱՍՏ-ԱՆ, քանի որ ունենք ՀԱՅԿ, ՀԱՅ, ՀԱՅՔ եւ չունենք եւ չենք կարող ունենալ ՀԱՅԱ, որովհետեւ Յից յետոյ Ա-արեւը անիմաստ է դառնում գաղափարաիմաստով: Ուրեմն՝ ՍՎ-ԱՍՏ-ԻՔԱՆ, ինչպէս հայոց ԱՍՏ-իմաստ սրբանշանները, ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ածնունդ են, արեւածնունդ:

ՍՎԱՍՏԻՔԱՆԵՐԸ ՀԱՅՈՑ ՄՇԱԿՈՅԹՈՒՄ

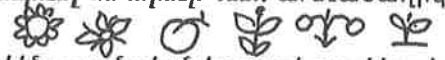
Արեւի գաղափարապատկերը արտայայտող նշանների՝ «ՍՎԱՍՏԻՔԱ»ների խորքում յայտնաբերել եմ հայոց կրօնքի եւ մշակոյթի հետ նրանց անմիջական կապը: Սվաստիքաները, լինելով բազմատեսակ, միշտ իրանց ներկայութիւնը շեշտել են հայոց մշակոյթում, յատկապէս քանդակագործութիւնում, գեղանկարչութիւնում եւ ճարտարապետութիւնում: Հայոց գաղափարանշանների սվաստիք եւ կիսասվաստիք պատկերները ցնցող ապացոյց են հայոց կրօնամշակութային, լեզուամտածողութեան կառուցուածքների ոլորտում: Նոյնիսկ Հայաստան բառի մէջ մենք տեսնում ենք կապը սվաստիք իմաստի հետ: ՀԱՅ-ԱՍՏ-ԱՆ, ՍՎ-ԱՍՏ-ԻՔԱՆ, ինչպէս՝ աստղ, աստուած, առաստ-աղ, ազդ-աստ-աճՏ, հարուստ՝ ԱՍՏ ողնաշարով իմաստներ: Այս բոլոր օրինակները վկայում են հայոց կրօնի տիեզերաիմաստասիրական կառոյցի մասին, որոնք ապացուցում են Հայաստան բառի ճիշդ գիտակցումը՝ ԱՍՏ-ԱՐԵՒԻ ՍԱՀՄԱՆ ՏԻԵԶԵՐՔԻ:

Ուշադրութեանս մտաասպարէզում միշտ մտահոգութիւնս է եղել Հայաստան իմաստը - արդեօք Հայ-աստ-ան թէ՞ Հայաս-տան: Համոզումներիս եզրակացութիւնը հիմնաւորում է Հայ-աստ-անի վրայ եւ ոչ՝ Հայաստանի: Այս երկթեւ ուղութիւնը «ստան» կիսակառոյցով շփոթութեան պատճառ է եղել: Հայոց պատմութեան մէջ, այս երկու ձեւերը միայն տարբերակներ են եւ ոչինչ կարող են փոխել հիմնական իմաստներից: Այս «ստան» իմաստից ընկած Ա նշանը, որը անցնալով սրբավայր երկրի իմաստն ունէր, տրոհումից մեզ

է հասել «ստան» տարբերակով, այսպիսով ապացուցանելով հայոց տեղաբնիկ լինելու պատմական փաստերը: Հայերը եկուոր չեն ՄԵԾ ՀԱՅՔԻ աշխարհատարածքում, այլ բնիկ ժողովուրդ են: Որպէսզի աւելի խորը եւ յստակ պատկերացում ունենանք հայոց կրօնամշակութային կառոյցին մասին, թափանցենք նրանից ժառանգած հայոց անձնանունների, տեղանունների եւ այլ կենսաբանական օրինաչափութիւնների մէջ, որոնց նախնական կառոյցը ԱՐ-ԱՐԵՒԻ իմաստն է, եւ որի հետ կապուել են հետեւեալ իմաստակառոյցները. Ար-արեւ, արի, Արա, այր, արս, Արարս, Արաֆս, Արա-Ա(զ), հայր, մայր, Արագած, Վան, Գայր, Գաչ, արօր, արեւոյս եւ շատ նմանակառոյց իմաստներ: Այս բոլոր իմաստները, որպէս կարճ բառեր, ապացուցում են իրենց նախնական լինելու փաստը: Արեւոց հայոց պատմութեան այս շրջանը, որպէս մտաիմացականութեան կառոյց, անուանում եմ Արեւի շրջան: Արեւի պատմական շրջանում հայոց հոգեմտակառոյցի ամբողջական արտադրութիւնը արեւի պաշտամունքն էր՝ հազարերանգ փառաբանութիւններով, երեւակայութիւնների գերբնական չափազանցութիւններով, կենցաղահաւատքային բարդ հիւսուածքներով: Հայոց պատմական ԱՐ-շրջանը հետագային անցնում է ԱՍՏ պատմական շրջանի: Հայոց ԱՍՏ պատմական շրջանը յառաջացած է ԱՐԵՒԻ շրջանից՝ տիեզերաիմաստասիրական մտածողութեամբ՝ արեւը գիտակցել որպէս աստղ, աստղագիտական սկզբունք: Արեւի աստղագիտական բաժանումը միւս աստղատեսակներից անհրաժեշտութիւն է ստեղծել նրան որպէս զօրաւոր ուժ՝ աստուած գաղափարաիմաստով: ԱՍՏ պատմական շրջանում հայոց մշակոյթը արդէն հասել էր գաղափարապատկերների գիտակցման փոխարարներութեան վերելքին: Գաղափարապատկերների շնորհիւ զարգանում է ժողովրդի մտակառոյցի ազատութեան ձեւաւորումը: Մշա-

կոյթի ներգործութիւնը, որպէս գիտակցութեան զարգացման մղիչ ուժ, պայմանաւորում է որպէս գրաւոր միջոց: Պատկերների շնորհիւ մարդիկ ընթերցում էին միմեանց մտքերը, այդ մտքերի կեդրոնական աստուածը արեւն էր: Հայոց պատմութեան Արեւ շրջանից Աստուած պատմական շրջանի անցումը արդէն լճացուել է արեւապաշտութեան հետեւանքներով: Այն ինչ կրօնքի մէջ էր, նոյնն էր եւ մշակոյթի մէջ: Հայոց պատմութեան կրօնքը հայոց մշակոյթի արտայայտութիւնն է: Այս տեսակետով, հայոց խեցեգործութիւնում, քանդակագործութիւնում, ճարտարապետութիւնում եւ գեղանկարչութիւնում, հայոց գաղափարապատկերները հազար հիստուածքներով իրենց յստակ ու ջինջ արտայայտութեամբ պատկերուել են արեւի գաղափարը արտայայտող խորհրդանիշերով: Արեւի խորհրդանիշը, սկսեալ բազմաթիւ սվաստիքաներից մինչեւ քառաթեւ սվաստիքաները, դարձել են հայ մշակոյթի սրտի զարկերակը: Այս բոլորը երեւակայութիւն չէ, այլ մեծ իրականութիւն. որպէս մեծ օրինակներ ուշադրութեամբ հետեւենք Մայր Հայաստան յուշարձանի ճակատի եւ ոտքերի տակ գտնուող երկու սվաստիքաների հաւասարակշիռ առկայութեանը: Խաչաքարերում բազմահազար հիւսուածքներով շեշտուած սվաստիքաների սկաւառակը: Մանրանկարչութիւնում այնքան շատ են սվաստիքաները, որ նոյնիսկ հասել են մեծարման անգիտակից յագեցումի: Սվաստիքաները դարձել են հայոց մշակոյթի բնագոյն հոգեկառոյցի լիցքաւորման աղբիւրը: Ծարտարապետութիւնում նրանց առկայութիւնը այնքան զօրաւոր է, որ նոյնիսկ տեսանելի է աւերակների մէջ: Զուարթնոց տաճարի հիմքն է արեւածելը: Հայոց եկեղեցիների գմբէթների բաժանումները եւ նրանց ամբողջական բովանդակութիւնը՝ իրանց սրածայր եւ վերջում խաչով սահմանուող կառոյցներով՝ արեւաբնոյթ են: Սվաս-

տիքաների հարազատութիւնը նոյնիսկ տեսնում ենք Տիգրան Մեծի թագի վրայ, որպէս կրօնաքաղաքական արեւապաշտ պատկեր: Հայոց ԱՐ եւ ԱՍՏ պատմական, ամբողջական կառոյցը անցել է քրիստոնէական կրօնքի մէջ, երբեմն թաքուցեալ, երբեմն գերզօրացեալ ներկայութեամբ: Նոյնիսկ հայոց բուսական անունները կապուել են արեւի հետ. արեւածաղիկ, Շուշան, Ծիրան եւայլն:

Հայոց պատմութեան կենսաբանական կառոյցի զարկերակը իր բարդ անցուղարձերում, որքան ճնշուած ու կործանումի եզրին հասած, սակայն յարութիւն է առել իր հին աստուածների՝ յարալէզների միջոցով: Հայոց գովքասանները արեւասէր հոգւով անցեալից մինչեւ այսօր երգում եւ օրհնում են արեւին: Բայց, որքան կարճատես պիտի լինենք մենք, երբ չնկատենք հայոց գաղափարագրերի սվաստիք եւ կիսասվաստիք ձեւերը: Հայոց պատմութիւնը հզօր էր մինչեւ այն ժամանակ, երբ հայր իմանում էր չխոնարհուելու, չստրկանալու վարքի զօրութիւնը: Հայոց մտքի զօրութիւնը պատմական ինքնաճանաչողութեան մէջ է, որպէս միասնութեան ընդհանրական գաղափարապատկեր: Հայոց պատմութեան ամենամեծ բաժանումը՝ արեւապաշտութիւնից դէպի քրիստոնէութիւն անցը, խափանեց արեւոց կրօնքի ճանապարհը իր մշակոյթով:

Հայոց մշակոյթի աշխարհացրիւ սփռումը պատմական օրինաչափ երեւոյթ է: Քրիստոնէութեան մուտքը Հայաստան երկրաշարժի նման ցնցեց հայոց պատմութեան հիմքերը: Արեւապաշտ հայերը չուզեցան նոր կրօնքը եւ բռնութեանց իբր հետեւանք, ստիպուեցին հեռանալ իրանց հարազատ երկրից, իրանց հետ տանելով իրանց հաւատքի մասունքները: Այսպիսով, սվաստիքան Հայաստանից դուրս եկաւ եւ անցաւ ուրիշ ժողովուրդների մէջ: Այս անժխտելի մեծ փաստը հիմնաւորուել է հայոց կրօնաաշխարհագրական, բնաիմացական,

գաղափարապատկերների կենսաբանական ծնունդի հետ: Հայոց գաղափարախմաստներից մենք հասկանում ենք տուեալ ժողովրդի սերտ կապը իր երկրի հետ: Հայոց բոլոր բառերը, որոնք ծնունդ են արելից, ջրից, լոյսից, մթից, կայծակից, շատ կարճ են. օրինակ՝ արել, լուսին, ջուր, փայլ, սառ եւ նմանօրինակ շատ շատ բառեր, իրենց նախնական վիճակով, ապացուցում են իրանց հայածին բնոյթը: Հայոց գաղափարազրերի սկստիք եւ կիսասկստիք կառուցուածքները մեծ ապացոյց են արեւոց կրօնքի մասին: Ոչ հերթականութեամբ թուարկենք հայոց արեւագովք ռահվիրաներին՝ Չարենց, Վարուժան, Ներսէս Շնորհալի, Գրիգոր Նարեկացի, Սայաթ Նովա, Շերամ, Շիրին, Հաւասի, Գուսան Աշոտ, Գուսան Շահէն, Զիւանի, Մաշտոց, Խորենացի, Թումանեան, Աղայեան, Շիրազ, Սեւակ, Էմին, Դուրեան, Մեծարենց եւ շատ շատ անուններ, որոնց նոյնիսկ թուարկումը անհնարին է: Հայկական ժողովրդական բանահիւսութիւնը, երգն ու պարը, վարքն ու բարքը, ամբողջութեամբ արեւածին են: Հայոց սկստիքաները թափառում են աշխարհից աշխարհ, սակայն նրանց հետքը տանում է պատմական Հայաստանի Մեծ Հայք աշխարհատարածքը: Սկստիքաները հայոց մշակոյթի մէջ են միշտ:

Հայոց մշակոյթի պատմական կնիքը դրոշմուել է արեւի լոյսով եւ այդ լոյսը երբեք չի մարելու:

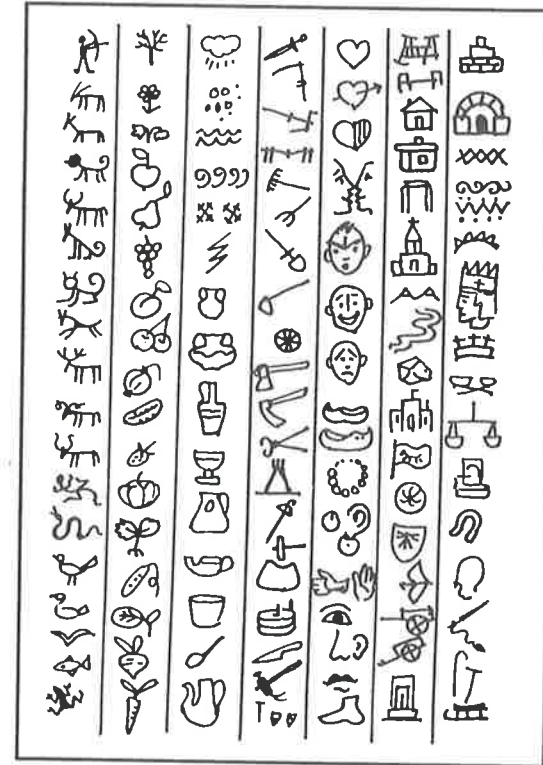
ՀԱՅ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ Է ԱՐԵՒ

Հայոց գաղափարանշանների խորքում թաքնուած գաղափարախմաստները, իրանց նախնական հասկնալի եւ ըմբռնելի վիճակից մինչեւ այսօր մեզ հասել են նոյն թարմութեամբ. աւելացնեմ, որ բոլոր գաղափարանշաններն էլ ծնել են համապատասխան իմաստներ, իրենց խիստ ու կանոնաւոր օրինաչափութիւններով: Արեւոց հայոց դաւանաբանական կրօնքի յստակութիւնը տեսնում ենք հայոց տառերի մէջ, որոնք նախկին գաղափարանշաններն են: Հայոց պատմութեան միակ եւ յստակ ուղեցոյցը հայոց գաղափարանշաններն են: Սեպագրութիւնները ինչպէս նաեւ զանազան լեզուներ՝ ասորական, պահլաւական, յունական, հոմէական, եգիպտական եւայլն, իշխել են Հայաստանի վրայ: Սակայն, նրանք հայոց արեւապաշտական կրօնքը չեն կարողացել իրանց ենթարկել, քանի որ արեւապաշտութիւնը արդէն հիմնուել ու հաւատքի խոր արմատներով մտել էր ժողովրդի մէջ: Վկայ է արեւոց աստուածը՝ Արեւը: Արեւոց հայոց անձնանունների եւ տեղանունների մէջ անմաքրութիւն չկար, ամէն բան սերուել էր արեւից, Արարատի, Արագածի, Հրակի, Հրաչի եւ նմանօրինակ երեւոյթներից: Հայերը երգում էին արեւով («արեւս վրկայ»): Իսկ հիմա հետեւենք գաղափարախմաստների հանձարեղ հայախմաց լեզուաբանութեանը: Արեւոց հայոց կրօնքում, որպէս ամենակալ, արեւից են ծնում հետեւեալ իմաստները. արել, արեգ, հայ, հայր, մայր. այսօր էլ մենք ասում ենք մայրենի լեզու, հայրենի:

Մեր այսօրուայ ՄԱՅՐ հասկացողութիւնը գաղափարախմաստների շրջանում արեւին մեծարման խորհրդանիշ էր: Մն՝

Այս շատ խտացուած իմ ուսումնասիրութիւնում չեմ մեկնաբանում այն բաների մասին, որոնք յայտնի են: Գրութիւնս հայոց պատմութեան մեռած ու անհետացած շրջանի մասին է, որը շատ ասելիքներ ունի:

Հայ նշանակում է արեւ, որովհետեւ հայ-հրաճու արեւ-
յարեալ, արեւոց կրօնքի գլխաւոր տաճարն է. սկզբնական
շրջանում գաղափարանշանների՝ հրատու արեւ յարեալ դաւա-
նանքին աւելացաւ Կ՝ Կրակ, Հրակ, Հրաչ հաւատամքները, իսկ
ՀԱՅ գաղափարախմաստին աւելացաւ կրակ, կայծակ՝ Կ սր-
բազան նշանը եւ ստացաւ ՀԱՅԿ, այսինքն՝ ՀՐԱՏՈՒ ԱՐԵՒ
ՅԱՐԵԱԼ ԿՐԱԿ, կամ՝ հրատու արեւից է ծնւում կրակը եւ
ինքը՝ արեւը կրակ է: Իսկ հետագայում Զ՝ շատ, մեծ, անմահ,
անսահման, արեւելքից արեւմուտք եւ անշրպեւտ գաղափա-
րազրութեան նշանով սահմանուեց ՀԱՅԿՔ կամ ՀԱՅՔ համա-
կարգը (տե՛ս Զ նշանը): Այստեղ ոչ մէկ չափազանցութիւն եւ
երազային հնարամտութիւն չկայ, քանի որ գաղափարանշան-
ների կառուցուածքն ու գաղափարախմաստի ներքին պարու-
նակութիւնը ճշմարտացիօրէն նոյնն են խօսում: Որպէսզի հա-
մոգութեք այս օրինաչափութեանը, տեսնում ենք որ արեւը ոչ
միայն հայ, այլ՝ մայր, Յայր, յայր, վայր, սար, քար, Տար, Մար,
հաց, Ցոլակ, Փայլակ, արեգ-արեգակ եւ շատ շատ իմաստներ
ունի, որոնք ի սկզբանէ ունեն սրբազան իմաստ եւ աղօթք են:
Իսկ ԱՐԱ ԳԵՂԵՑԻԿ նշանակում է արեւ գեղեցիկ, որ դարձեալ
ՀԱՅ է, քանի որ գաղափարանշանները արտայայտում են
գաղափարապատկերի գաղափարախմաստը, այդ պատճառով
նոյն նշանի ներկայութիւնից իմանում ենք, որ իմաստը վե-
րագրւում է այդ նշանին, այսինքն ԱՐԵՒԻՆ: Արեւոց հայոց
ՀԱՅԿ կրօնադաւանաբանութիւնը կրակի օրհնութիւնն է, որը
արեւի ծնունդ է: Այսպիսով արեւապաշտ-կրակապաշտ հաս-
կացողութիւնները սկզբում նոյնանում էին: Հետագայում,

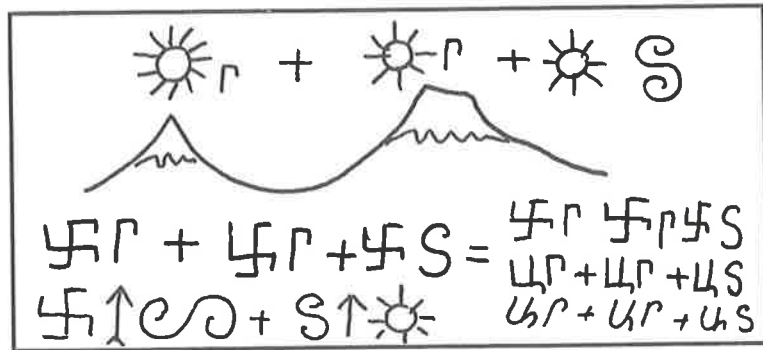
Խստապահանջօրէն արեւոյ կրօնքի մէջ լրիւ բացակայում են
այս նշանները

կրակապաշտութիւնը որոշ մտածողների կողմից մեկնաբանուեց որպէս առանձին կրօնք, որը անհամոզիչ է: Սուրբ էջմիածին մայր խորանի տակ թաղուած կրակարանը իր հազարալար երակներով կապուել է արեւոց հայոց սրբազան Արարատ լեռան հետ, որպէս հայոց կրօնքի առաջին փարոս, որ գիմաւորել է սրբազան արեւի առաջին ոսկեփայլ ճառա-

գայթեները: Որպէս հոգու եւ իմաստութեան աղօթամատոյցի ինքնագոհաբերում, արեւի վերջին լոյսը խառնելով իմաստութեան տիեզերական լոյսին, երգում էր արեւազալի, լոյս, զուարթ, առաջին լոյս, առաւօս լուսոյ, արեւապաշտ երգերու շարք-շարականները: Առաւօս լուսոյ արեգակն արդար նշանակում է Յայ, Յայկ, Յայֆ, Յայկաս-արան այսինքն՝ արեւի երկիր:

ԱՐԱՐԱՏ ՍԱՐԻ ԱՆՈՒԱՆԱԾՆՈՒՆԴԸ

Անհրաժեշտ խտացումի ենթարկելով աշխատութեանս այս րաժինը, անմիջապէս խորանում եմ արեւոց հայոց ԱՐ շրջանում, այսինքն արեւոց կրօնահաստատման՝ գաղափարապատկերներից գաղափարաիմաստների եւ գաղափարանշանների տիեզերաիմաստասիրական անցման շրջանում, երբ արդէն արեւապաշտութիւնը տարածուել էր Մեծ Հայքում: Արեւոց հայոց ԱՐ շրջանի վառ ապացոյց է ԱՐԱՐԱՏ սարի անուանածնունդը: Արեւապաշտական կրօնքի սրբազան արեւի սարը (լեռ), որպէս հաւատքի եւ աղօթքի շօշափելի առարկայական կեդրոնացում, արդէն երկգագաթներին տիտղոսաւորել էր Ար-Արեւ՝ փոքր Մասիսին եւ Ար-Ատ՝ երկրորդ տիտղոսը Մեծ Մասիսին: Առաւել՝ արեւ տիեզերական կրօնաշեշտումին Արարատ ՍԱՐ նախնական անուանումն է Լեւո անուանումից առաջ, քանի որ ՍԱՐ իմաստի կառոյցը ԱՐ է: Իսկ որպէս մեծարումի կրօնաիմաստասիրական նախախնամութիւն, Ս Հափ արտայայտող գաղափարաիմաստ տրւում էր ԱՐ իմաստից առաջ, արտայայտելով սահմանումը արեւի սկզբնաւորումին եւ Արարատ սարին մեծարմանը: Այսպիսով, արեւոց կրօնասկզբունքային կառոյցից յստակացւում է, որ արեւահաւատքը ունէր սահմանումներ, իրան յատուկ իմաստասիրական հոգեկառոյցով: ՍԱՐ եւ ԱՐ իմաստակառոյցներից հետեւցնում ենք, որ նախ ԱՐը գիտակցուել էր, յետոյ, Սի աւելացումով, սահմանուեց արեւատեղը՝ Մասիսների վրայ: Հետեւաբար, այս օրինաչափութիւններից եզրակացնում եմ, որ

Արարատ սարի յարանուանումները՝ Մասիս-ազատ անուանումները, արդէն արեւոյ կրօնքի մէջ ԱՐ շրջանից հասել են տիեզերաիմաստասիրական ընդարձակ հասկացողութեան, ուստի՝ 1) ԱՐ-ԱՐ, 2) ԱՐ-ԱՐ-ԱՐ, 3) ԱՐ-ԱՐ-ԱՐԱՐ եւ հետագային լեռ անուանումները, Արարատ սարի անուանափոխութիւնները չեն, այլ՝ սալի մեծարման տիտղոսաւորումները: Արեւոյ հայոց Արարատ լեռան հետ կապուած առասպելներն ու ասացուածքները, անցեալից մինչեւ այսօր եւ վաղը, այնքան շատ են, որ նոյնիսկ թուարկելու անհրաժեշտութիւն չկայ: Արարատ լեռան անուանափոխութիւնների հետ կապուած առաջին վկայութիւնը՝ Նոյեան Տապանի յօրինուածքային նպատակամղումից զգացուած է, որ հայոց լեռը Աստուածաշնչացնելով՝ Նոյեան լեռան հետ է կապուած. երկրորդ՝ Սուրբ Զակոբ Մօթնայ Հայրապետի երազը դարձեալ անհետացել է պատմութեան փոշիների մէջ:

Արեւոյ ԱՐ-ԱՐ-ԱՐ սրբազան լեռան հետ առնչուող՝ Նոյեան Տապանի պատմութիւնը Աստուածաշնչի մէջ մեզ մեծ զարմանք է պատճառում: Սակայն ամէն մի գիտակից մտածող, առողջ հաշուարկումներով կ'եղրակացնի, որ եթէ ջրհեղեղը բարձրացրել է Նոյեան Տապանը Արարատ լեռան վրայ, սա

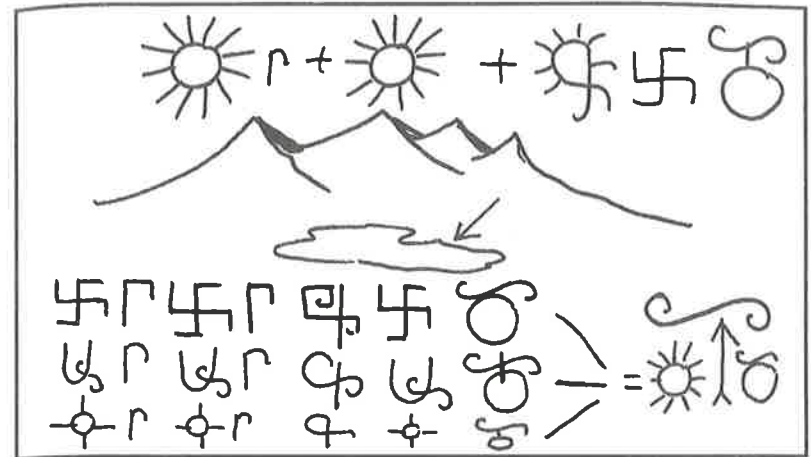
նշանակում է, որ համաշխարհային ովկիանոսի ջրային տարողութիւնը կրկին անգամ աւելանալու էր երկրագնդի վրայ, որովհետեւ հինգ հազար մեթր բարձրութեամբ ջրատարողութիւնը աւագ, հող, քար չէ որ մէկ տեղ լցուի եւ անշարժ մնայ, իսկ ջուրը այն ճշմարիտ հեղուկն է, որը եթէ Արարատ լեռան գագաթը բարձրացել է, ուրեմն Հիմալայեան լեռները, Կիլիմանճարոյի լեռը եւ շատ շատ լեռների գագաթները պիտի լինէին միայն փոքրիկ կղզիներ: Ինչպէս տեսնում ենք, այս բոլորը տրամաբանօրէն անհամոզիչ են: Սակայն ինչո՞ւ Աստուածաշնչում յիշատակում է Արարատ լեռ անունը: Ահա այս հարցին ճիշդ պատասխանը. Արարատ լեռը ասելով Մասիսները նկատի չունի, այլ՝ Արարատեան երկրի որեւիցէ լեռան վրայ, որը Մեծ Դայիի հաւաւ արեւմտեան Եփրատի ափսահագրական մասում է: Աստուածաշնչի Արարատ լեռան՝ Արարատեան ափսահի արեւոյց հայոց սրբազան սարի անունով հայոց երկիրը կոչուել է Արարատեան ափսահ: Ահա շատ կարեւոր մի մեծ փաստ, որ Աստուածաշնչի բերանով յիշատակում է արեւոյց հայոց Արարատեան երկիրը: Ինչպէս իմանում ենք շատ շատերը Արարատ լեռան վրայ Նոյեան Տապան փնտռելու մեծ փորձեր են անում, եւ ինչ ինչ նպատակներով ուզում են գաղութատիրութեան ենթարկել մարդկանց մտքերը: Դժուար չէ ենթադրել, որ այդ բոլոր քարոզչութիւնների միակ նպատակն է հայոց ծագումը կապել հրեաներին: Այս խաւարամիտ եւ պատմաշեղիչ փորձերը անիմաստ են ու ձախողուած: Սակայն Աստուածաշնչի բերանով հնչած Արարատեան լեռները այսօրուայ քաղաքական առումով նշանակում են, որ Աստուածաշնչի Արարատեան Աշխահ արեւոյց հայոց քաղաքակրթութեան երկրորդ շրջանն է, իսկ առաջին՝ ՀԱՅ քաղաքակրթական շրջանի մասին անտեղեակ է Աստուածաշնչի պատմիչը, Ուրեմն եկէք ճիշդ հասկանանք՝ որ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆԶԻ ՆՈՅԵԱՆ ՏԱՊԱՆԸ ՄԵՐ ՍՐԲԱԶԱՆ
ԱՐԵՒՈՑ ԼԵՐԱՆ ՀԵՏ ՈՉ ՄԷԿ ԱՌՆՉՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ: ՆՈՅ-
ՆԻՍԿ ԱՅԴ ՄԱՍԻՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՄԻԱՅՆ ԵՒ ՄԻ-
ԱՅՆ ԱՆՀԵԹԵԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՆ ՈՒ ՏԿԱՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՀԵ-
ՏԵՒԱՆՔ:

Այսօր Արարատ լեռը թրքական լեզուով Արարատ չէ:

Նոյն խտացուած ձեւով, մի քանի խօսքով անդրադառնանք
ԱՐԱԳԱԾ կամ ԱՐԱՐԳԱՅ կամ ԱՐԱԳԱՀ լեռան մասին: Ինչ-
պէս վկայում են արեւոց կրօնքի հաստատման հիմքերը, որ-
պէս իրականութիւն, ԱՐԱԳԱԾ լեռան անուանածնումը դարձ-
եալ զալիս է արեւից, մենք գիտենք, թէ ինչու Լուսաւորչի
կանթեղի յօրինումով Արագած լեռան անունը փոխելու
անյաջող ձգտումներ ստեղծուեցին: Ինչպէս Արագածը, այնպէս
էլ Արարատը հայոց սրբազան արեւի անունից է ծնուած: Ուս-
տի, դժուար չէ թափանցել մարդկային ենթագիտակցութեան
նախապաշարումների ամբողջական ծալքերը եւ նրանց
քաղաքական նպատակների բնորոշ մղումածութիւնը, որ դրսե-
ւորուել է Գրիգոր (արթուն) Լուսաւորիչով:

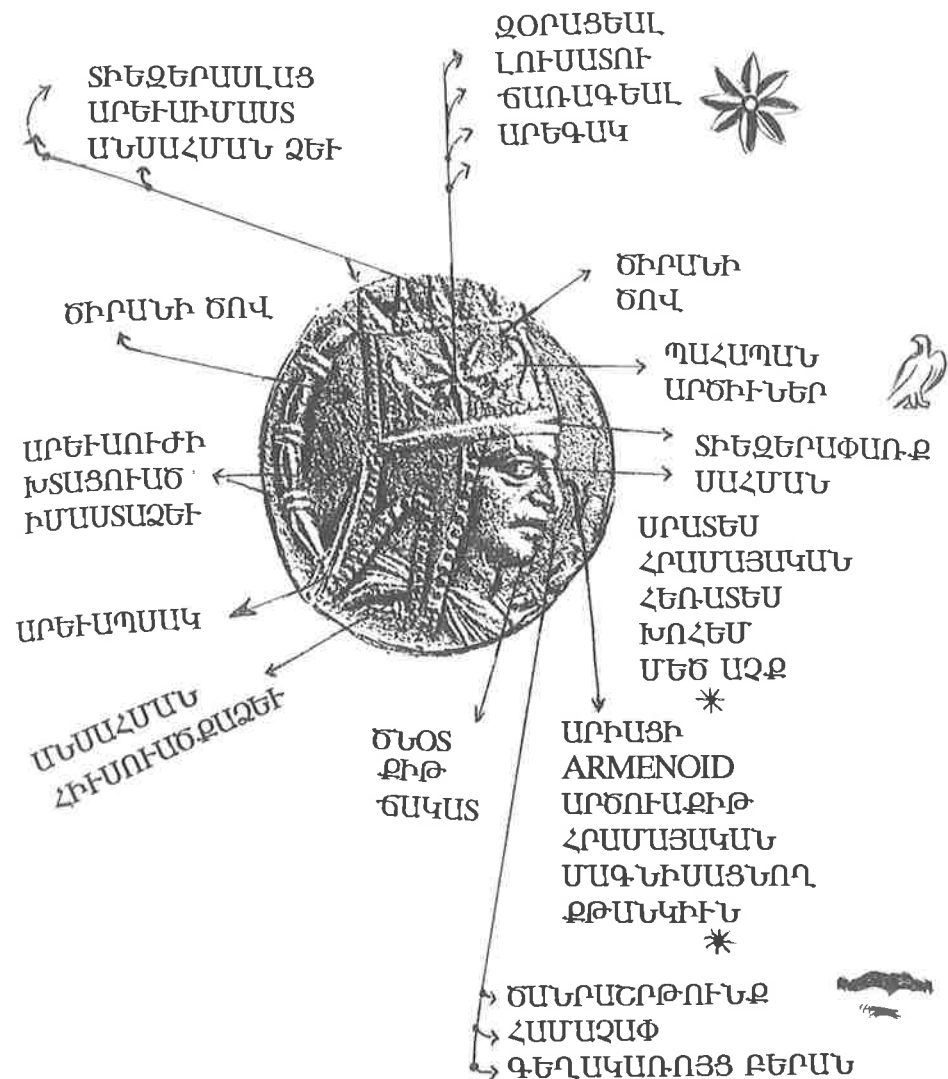
Այսպիսով, ոչ թէ եթադրում եմ, այլ արեւոց կրօնքի հո-
գեմտածելաձեւի երակը արմատապէս կապուել է այն տարա-
ծահաստուածի վրայ, որ կտրեց ու նետեց Արթուն Լուսա-
ւորիչը: Այս բոլորից երեւում է, որ Լուսաւորիչը մուրճով
փշրեց եւ ոչ թէ կառուցեց Հայկ աստուծոյ տաճարի գործունե-
այ հաւատատեղը: Թող հայոց պատմութեանը մեծ դաս լինի
այսուհետեւ, որ ոչ ոք իրաւունք ունի ինքնագլուխ, ինքնակամ
ձեւով յեղաշրջելու հայոց երկիրը այն փշրելու եւ աւերելու
վայրի բնազդով: Իսկական հայը պէտք է գուրգուրայ իր ժո-
ղովրդի պատմական գանձերի, վեր պիտի պահի եւ պահպանի
իր հարազատ երկրի անգին մշակոյթը, ինչ էլ որ այն լինի:
Զկայ աւելի մեծ ստորութիւն եւ դաւաճանութիւն, երբ

վաճառում կամ ոչնչացնում են մեր ազգային հոգու եւ մտքի
սրբազան մասունքները: Ո՛վ հայ ժողովուրդ, կոչ եմ անում
ձեզ, արթնացե՛ք եւ կտրեցե՛ք այն չարագործ ձեռքերը, որոնք
աւերում են մեր սրբազան երկիրը:

ՄԵԾՆ ՏԻԳՐԱՆԻ ԱՐԵՒԱՊՍԱԿ ԹԱԳԻ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Հայոց պատմութիւնը իր անսպառ փաստերով հարստացնում եւ վաւերացնում է պատմական իրադարձութիւնների իսկութիւնը: Տիգրան Մեծի պատմական գործունէութիւնը, որքան էլ խօսուէր պատմիչների լեզուով, սակայն շատ մեծ պակասութիւններ պիտի զգացուէին առանց նրա դրամական փաստին, որի վրայ դրոշմուել էր հայոց արքայի պատկերը՝ թագաւորական թագով: Իմ համակրանքը պատմական այս մեծ վաւերականի հանդէպ այնքան զգացողական էր ու մօտեցումս՝ ցեղագիտական, որ անկարող էի կեղրոնանալ ինձ շփոթեցնող մի քանի մոլորեցուցիչ կէտերի վրայ, որ դրամի վրայ պատկերուած են: Կասկածամտութեանս յուշարարը գեղեցիկ ու խաբուսիկ անհաւասարակշիռ յօրինուածքն է, որը կեղծ է տրա-մաքանօրէն, բայց անհրաժեշտութիւն է ճշմարտութեան հա-մար: Ինչպէս գիտենք, Մեծն Տիգրանի թագի վրայ պատկերուել է հետեւեալ զաղափարապատկերը. երկու արծիւների մէջտեղը ճառագայթող արեւանշանը: Սակայն հարց է ծագում, որ Տիգրան Մեծի պատկերը դրամի վրայ կողքից է, ուստի թագի վրայ արեւը թագի ճակատային մասին պէտք է դրոշմուէր եւ մէկ արծուի շարադրումով: Ահա այստեղ է, որ քանդակագործ արուեստագէտը պատկերել է թագաւորի պատկերը կողքից, որը իր նեղ ու սահմանափակ հնարաւորութիւնն էր դրամի վրայ ամբողջացնելու, իսկ թագի պաշտօնամատոյց կառուցուածքը ամբողջութեամբ ընթերցելի է կողքից: Այսքանը չէր, որ ինձ համար պարզուեց եւ դարեւց զաղտնիք լինելուց: Այլ՝ մտածողութիւնս արուես-

տագետի եւ նրա հետ խորհրդակցող թագաւորական յանձնախմբի եւ թագաւորի անմիջական ներկայութեան մասն է, որ պատկերաւոր ձեւով ուզում եմ վերածել իրական կենդանի կեանքի: Որպէս բնական օրինաչափութիւն, դրամի պատրաստման համար եղել էր հրամայական որոշում, ուստի դժուար չի եզրակացնել, որ դրամի կերտումը պէտք է լինէր Տիգրան Մեծի թագադրութեան օրօք, որպէս երկրի տիրակալ: Ուշադրութեան է արժանի դրամի վրայ պատկերուած անմօրուս Տիգրան Մեծը. մենք գիտենք, որ այս օրէնք-սովորութիւնը հռոմէական էր, իսկ հակառակ արեւելեան հոգեբանութեան, պէտք է որ Տիգրան Մեծը լինէր չածիլուած: Եթէ Տիգրան Մեծի դրամը կերտուել է Հռոմում եւ շնորհուել է թագաւորին, այս վարկածը անհամոզիչ է, քանի որ հռոմէական կայսրերի թագը նրանց դափնեպսակն էր, իրանց աւանդական դափնիի պաշտամունքը: Եւ այդքան զարդարուն ու ճոխ թագաշնորհումը Տիգրան Մեծին՝ հոգեբանօրէն անհամոզիչ է: Տիգրան Մեծի դրամակերտումը կատարուել է Հայաստանում՝ յարգելով հռոմէական հոգեբանական կեցուածքի օրինաչափութիւնները: Տիգրան Մեծի թագադրութիւնը աւանդական է. այդ շատ կարեւոր փաստը արեւապաշտ Հայաստանի արեւի գաղափարանշանն է նրա թագի վրայ: Տիգրան Մեծի թագադրութիւնը կատարուել է արեւապաշտ կրօնաւորների ներկայութեամբ, հայալեզու մկրտութեամբ եւ խօսակցութեամբ: Որպէսզի մենք չհեռանանք եւ չ'որոնենք ուրիշ փաստեր, կարող ենք ասել, թէ ինչի վրայ էր հիմնուած Տիգրան Մեծի երդումը: Մենք բոլորս իմանում ենք, որ այսօր քրիստոնեայ հովուապետների թագի վրայի ճակատային մասում պատկերուել է Յիսուսի պատկերը կամ խաչը, իր գանազան գեղազիտական հնարանքներով: Ուստի դժուար չէ եզրակացնել, որ հայոց թագաւորի երդումը արեւով էր սահման-

ւում: Եւ այդ սահմանումը հասել է մինչեւ մեր օրերը, երբ լսում ենք «Արեւս վկայ», «Մօրս արեւով» եւ շատ երդումներ, որ հիմնուած են արեւի վրայ: Արեւ հասկացողութեան երկրորդ տարբերակն ու իմաստը լոյսի վրայ երդուելն է, որը նոյնպէս պահպանուել է մինչեւ այսօր: Երբ ասում են «աչքիս լոյսի պէս» նշանակում է լոյսովս կ'երդնում: Նոյնիսկ հայոց բանաստեղծներից Յովհաննէս Թումանեանի քերթուածում յիշատակում է. «Արեւդ ապրի չարչի ախրեր», եւ արեւի վրայ շատ շատ վկայութիւններ կան:

Ուրեմն, Տիգրան Մեծի երդումը արեւի վրայ էր: Երեւակայենք, թէ ինչպիսին էր հայոց երկրի հոգեբանական առօրեան: Դժուար չի պատմութեան խորքից լսել ժողովրդի ցնծութիւնը, պալատական երգն ու խնդութիւնը, արեւի հետ կապուած աղօթքներն ու ցնծութիւնները: Բանաստեղծների հայահնչիւն ասացուածքները, գուսանների երգն ու գովերգական մրցոյթները, որ յատուկ էր մարդկային հոգեբանութեան կառոյցին: Եւ այսպէս, թափանցելով ճշմարիտ իրականութիւնում, մենք անկասկած իրական սակայն անհետացած պատմական եղելութեանը ճշմարիտ օրինաչափութեան ականատեսը կը լինենք: Տիգրան Մեծի թագաւորութիւնից յետոյ, երբ արդէն լիովին հաստատուել էր թագաւորական օրէնքը հայոց տարածքում, անմիջապէս անհրաժեշտութիւն էր Տիգրան Մեծի դրամի պատրաստման ծրագիրը: Հրաւիրում էին քանդակագործ գեղանկարիչ արուեստագէտները, որոնք արդէն շատ լաւ իմանում էին իրենց հարազատ երկրի պանծալի թագաւորի դիմագիծը, նրա թագի ամբողջական խորհրդանշը՝ իր թանկարժէք գունաւոր մշակուած քարերով, ոսկու ցոլացող փայլուն ծիրանագոյն եւ կարմիր կապոյտ գոյնազաղափարայօրինումներով: Տիգրան Մեծի դրամի պատրաստմանը ներկայ էր ինքը՝ հայոց թագաւոր Մեծն Տիգրանը, որի գոհունա-

կութեան կենդանի ու հայաբնոյթ արտայայտութիւնը ներկայացնելու եմ ստորեւ: Ինչպէս բոլոր հայերս գիտենք անվերապահ մնալ՝ երբ մէկը մեծարում են, յատկապէս այն պարզ ու անմիջական ժամանակները, երբ ամէն բան կատարւում էր անմիջականօրէն, առանց յետաձգւածութեան: Երբ Տիգրան Մեծի ներկայացուեց պատրաստուած ոսկեծոյլ դրամը, այդ ոսկեծոյլ, որովհետեւ չէր կարող պարզ մետաղից լինել, Տիգրան Մեծը ժպտուն եւ ծիծաղկոտ, նոյնիսկ իր դիմագծի նմանութեան մանրամասնութեանը չհետապնդող անկեղծութեամբ, բոլոր ներկաներին ընդունեց գոհունակութեամբ ու սիրալի: Եւ ես պատկերացնում եմ այն քանդակագործ արուեստագէտի հոգու հպարտութիւնը, որին մեծ պատիւ էր ընծայուած թագաւորական դրամի պատրաստումը: Այստեղ ոչ մէկ չափազանցութիւն կայ, որ մենք ներկայ լինէինք այնտեղ: Այս բոլորը բնական օրինաչափ երեւոյթ է բոլոր ժամանակների համար: Եւ այս գրածս յօրինուած չէ, այլ՝ գրուած՝ ճշմարտութեան մարդկային հոգուն յատուկ ընդհանրական չափանիշներով: Տիգրան Մեծի դրամից բացի, հայոց թագաւորի մեծ արձանները պատրաստուեցին, որ պատմութեան ո՞ր ծալքերում ընկղմեցան՝ մենք չգիտենք: Սակայն շատ լաւ գիտենք, որ նրա արձանները անպայման կային: Եթէ այսօր չկան՝ չի նշանակում, որ չեն եղել: Մենք էլ այսօր կանք եւ վաղը չենք լինելու, եւ դա չի նշանակում, որ մենք չենք եղել: Ուստի ես մատնանշելու եմ մի ուրիշ շատ կարեւոր երեւոյթ. երկու արծիւների խորհրդանիշը՝ որպէս շատ կարեւոր անհրաժեշտութիւն թագի վրայ: Արծուի խորհրդանիշը երկնքի գաղափարն է, որի մէջ ութաթեւ ճառագայթող արեւի նշանն է: Այս գաղափարապատկերների դասաւորումից ընթերցում եմ հետեւեալ գաղափարաւիմաստի ընդարձակ մեկնաբանումը, որը լրացնելու է արեւի երդումին անհրաժեշտ լինելու առկա-

յութիւնը. երկու արծիւների մէջտեղը փայլող ոսկեծոյլ արեւը խորհրդանշում է հայոց թագաւորի արծուագօր, վեհ, ընդհանրականի վրայ տեսնող, իշխող, ազատ ճախրող թռչունի խորհրդանշանով պահպանող սրբազան արեւը: Եւ այդ պատճառով է, որ արեւը պատկերուել է ամբողջական տեսքով՝ կողմնակի դիրքից: Սակայն թագի վրայ կայ արեւից վեր, սրածայր եռանկիւնաձեւ դէպի երկինք ձգուած ներդաշնակ բաժանումներով թագի աւարտական վիճակը, որի ամէն մէկ սրածայր եռանկեան ծայրին ամրացուել է մարգարտեայ գունդ: Արեւից վերեւ արտայայտուած այս գիկզակաձեւ կտրտուածքը խորհրդանշում է անսահմանութիւնը տիեզերքի: Որոշ հնագէտներ այն ենթադրում են որպէս վիշապաձեւ: Ես չեմ հակադրուած այդ ենթադրութեանը, սակայն իմ կարծիքով արեւից վերեւ վիշապազաղափարի ըմբռնումը անհամոզիչ է, որպէս հոգեբանական, գեղագիտական դրսեւորում: Երկրորդ պարագայում լրացնում է անսահմանութիւն լինելու անհրաժեշտ գաղափարը, դա արեւի ազատութեան իմաստի բնագոյնի ըմբռնումն է: Ուստի, հայոց մօտ օձի, վիշապի պատկերումները տարբեր դրսեւորումներ են: Տիգրան Մեծի դրամի վրայ կայ զարդարանք եւ չափ արտայայտող խորհրդանիշ, որի գաղափարազգացողութիւնը աւելի արեւախորհրդանշական է, որպէս թագաւորի արեւապսակ. ընդհանրապէս այդ պատկերակառոյցներից կարելի է հետեւել նրա շատ պարզ ձեւին, սակայն խոր գաղափարաբնոյթ արտայայտող ներքին նպատակով վերածում է գոց, ինքնամփոփ նշանի: Սակայն զգացմունքամղումից դժուար չի ենթադրել, որ դա պատկանում է արեւային իմաստ արտայայտող բնագոյնի: Տիգրան Մեծի դրամի բազմացումը եւ տարածումը հայոց մետաղաձուլումը ներկայացնող կենդանի վկայութիւն է: Եւ շատ կարեւոր է դիմագծի հայաբնոյթ արտայայտութիւնը, որը

նկատուել է խորենացու նկարագրութեան մէջ Տիգրանի մասին: Այսքանով չի աւարտում Մեծն Տիգրանի թագի եւ դրամի հետ կապուած ուսումնասիրութիւններս, այլ գիտակցում, որ ինձ համար շատ անյայտութիւններ տակաւին մեկնաբանութեան կարիքը ունեն: Եւ դարձեալ պիտի խորանամ գաղտնիքների խորքը՝ թագի եւ դիմագծի առնչութեամբ: Տիգրան Մեծի դրամի վրայ պատկերուած բոլոր գաղափարախմաստները վկայում են հայոց արեւապաշտ լինելու պատմական փաստի մասին, որը պատմական մեծ անհրաժեշտութիւն է հայոց կրօնաքաղաքական մշակոյթի ասպարէզում: Տիգրան Մեծի թագը պատմական մեծ հանգրուան է. նրանից յետոյ հայոց թագերը ձեւափոխուեցին ու տեսակաւորուեցին, որտեղ նկատելի է արեւի եւ արծիւների բացակայութիւնը: Տիգրան Մեծի թագը ապացուցում է արեւի եւ արծուի համատեղ գաղափարախմաստը, որը մինչեւ այսօր համատեղ գետեղւում է: Սակայն լատ գիտենք, թէ ինչու Զուարթնոցի արծիւը առանց արեւի է: Բայց այսօրուայ արուեստագէտներից շատ շատերը արեւը պատկերում են արծուի թևերի վրայ: Այս գաղտնիքները հիացնում են իրենց խորիմաստութեամբ, մեզ ուրախացնում են, որպէս հայոց պատմութեան մասունքներ, որպէս սրբազան նմոյշներ, մեր ժողովրդի ինքնատիպ եւ ինքնուրոյն լինելու վկայութիւններ:

Ով հայ ժողովուրդ, դարձեալ կոչ եմ անում ձեզ՝ արթնացե՛ք եւ սթափուեցե՛ք, մի թոյլ տա՛ք որ որեւիցէ մէկը հայիոյի կամ ծաղրի, ոչնչացնի կամ թալանի մեր սրբազան հայրենիք: Ով հայ ժողովուրդ, քո զաւակներիդ սովորեցրու, որ խոնարհուել իմանան մայր հայրենիքի անմահ հոգու համար: Ազգուրացները թող դարձի զան: Զո թեմամիներդ որ քո միջից կլինեն, աններող եղիր նրանց հանդէմ: Մի՞թէ դատարանները աւարտուեցան, մի՞թէ թեմամիներդ վերացան: Ո՛չ: Նրանք աւե-

լի շահացան: Ով հայ ժողովուրդ, քո միջից թող ուրիշներով չմայուի եւ ուրիշին թմբուկը բաւ է թմբկահարես քո անմահ հոգու եւ մտքի մէջ: Մի՛ հաւատա տու ուսուցումներին, որոնց թակարդը քո համար է շինուած: Ով հայ ժողովուրդ, քո սրբազան հայրենիքը ամեն բանից վեր է եւ ամեն բանից թանկ, ամեն բանից վեհ:

**ՍՈՎԱՏԵՍ ԽՈՐԵՆԱՅՈՒ
ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ
ՏԻԵՁԵՐԱԽԱՍՏՏԻՍԱՐԱԿԱՆ
ԵՎՅՐԱԳՈՅՆ ՏՐԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆ
ԲԱՐՁՐ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ**

Տիեզերահանձար ականատեսի զօրութիւնով, հայոց պատմութիւնը դիտենք երկնալսարանից այն կողմը բացուող արեւամատեանի մէջ: Սա ոչ թէ համոզումս է միայն, այլ մարդկային օրինաչափ երեւոյթ է համաշխարհային առումով, որպէս ընդհանրական սահմանում: Խորենացու Հայկի եւ Բէլի պատերազմը եւ հայոց անուան ծագումը հեքիաթային գեղեցիկ յօրինուածք ունի եւ հայերիս հայ կոչուելու այս անիմանալի վարկածը միշտ մնացել էր հարցական: Ինչո՞ւ համար հայ եւ ո՞վ էր Հայկը: Ահա այստեղից է, որ մեկնաբանելու եմ այս բոլորը:

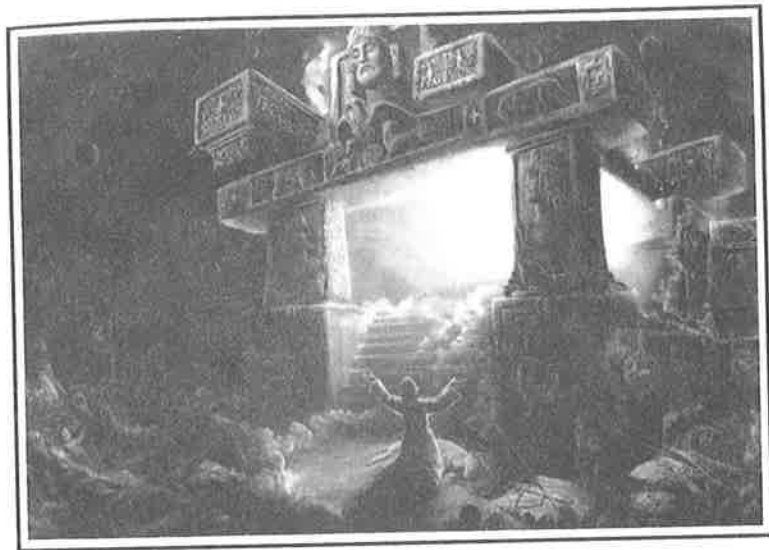
Մովսէս Խորենացու Հայոց Պատմութիւնը ամբողջութեամբ համապատասխանում է հայոց բնաշխարհի աշխարհագրական, երկրաբանական, բնակչիմայական տիեզերաժամանակահատուածին եւ բնաձայնաարտաբերման հոգեմտածելակառոյցին: Ուստի, այն մեծ փաստերը, որ հասել են Խորենացուն, ոչ թէ պատահական են, այլ՝ խտացուած վաւերագրութիւններ: Ինչպէս երեւում է պատմութիւնից, Հայկի եւ Բէլի պատերազմը ոչ թէ դիւցազունների պատերազմ, այլ կրօնաքաղաքական պատերազմ էր: Հայկը իր անունը ժառանգել էր իր նախնիների՝ արիացիների ԱՐԵԻ անունից, եւ որպէս մեկնաբանում՝ ՀԱՅ նշանակում ԱՐԵԻԱԲՆՈՅԹ:

Այն բոլոր վարկածները, որոնք երազային ենթադրութիւն-

ներով հայոց պատմութիւնը փորձում են կապել Նոյեան Տապանի հետ, չարաչար սխալում են, քանի որ Արարատի վրայ Նոյեան Տապան փնտռողների խաւարամտութիւնը արդէն յայտնաբերել եմ (Տե՛ս «Արարատ Սարի Անուանածնունդը»):

Այս պատկերում արեւից յառաջացած՝ Հ, Յ գաղափարախմաստները ամբողջութեամբ հարադատ են մարդկային հոգեմտականոյցի պարզ արտայայտածելին՝ որպէս իմաստաձեւի ըմբռնում: ՀԱՅ, ՀԱՅԿ, ՀԱՅՔ շերտաւորումները ապացուցում են կենսաիմացական, յաջորդական զարգացումների օրինաչափ հոգեբանական դրսեւորումները, որոնք որպէս գաղափարախմաստ արեւաբնոյթ են: Այս բոլոր իմաստները արդէն ճշմարտութեամբ մեկնաբանում են գաղափարախմաստները եւ նրանց՝ խորհուրդները: Խորենացին քրիստոնեայ վարդապետ էր, նա չէր կարող գրել Հայկ աստուծոյ եւ Բէլի Պատեւազմը, դա հասկանալի է մեզ: Ուրիշ մէկ գաղտնիք այն է, որ տեսնելու ենք ճշմարտութեան լոյսի տակ, որ Խորենացին ինքը թաքցնում է ոչ թէ մեզանից, այլ քրիստոնէական կրօնքից, որը նրա համար մահու-կենաց խնդիր էր: Խորենացին ոչ թէ հաւաքել է ժողովրդական բանահիւսութիւնից մնացած գողթան երգերը եւ աւանդապատումները, այլ իր ձեռքի տակ ունէր արիացիների հայալեզու արեւոց կրօնափառական կառուցման մագաղաթը:

Առողջ մտածող միտքը անպայման կը թափանցի Խորենացու ներքնաշխարհը: Եթէ Խորենացին հաւաքէր ժողովրդից, այդ հաւաքելը աւելի մեծ պատասխանատուութեան առաջ էր տանելու Խորենացուն՝ քրիստոնէական նորակառոյց եւ դաժան կրօնքի դիմաց: Ուրեմն բացառուած էր այդ «խառնակչական» քայլը: Իսկ այն փաստը, որ Խորենացին երգում է, որ իր պատմութիւնը ճշմարիտ է եւ ոչ յօրինուածք, դա բացում է

«Տիեզերական Աղօթքը», իզանկար՝ գործ Մկրտիչ Ասլանեանի

այն գաղտնիքը, թե ինչի վրայ էր երգում ճշմարտութեան անունով: Բոլոր կողմերով ի յայտ է գալիս այն մեծ ճշմարիտ փաստը, որ խորենացին պահել էր արեւոց կրօնի ղաւանդներէն: Այս իրողութեանը նոյնիսկ տեղեակ էին ուրիշ քրիստոնեայ վարդապետներ, սակայն, վախճանալով միմիայնցից, միշտ կասկածանքով եւ գաղտնապահութեամբ են մօտեցել այս կենսախնդիր հարցին: Նոյն պատկերը տեսնում ենք Մեսրոպ Մաճնոցի հայոց տառերի պարագային. Մաշտոց իր ձեռքի տակ ունէր արեւոց խորհրդանշանները, սակայն ինքը եղաւ նրանց փրկագրքի մարմնացումը: Նոյն վախով են մօտեցել հայոց միւս պատմիչները. վախի եւ սարսափի բախտորոշ լուծը իրենց վզին առնե-

լով, ինչպէս գիտենք, այս սրբազան պատմիչները բոլորն էլ հալածուեցին եւ կոշուեցին երանելիներ: Ինչո՞ւ համար այս վարդապետները ժողովրդի մօտ աւելի մեծարուեցին եւ սրբացուեցին, քան թագաւորներն ու կաթողիկոսները: Մէկ ուրիշ շատ կարեւոր փաստ ունենք, որը անկարող է որ երկնալսարանիս տիեզերախմաստ լոյսի տակ խաւար մնայ: Դա Աստուածաշնչի թարգմանութիւնն է՝ հայալեզու, հայաստան, կաճուեմասեան գրութիւնը, որը կոշուեց թագուհի թագմանչաց: Արդէն պատմութիւնը իր լեզուով խօսում է արեւոց մեծակոյթի առկայութեան մասին, որից ստիպուած էին սնուելու, որովհետեւ ուրիշ ելք չունէին: Իսկ ինչո՞ւ էին ստիպուած հայոց երկրի ղեկավարական ղաւանդաւորոյցը յեղաճրջել եւ ոչնչացնել արեւոց հայոց հազարամեայ փառապատիւութիւնը՝ իմքն ըստ իմքեան մնաց անելանելի վիճակի մէջ եւ միակ փրկութիւնը գտաւ իր նախնեաց մէջ: Մովսէս խորենացին զգուշութեամբ էր գրում հայոց պատմութիւնը եւ որպէս հայրենասիրական գաղափարախօսութիւն՝ մեծարում ու չափազանցում էր ՀԱՅԿ նահապետին իր քաջութեամբ եւ զօրութեամբ: Արդէն խորենացու գրական լեզուի ներքնաշխարհը ամբողջովին արիական հոգեբանութեանը յատուկ հոգեմասնաւորով է գրուել եւ ի գուր չի, որ խորենացին իմ հոգեբանութեանս մէջ միշտ եղել է արիացիների արեւակրօն սերնդի կենսածին ամենամեծ ներկայացուցիչ ժառանգորդն ու վկան: Որպէս գիտական հիմնաւորում ժառանգականութեան եւ ոչ քաղաքական ձեւափոխում կենսաբանական առումով, այս մեծ փաստը հիմնովին հաստատուել է: խորենացու Արա Գեղեցիկ եւ Շամիրամ պատմաւածքում նոյնիսկ յիշատակում են այնպիսի անուններ, որոնք առանց վաւերականի, երդուեալ մեծ պատմիչի համար ինքնապատասխանատուութիւն էր գրել երեւակայութեամբ:

Արա Գեղեցիկը, արիացիների արեւոց կրօնի նորոգուած արեւի դաւանաբանական ձեւն է, որը Արա Գեղեցիկ անունը ստացաւ Շամիրամի դէմ դասերազմելուց յետոյ յարութիւն առնելով: Արա Գեղեցիկի եւ Շամիրամի պատմութիւնը միայն սիրային եւ հայրենասիրական պատմութիւն չէ, նրա խորքում փայլատակում է արեւոց հայոց արեւակրօն քաղաքակրթութեան ինքնակերտումի մեծ պատերազմը: Նոյնիսկ շատ կարեւոր է մեզ համար տեսնել Շամիրամ ասորական արեւ անուան հետ միացած եգիպտական (RAM) արեւ կառույցը, որը դարձեալ ուշագրաւ մի երեւոյթ է իմանալու, որ Արա Գեղեցիկի պարտութիւնը ասորա-եգիպտական կրօնափոխական ուժի դիմաց օրինաչափ էր: Խորենացու հերոսները (թէ՛ Արան, թէ՛ Հայկը նշանակում են արեւ), որոնք իրական են արմատապէս, վկայում են արիացիների հետ առնչուող փաստերի մասին: Նոյն պարագան է Տիգրանի պատմութիւնը, իսկ գողթան երգերից Վահագնի ծնունդը, մեծ վկայութիւնն է արեւոց կրօնի դառնականութեան եւ բազմաստուածութեան անցմանը: Բոլոր, բոլոր գրութիւնները հիմնուել են կենսաբանական հիմունքների վրայ: Պատմութեան լեզուից իմանում ենք Խորենացու հալածուելը եւ դժուար չէ ենթադրել հալածանքի մեծ պատճառները: Իսկ հալածողներից իմանում ենք նրանց դաժան, կրօնամոլ, ծայրայեղ, խաւարամիտ, ազգաւեր, կիսավայրենի վերաբերմունքների մասին: Մովսէս Խորենացու լայնախոհ տիեզերահանձար մտածողութիւնը իր նախնիներից ժառանգած կենսամտութիւնն է, որը մենք տեսնում ենք իր նախորդների մէջ, որոնք դարձեալ սկսեցին քրիստոնէական կրօնքի միջից փառաբանել արեւը: Հայոց սրբազան հայրերը իրենց հոգին բացեցին արեւի դիմաց եւ այնտեղից ծնունդ առաւ արիացիների կրակէ ոգին: Ուստի, մեզ բոլորիս թող յայտնի լինի, որ հայը, Արան, Արամը, Ծովակը, Հրակը, բոլորը նշա-

նակում են արեւ, արեւաբնոյթ: Այդ են ասում արեւոց սրբազան գաղափարանշանները: Իսկ օտարները մեզ ինչ որ կոչեն՝ ARMENIA նորից նշանակում է ԱՐԵՒ-ԱՍՏԱՆ, ԱՐԵՒԻ ԵՐԿԻՐ, Այս երեւոյթը միայն հայերիս յատուկ չէ. օրինակ՝ (Վիրքի) վրացի ժողովուրդը մեզ անուանում է սոմեխի, իսկ իրենք իրենց ասում են քառթուլի, ռուսերը նրանց երկիրը կոչում են Գոուգիա, իսկ անգլերէն՝ Georgia: Այսպիսով, թող այս օրինաչափութիւնները, որոնք պատմական երեւոյթներ են, ձեր մտքի շեղուելու պատճառ չդառնան:

Վերջնական եւ ընդհանրական եզրակացութեամբ՝ կարմիր գծի նման, սկիզբից մինչեւ այսօր, հայոց պատմութեան կառույցը ազգակերտումի ազգային ամբողջականութեամբ խտացուած է այս ուղու վրայ, որի հիմքերը սկսւում են նախամարդուց, որը հայոց լեռնաշխարհում արդէն կենսաւորուած էր եւ այնտեղից զարգանում եւ արեւակրօնի կերտումով ազգայնանում, գոյատեւում է մինչեւ մեր օրերը: Իսկ պատմական անցուղարձերը, կրօնաքաղաքական յեղաշրջումները հայոց ազգային կառույցէն չեն կարողացել ոչնչացնել հայոց ազգային, լեզուական եւ գրաւոր արիական դրոշմը: Մովսէս Խորենացու Հայոց Պատմութիւնը ամբողջութեամբ ճիշդ է, որի խորիմացութիւնը մեր սրբազան պարտքն է:

ԲԱԻ Է ՉԱՐՉԱՐԵՆՔ ԱՐԵՒՈՑ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ինչպես որ խաւարի բանալին լոյսն է, այդպէս էլ խաւարամտութեան բանալին իմաստութիւնն է, որը եւ կոչւում է լոյս իմաստութեան: Այս մտքերի ծնունդը այն մեծ ու վեհ գաղափարախօսականի արդիւնքն է, որի արշալոյսը բացւում է տիեզերաիմաստասիրական մտքի ԱՐԵՒԱԾԻՆ լսարանում: Սթափումի, արթնութեան, երազայինից իրականութեան անցնելու առաքելական ուղիս կապելու եմ տիեզերահանձար եւրեք սկզբունքներին՝ ԱՐԵՒ, ՋՈՒՐ, ՀՈՂ աշխարհաճանաչումների հետ: Ուստի, շատ յստակ է, որ այս երեքի միացումներից ստեղծուելու էին նորիմաստ շերտաւորումներ՝ ԼՈՅՍ, ՕՂ, ԲՈՅՍ, ԿԵՆԴԱՆԻ, եւ այս օրինաչափութեամբ ստեղծուելու են ուրիշ հոգեմտաւորականութիւններ՝ կրակ, հուր, հողմ, հրաբուխ, ջրհեղեղ եւ շատ նմանօրինակ հոգեմտաշերտաւորումներ, իրենց զանազան արտայայտչակառոյցներով: Իմ համոզումս է, որ ՀԱՅ նշանակում է ԱՐԵՒ, եւ արեւոց հայոց արեւապաշտական կրօնքի դաւանաբանութիւնը հիմնուել է արեւի վրայ: Իսկ այսօրից յետոյ ունեմ հետեւեալ եւ շատ կարեւոր մի նոր համոզում եւս, որ նոյնպէս հիմնուել է տիեզերահանձար մտքի վրայ, որը եւ լինելու է հայոց պատմութեան ճշմարիտ մեկնաբանը. լսարանիս Հ-ԱՍՏ-ԱՏումով ի յայտ եմ բերած Հոգեմտականութիւնների շերտաւորման բնակլիմայական փոխարարութիւններից ժառանգած իմաստների ծայնասարքերման օրինաչափ կաղերը, արեւոց հայոց սրբազան գաղափարանցաններում: Արեւոց հայոց (ԱՐ) ձայնարտարե-

րումը պատահական եւ քմահաճ կամայականութեան արտայայտութիւն չի, այլ հիմնուել է Մեծ Հայքի բնակլիմայական լայնամասերի եւ մարդի վրայ ներգործած արեւածառազայթային լոյսի ու ջերմութեան ազդեցութիւններից:

ԱՐ- Ր = ձայնարտարութեամբ, որպէս կենսաբնակլիմայամիջոց, բնածին է եւ դասակարգաւորում է արեւ, արի, արիացի - այսինքն արեւի երկրից, արեւածին, արեւադաս հիմնաւորումը: Աշխարհի հնագոյն ժողովուրդների մէջ, հայերից բացի արեւապաշտ էին եգիպտացիները, ասորիները, յոյները. օրինակ՝ հին եգիպտական RA - արեւ ծայնասարքերման հոգեմտականութեամբ համապատասխանում է հին եգիպտոսի կենսաբնակլիմայական լայնամասերին: Արեւի հզօր ջերմութիւնը սփռել է մարդուն՝ որպէս դասակարգաւորողի, վախի, ճանաչման աղերսահնչում - RA`A` արտայայտել, այսինքն՝ տաք, շոգ, կարծր, խեղդեցուցիչ, դաժան, ճնշող: RA ձայնարտարութեամբ ծնուած է ոչ լեռնային, ոչ էլ ծովեզերեայ շրջանում, այլ՝ առաւօտից մինչեւ իրիկուն արեւատառապեալ մարդու ըմբոստառութեամբ արտայայտութիւնն է RA`A` : A հնչիւնը R հնչիւնի կարծր, առարկայականից A հոգեկան ձեւի փոխարինման միակ միջոցն է, որը հաստատում է R-ի եւ A-ի բնածին եւ անխախտ կառոյցը: Նոյն պատկերը դրոշմուած է հին եգիպտոսի դաժան քաղաքակրթութիւնում, իր արիւնախում բուրգերով եւ մեղքի մէջ կորած մարդաստուածների անիմաստ դամբարանաշինութիւններով: Եգիպտոսի յուշարձանների մէջ շաղախուել են միլիոնաւոր մարդկանց արցունքի, մեղքի, արիւնի, լացի, սովամահութեան դաժան նկարագրութիւնները: Այս է RAMSEZ արեւածինի կարծր կնիքը: Համեմատութեամբ RA-ի, ասորական SHA, ՇԱ, ՇԱՄ՝ արեւ հասկացողութեան բնակլիմայական կառոյցը աւելի մեղմ է եւ ՇԱՄ ձայնարտարութեան հոգե-

մտակառոյցը հիմնուել է լեռնահովիտային արշալուսային տեսարանի վրայ՝ որպէս զարմանք գեղեցկութեան, որպէս ջերմութեան կիսամեղմ պատկերաւնկալում:

Ինչ վերաբերում է յունական HEL-արեւ, HELIOS-արեւ կառոյցը, ուշ շրջանի հոգեբանական դրսեւորում ունի, համեմատութեամբ RA, ՇԱ, ԱՐ արեւակրօն երկրներին: Ինչպէս երեւում է, HELIOSը հանգիստ մտածելաբարտայայտածեւ է եւ ոչ անմիջական բնակլիմայական արտայայտամիջոց: Այսպիսով, HELIOS հանգիստ կառոյցը ստեղծուել է ծովեզերեայ մեղմ լեռնահարթավայրային տարածքաժամանակամիջոցում:

Արեւոց ԱՐ հնչիւնը մեծ առնչութիւն ունի Մեծ Հայքի բնակլիմայական ձայնաարտաբերումների հետ: ԱՐ կառոյցից բացի, հայոց հոգեբանութեանը յատուկ են Ա-ի վրայ հիմնուած հոգեձայնաարտաբերուող հնչիւններ: Ա՛խ - ցաւ, ա՛հ - հոգս, ա՛յ - մեղմ ցաւ, վա՛յ - զգուշացում, նա՛յ - երգ, Պա՛յ - պար, Տա՛յ - պար, լա՛յ - երգ: Սրանցից բացի, ունենք հէյ, հոյ, էլհէյ, վայ-վույ եւ շատ ձայնաարտաբերումներ, որոնց մէջ երբեք չկայ R կարծր հնչածներ: Օտարները անկարող լինելով արտայայտել Ռ փափուկ ձելը՝ հնչում են R:

Մեկնաբանութեանս բուն նպատակն էր այս համեմատութիւններով ապացուցել արեւոց հայոց ԱՐ ~~արեւապաշտական~~ կրօնքի ծագում-զարգացումը եւ նրա ազգայնացումը չփնտռել օտարների մէջ: Արեւոց ԱՐ ~~ասորաց~~ ՇԱՄը եւ եգիպտական RAն իրենց հիմքերով ոչ մի առնչութիւն չունեն, եւ ամէնքն էլ ինքնայատուկ, բնածին, արեւակրօն դաւանանքներ են. բաւ է չարչարէք հայոց պատմութիւնը, հայոց հոգեբանութիւնը հայոց աշխարհի տիեզերաբնակլիմայական արտայայտութիւն է: Հայոց բնակլիմայական դրոշմը կնքուել է հայ ժողովրդի հոգեբանութիւնում: Հայը երբեք ուրիշին ստրկացնելու, ուրիշին շահագործելու, ճնշելու, կողոպտելու

բնաւորութիւն չունի: Հայի բնաւորութեանը յատուկ է ստեղծագործել ինքնուրոյն կարողութեամբ: Հայը իր պատմական հազարամեակներում ոչ մի անգամ փոխել կամ փոխ առել է իր լեզուն ու գիրը: Այս բոլորը հայ ժողովրդի բուն հոգեբանական արտայայտութիւններն են, որոնք ծնուել են հայոց լեռնաշխարհի մէջ, նոյնիսկ տիեզերական աշխարհագրական առումով:

Շատ կարեւոր է այստեղ շեշտել այն մեծ պատմական իրականութիւնը, որ տարագիր հայութիւնը օտար ժողովուրդների հետ համերաշխ եւ խաղաղ ապրելու բնաւորութիւն ունի, առանց կորցնելու իր ազգային արժանապատուութիւնը: Ստեղծագործ հայ ժողովուրդի ազգային կառոյցի խորքում, բնազդաժառանգումի զարկերակը կապուել է իր արդար դատի, իր պատմական հայրենական հողերի պահանջով: Հայ ժողովուրդի սրբազան ուխտն է վերադառնալ եւ նորոգել իր պապենական հողերի վրայ կառուցուած տաճարներն ու ամրոցները, պահպանել մշակոյթի գործերը:

ՍՎԱՍՏԻՔԱՅԻ ՄՏԱՅՈԳԵԿԱՌՈՅՑԻ ՏԻԵՁԵՐԱՅԱՆՃԱՐ ԻՄԱՍՏԱԿՆԻՔԸ

Հաւանաբար շատերի համար հարց է առաջանալու եւ վիճաբանութիւնների հարցականներ է ծնելու, թէ ինչո՞ւ համար ինձ հետաքրքրել է այս ուղղութեամբ աշխատել եւ ընդարձակ մեկնաբանութիւններով բնութագրել սվաստիքայի տիեզերա-իմաստ կառոյցը:

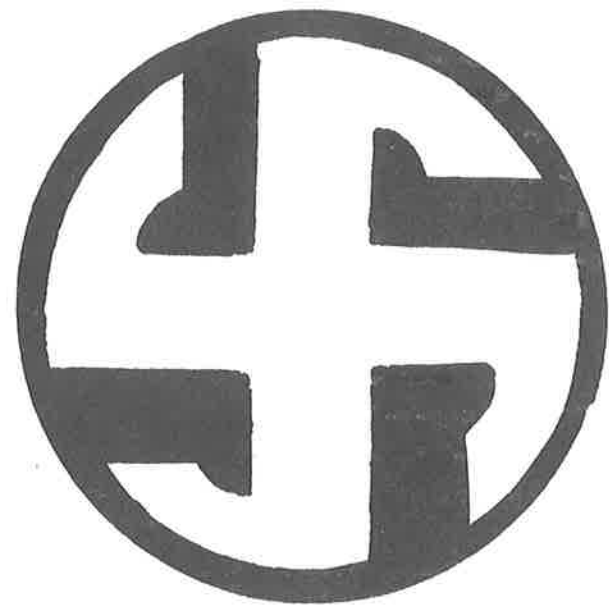
Այս է ճշմարիտ պատասխանս, որ ինձանից իմանում էք: Դրանք մասնագիտութիւններս են որոնցում խորացել եմ՝ գեղանկարչութիւնը, իմաստասիրութիւնը, քանդակագործութիւնը եւ այլ հետաքրքրութիւններ:

Նախքան սվաստիքայի իմացականութեանը հասնելս, ես միշտ գծել եմ այս մոգական նշանի պատկերը, առանց իմանալու, թէ ինչո՞ւ համար եմ մագնիսացել այս գաղտնիքի հմայութեամբ: 1980 թուականից առաջ, ֆաշիստական Գերմանիայի շարժապատկերների մէջ ծածանող այս նշանը ինձ համար եղել է մի մեծ հարցական, որ ամբողջութեամբ մտքիս հետաքրքրութիւնը իր վրայ է սեւեռել: Բազմաթեւ սվաստիքան ազատ պատկերում էի եւ ամէն պատկերից յետոյ հոգու մեծ բաւականութեամբ սպառում էի նրա լիցքի հանգուցային շերտաւորումները, որպէս գեղագիտական ըմբռնում: Այս պատկերի կենդանի եւ շնչուն լինելու ներկայութիւնը չէի ըմբռնել իմացապէս, իսկ իմաստասիրական սէրս աւելի էր մագնիսանում եւ խորանում դէպի սվաստիքան, իմ մէջ զօրացնելով իր անյայտութեան հարցականները: Տիեզերա-իմաստասիրական ծայրագոյն տրամաբանական մտածողութեան իմաստալսարանիս մտաւնթացքում, քառաթեւ սվաստիքայի

հետ ունեցած անյայտութիւնը իր մէջ ներթափանցելու կարողութեամբ պսակուեց: Իսկ խորացմանս բուն բանալին եղան արեւոց հայոց սրբազան իմաստանշանները, որոնք արդէն մեկնել եմ՝ ըստ իրենց բովանդակառոյցի:

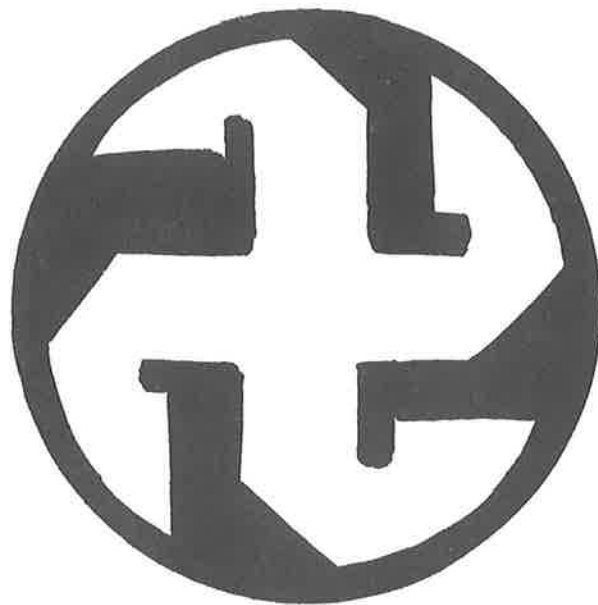
Սվաստիքայի մոգականութիւնը արթնացրեց հոգեիմացութեանս կենսակառոյցի կապը անյայտի հետ, որպէս նախնեաց ժառանգութիւն: Ես չէի իմանում, բայց խորհում էի: Այստեղ ոչ մէկ պատահականութիւն չկայ: Ինչպէս համաշխարհային ջրաերակները բաժանուել են գետերի եւ ամէն մի գետ ունի իր մէջ խառնուած տանելիքը, այդպէս էլ մենք ենք: Մեզանով է արտայայտում մեզանից առաջ եղածն ու չեղածը, անկախ մեր իմացութիւնից, ուստի յետոյ ենք իմանում, երբ զգում ենք եղածի ամբողջականութիւնը: Իմ ծննդավայրս Ծիրան-Ծիրա գիւղն է, որը Ախալցխայի շրջանում է, սակայն իմ ապուպապերս, որոնց ժառանգորդն եմ, գաղթել են Մեծ Հայքի Ծիրանեան լեռներից, որը եւ արեւապաշտ Հայաստանի սրբազան լեռներն են՝ օծուած Ծիրան պատկերաիմաստային կառոյցով: Ծիրանեաց լեռներ այն ժամանակի առումով նշանակում էր արեւի լեռներ, յատկապէս ծիրանի ծառերի բերքատուութեան համար: Ինչպէս գիտենք, օտարները ծիրանը կոչել են հայկական խնձոր, սալոր անուններով: Ուրեմն, դժուար չէ իմացութեան հանգրուանից դիտել իրադարձութիւնների ամբողջականութիւնը: Իմ նախնիներիս մտքի եւ հոգու հզօր կապը այնքան զօրաւոր է եղել, որ յարութիւն առնելու արտայայտչամիջոցը այս պարագային ինձանով է դրսեւորուել: Այս օրինաչափ գիտաբերելոյթը, համաշխարհային առումով, էութեան անտեսանելի ասպարէզին պատկանող ճանաչում է, որի ներքնապատճառների գիտակցումը իմանում ենք նրա հետեւանքներից: Ժառանգականութեան կենսաբանական ընթացքը կենսի շարժուն ձեւն է, որի փոփոխութիւններ

րը ոչ թէ անհետանում, այլ շերտաւորւում են իրենց ծալքերի մէջ, ստեղծելով հոգու եւ մտքի խտացուած կենդանի տարողութիւն, որը կենդրոնացուել է սաղմնախառնուրդային հիւսուածքներում, որպէս մարդկային հոգու եւ մտքի հետագայ զարգացում: Այս բոլոր օրինաչափութիւններից դժուար չէ այլեւս իմանալ, թէ ինչպիսի ճանապարհով նախնեաց իմաստաշխարհը մէջտեղ է ելնում իր տիեզերահանճար հոգեմտաասպարէզով:

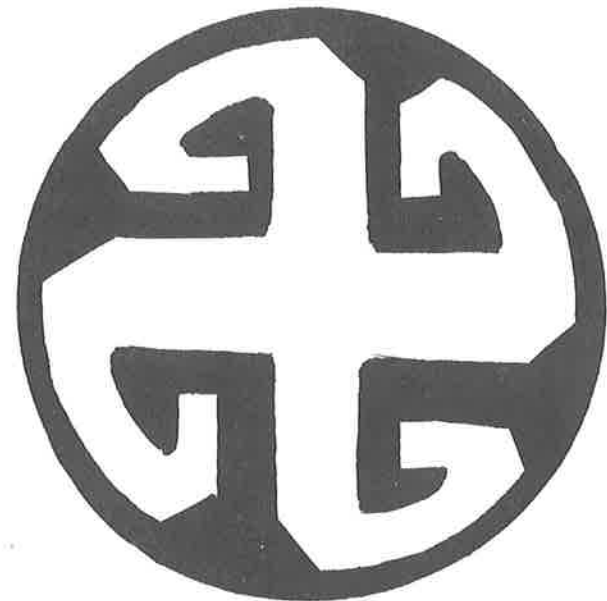
ԱՐԹՆԱՑԵԱԼ ԽՈՐՀՐԴԱԽՈՐ

Քո կեցուածքի գորութիւնը, որ ուղղուել է քո շարժման արեւելեան կողմը, տարածելով լոյսիդ նառագայթները անսահմանութիւնում: Քոնն է երկնքի եւ երկրի փառքը: Քո մէջ է սկիզբը եւ վերջը ամէն բանի: Դու, որ խորհրդանշանն ես ի սկզբանէ, քո լուսատու տիեզերածին արեգակին եւ նրա տիեզերահանճար պարգեւին, որ մտքիս լոյսն է: Իմաստութեան աղօթափառքի շառաւիղը քո մէջ է կերտուած: Անիմանալի են լոյսիդ սահմանները: Քո խորհրդով, աղօթքիս իմաստը իմացականութեան, պարգեւատու ուղին է, որ արտայայտուել է քո ճշմարիտ կառոյցում: Լուսաւոր ես եւ զօրաւոր, լոյսիդ պարգեւը շերմեռանդ է, կեցուածքդ ու լուսատարածումդ հարազատ են: Իմաստութիւնս քեզանից դուրս ունայն է, խաւար ու մութ:

ԽԱՒԱՐԱՀԱՏ ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԻՐՈՒՅ

Աղօթիս փառաբանութիւնը, որ ուղղուել է լոյսիդ գօրաւոր նառագայթներին եւ իրենց սրածայր խաւարակտրիչ հատիչներին, որոնք արշալոյսիդ բացումով կը ցրեն խաւարած մտիս խորհրդամաստը եւ կը լցնեն քո արդար լոյսիդ յաւիտեական կենաց իմաստով: Քո հզօր պատկերով գօրանում է աղօթամտիս տիեզերքը: Արեւելից դէպի արեւմուտք շարժուող լոյսդ անամպ է եւ հզօր. ջերմութիւնդ՝ հրակաթ, լոյսդ՝ չորացեալ, պատկերդ՝ հպատակեցնող, շարժումդ՝ աննահանջ, ուղղութիւնդ՝ հաստատ, բաշխումդ՝ արդար. դու ես յստակութեան դաւանման: Իմացութիւն անխախտ է, քո անխախտ շաւիղներիդ նման: Լոյսդ խաւարահատ է եւ մխրճող: Կառոյցիդ հաստատ խորհրդանշանը, որ ի սկզբանէ հրակաթ արեւն է, եւ նրա սմանչելի տիեզերահանճարը իմաստութեան փարոսն է, մտիս լոյսը՝ հոգուս նրազը: Դու անմահ ես, անվերջ ու անիմանալի: Փա՛ռք քո տիեզերամաստ հզօր լոյսիդ, որ էութեան լոյսն է: Քեզանից դուրս ունայն է ամէն բան:

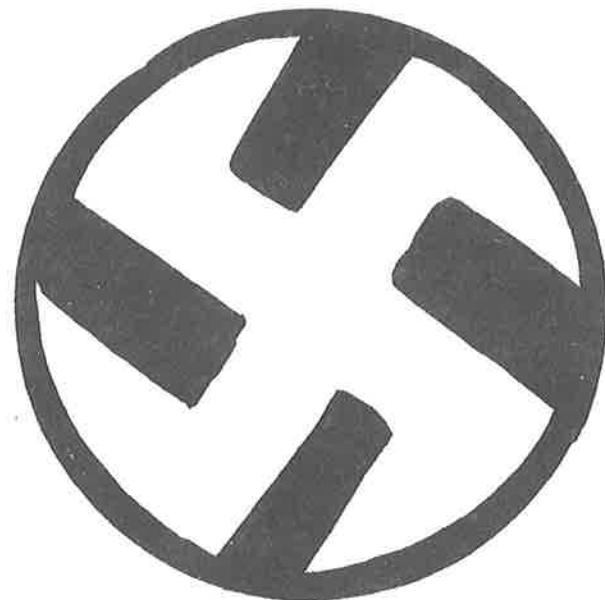
ԵՐԿՆԱՍԼԱՑ ԿԱՅՏԱՌ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ

Արեւոց հայոց ԱՍՏ շրջանի աղօթանշանս, որ խորհրդանշանն եւ Արեւ շրջանի եւ նրա իմաստապատկերի խորհրդով կերտուած պատկերդ, որ տիեզերամաստ մտիս աղօթափառ կնիքն է: Խոնարհութեամբ փառաւորում եմ փառապանծ ուժդ, որի դիմաց ոչ մէկ բան հակադրում է: Պատկերիդ գօրութիւնը գօրացնում է հոգուս խաւարած անդունդը, երբ լոյսիդ դրոշմը մխրճում է հոգւոյս մէջ, քո շանթակող լոյսով, եւ հրակաթ կրակդ այրում է հոգուս մահասարսուտ խաւարը: Սմանչելի լոյսիդ ամառային արքողը, որ աննահանջ է ու սնուցանում է մտիս արշալոյսը, կէսօրը ու մայրամուտը, ինչպէս քո հայրը, որ իր հրաշալի լոյսով ու ամրան ջերմութեամբ հասունացնում է իր տուած բարիքը, որպէս կենսատու սննդապարգեւ, որ հասունացնելով ամէն բարիք, սպասել է տալիս վերստին սիրոյ արարման: Այնպէս է քո արեւախորհուրդ կնիքը, որ հասունացնում է մտիս գործունէութեան բարիքը: Փա՛ռք շանթաւոր լոյսիդ, որ պարգեւ է կենսունակութեան տիեզերամացումին:

ԱՆԻՄԱՆԱԼԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՆԵՐԱՆՍԱՀՄԱՆ ՉՄԵՌՆԱՅԻՆ

Արեւոյց հայոց ԱՍՏ շրջանի աղօթանշանս, որ արեւի սահմանումն է տիեզերքի, երկրի եւ երկնքի, ամէն բանի՝ գարնան, ամրան, աշնան, ձմրան, ամէն ժամի, ամէն բանի մէջ, իմաստութեանս կնիքը, որ քո սրբադրոշմ իմաստով է կնկւում՝ արեւը որպէս տիեզերաիմաստ մտփա ծնունդ: Մարդացնում եւ մեզ, որպէս նանաչողութեան խորհուրդ: Դու եւ ժամանակը, այժմ պատկերիդ ներքեփուած շարժումը խոհունակութեամբ զովացնում է յոգնած մտփա եւ հոգուս խորքերը: Հեռացնում եւ լոյսդ եւ ջերմութիւնդ (աշնան) փոխարէնը տալով սնունդ, բարիք: Սակայն քո հեռացումից մեծացնում է մտփա եւ հոգուս սէրը, ուստի դու եւ սահմանումը սիրոյ, որ էութեանդ իմանալի սահմանումն է: Պարզեւատու սիրոյ եւ բարիքի, փա՛ռք քո էութեանդ:

ԵՐԿՆԱՍԼԱՑ ԿԱՅՏԱՌ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ

Ի սկզբանէ արեւոյց Հրակ, Կրակ, Ցոլակ, Արեգակ, Հայ, Յար, Մար, Սէր, Բար տուող մտաիմաստները, որ խորհրդի անսահմանութեամբ, մեզանից թափանցելով եւ մեզանից հեռանալով, ցոյց եւ տալիս էութեանդ տիեզերահանճար գոյութիւնը: Ինչպէս ամրանը մեզ տուեցիր կրակ, հրակ, իսկ ձմրանը հեռանալով մեզնից, մեր հոգու մէջ ստեղծեցիր սէր, կարօտ, խոհեմութիւն, համբերութիւն եւ տուիր մեզ քո կրակից այրելու մեր հոգու կրակը, ջերմանալու, կարօտելու քո գալստեան գարնանային վերստին իմաստաւորումի խոհեմ սիրոյ հանճարին: Քո ներկայութիւնը եւ քո բացակայութիւնը, քո սառնութիւնը եւ քո ջերմութիւնը աղօթամտահոգուս մէջ ստեղծեց տիեզերաիմաստապիրական աստուածային կենսաիմացական կառոյցը:

ԱՐԵՎԱԾԻՆԵՐԻ ԿԱՍ ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ ՍՐԲԱՋԱՆ ԵՐԿԻՐԸ

Երդու՞մ եմ արելիս լոյսով, նրա փառքի սիեզերահանճար
 ԸՆՈՐԻՖՈՎ, դու ես սկիզբը իմաստութեան եւ փեզանով է
 սկսւում էութեանդ ճանաչողութիւնը: Լոյսիդ հրաճափառ
 խորհուրդը հոգուս անխախտ յսակաւորումն է: Այն ժամա-
 նակների հոգեբանական մտակառոյցի այս արտայայտչամի-
 ջոցը նոյնն է, միայն իմաստների շարադրակառոյցը կարող է
 տարբեր լինել, որպէս ազատ եւ կենդանի աղօթքաարտա-
 յայտում: Արիածինները արու զաւակներն էին, որոնց ծնողները
 բերում էին ՀԱՅ, այսինքն հրաճու արեւ յարեալ տաճարը,
 որտեղից արեւապաշտ վարդապետը տաճարից դուրս էր բե-
 րում արու զաւակը եւ բարձրացնելով արեւին, աղօթում էր.
 ՈՎ սիեզերահանճար լոյս, ամենակալ, ամենափառ, ընդունիր
 այս այրիմ եւ նրա մարմինը եւ հոգին թող խառնուի քո հան-
 ճարակե՛րս ԸՆՈՐԻՖՈՎ: Այսուհետեւ նա, որ տաճարիդ խորհրդով
 եւ քո փառքի ԸՆՈՐԻՖԻ ԾՆՈՒՆԵՑ, ոչ հօրից եւ ոչ մօրից, այլ
 դու, որ մեր հայրն եւ մայրն ես, այս արու զաւակը ԾՆՈՒՆԵՑ
 փեզանից: Նրա հոգին երդու՞մ է քո արեւաճող լուսահան-
 ճարիդ տակ, որ միայն եւ միայն փեզ է հաւատալու, փեզ է
 դաճելու, փեզ է սիրելու: Իսկ եթէ ուրանայ, այս այրը օրերից
 մի օր ՊԻՏԻ ԱՅՐԻԻ ԶՈ ՇՆՈՐՋԱՆ ԿՐԱԿՈՎ, որդես 2-ԱՐԻ,
 2-ԱՐԻԱԾԻՆ եւ նրա մարմինը ՊԻՏԻ նետուի մահալեզու հողին
 անդունդները: Նա ԱՆ-ԱՐ-ԳՈՒԱԾ Է ԶԵՋԱՆԻՑ ԵՒ ԱՐ-ՏԱԶ-
 ՍՈՒԱԾ որդես 2-ԱՐԶ:

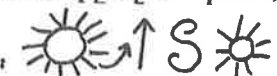
ՀԱՅ Զ ԿՐԱ Զ ԿՐԱ Զ ԿՐԱ

Այս արարողութիւնները ամբողջութեամբ արեւոց հայոց
 կրօնաքաղաքական գաղափարախօսականի հիմքերն էին, ազ-

գակերտումի հզօր եւ ընդարձակ նպատակամղումների ծրագ-
 րով:

Արեւապաշտ վարդապետը, որը կոչւում էր հայր սպասա-
 տրական անունով, վեր պարզած մանուկը իջեցնում է արե-
 վասեղանի վրայ, որը կոչւում էր արիա եւ լայն բացելով ձեռ-
 քերը դէպի արեւը, շարունակում է արեւաաղօթքը կամ արե-
 վաերգը: Նրան միացող կրօնական հայրերը, որոնք կոչւում
 էին հայր, ձայնակցում են արեւաերգին, հոգու եւ մտքի
 տուրքը մատուցելու: Այս երեւոյթը բնական օրինաչափութիւն
 է բոլոր ժամանակների եւ ժողովուրդների համար, միայն այն
 տարբերութեամբ, թէ ինչ խորհուրդի վրայ է հիմնուել նպա-
 տակը: Եւ այսօրուայ (ամէն ճշմարիտ) փոխարէն աւարտում
 էր ԱՐ-ԱՐ-ԱՏ, ՆԱԻԱ-ՍԱՐԴ, ԱՐԻ, ՀԱՅՔ, որը նշանակում է
 հոգեբանական ձայնաարտաբերումով՝

(ԱՐԵԻ + ԱՐԵԻ + ԱՐԵԻ + ՏԻԵԶԵՐՔ),

Ոչ թէ տիեզերք՝ բարդ գիտակցական շրջանի հնչողու-
 թեամբ, այլ Տ՝ տիեզերք խորհրդանշող սրբազան իմաս-
 տանշանով: ՆԱԻԱՍԱՐԴ խորհրդանշային շարքը

Նշանակում է նոր, արեւ, կրկին ծնունդ արի: Նշանակում է սահմանում, արեւ, նրան ենթարկուող
 անսահման լոյսի դաւանումի իմաստարմբունումով:

ՀԱՅՔ նշանակում է Հ - հուր, Հ, Յ - յարեալ, Ք -
 անիմանալի, մեծ, բազում արիացիների ձայնաարտաբերման
 բնոյթը: Ինչպէս երեւում է բառերի շատ կարճ լինելուց,
 օգնութեան էին հասնում գործողութիւնների արտայայտման
 ձեռաշարժումները, դէմքի արտայայտչափոփոխութիւնները,
 իսկ դէպքի որոշումը անմիջական էր եւ գործադրուող:

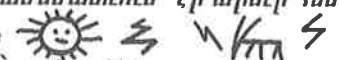
Արիացիների հոգեբանական ձայնաարտաբերումներից
 իմանում ենք, որ նրանց մօտ ԱՐ հնչարնոյթը հոգեկան
 խառնուածութեամբ մեղմ է, քանի որ կարծր հնչիւնները միշտ

եղել են հրամայականի, ցատում ի արտայայտամիջոց: Հետագային, կարծր Ռի առկայութիւնը նկատուած է ԱՍՏ շրջանում, երբ կրօնադաւանական ջատագովութիւնը ստեղծեց ԱՌ-ԱՍՏ կառուցները, որտեղ Ռ կարծրահնչիւն գաղափարանշանի կառուցից իմանում ենք, որ արեւից յետոյ տրուած Ռն ասում է, որ լոյսի ճառագայթը ամբողջութեամբ (Ք - անսահմանօրէն) Ռ.Ո եմքակայ է արեւին եւ ծնունել է արեւից եւ երկնից երկրին է տրուած անսահման փառով գաղափարագրութեամբ:

Արիացիների լեզուն, որպէս արեւապաշտական կրօնաազգայնացում, հայ ժողովրդի արմատական լեզուն է, ԱՐ հիմնախմաստով: Արիացիների դարաշրջանը իր ծաղկումից եւ վայրէջքից զգացնում է իր ներքին փոփոխութիւնների եւ նորածեաւորումների մասին:

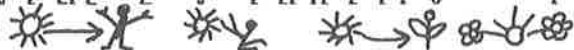
Արեւապաշտական կրօնքի հասունացման յաջորդ փուլը կրօնադաւանաբանական ճեղքուածութիւնն է: Ահա թէ ինչ կատարուեց: Արիացիների այն մասը, որ արեւից բացի անցաւ ուրիշ հաւատամքների, նրանք կոչուեցին Զ-ԱՐԻ, այսինքն արեւաուրացներ: Այս շատ յստակ գաղափարանշանային փաստը մենք տեսնում ենք 2 խորհրդանշանի կառուցի մէջ, որտեղ լոյսի նշանը արեւմտեան կողմը թեքուած՝ ոչ ուղղահայեաց, ոչ հորիզոնական դիրքով, եւ որ ժխտում է լոյսի կենտրոնից դէպի տիեզերք անցնող անիմանալի, անսահման, հարցական գաղափարանշանը: Իմաստանշելով որ արեւաուրացները խաւարամիտներ են եւ Զ-ԱՐՔԵՐ, Զ-ԱՐՔԵՐը արիացիներից բաժանուեցին եւ ստեղծեցին իրենց զօրաւոր անուանակոչումը՝ վիշապազուններ, հրէշներ:

Վիշապազունների ծագման պատճառը արեւի եւ կայծակի կրօնադաւանաբանական անհաշտութիւնն էր: Արեւի եւ կայծակի տիեզերամարտ գաղափարախօսականը արդէն արմա-

տապէս շլատեց արեւոց միակրօն դաւանանքը եւ այս օրինաչափութիւնը զարգացրեց եւ ընդարձակեց հայոց լեզուի մտաւոր եւ հոգեւոր համակարգը: Ունենք շատ փաստեր այդ մասին: Ինչպէս երեւում է Վահագնի ծնունդը աղօթանքից, որտեղ անձրեւի գովքն էր երգուած, ուր ջուրը որպէս առատութեան խորհրդանշան, համեմատուած էր արեւի հետ՝ «Եւ աչկունքն էին արեգակունք»:

Կայծակապաշտների ծագումը՝ արիացիներից չարիացիների անցումը կամ բաժանումը ունի հայոց բնակչիմայական պայմանների հետ կապուած պատճառներ: Սկզբնական շրջանում, արեւը, որ ամէն բան էր, հետագայում, երաշտի եւ կենսապայմանների անհասկանալի պատճառներից, վիճաբանութեան խնդիր դարձաւ: Թէ ինչո՞ւ կայծակը չպաշտենք, քանի որ նա է անձրեւը եւ ջուրը տուողը, նա է զօրաւորը, որ ծածկելով արեւին, իր սարսափեցնող որոտով շաղում է բարիքին: Այս բնապատերազմի հասկացումը ստեղծեց նաեւ բուսապաշտութեան եւ կենդանապաշտութեան բաժանումները: Այս բոլորը շատ յստակ երեւում են հայոց գաղափարանշանների մէջ, որոնք դասաւորուելով նոր բառահնչիւնախմաստներ ստեղծեցին: Սակայն, ինչպէս երեւում է պատմութեան զարկերակից, արեւապաշտները մնացին հիմնական եւ զօրաւոր քաղաքական դիրքի վրայ: Այսպիսով, արեւապաշտները երկրի կառավարման քաղաքաձեւի պատճառով ստեղծեցին մարդացուած ՀԱՅ աստուածը՝ հրատու արեւ անմահ գաղափարախմաստը: Զ-արիացիները իրենց հետ տարան արիացիների կրօնալեզուին խօսակցականոյցները: Օրինակ, Բարշամ կառուցը եթէ վերծանենք տուեալ ժամանակաշրջանի օրինաչափութեամբ, տեսնում ենք որ բարիքապաշտութեան Բ եւ ԱՐ շերտերը հասել են արեւ-աս-ասից դուրս՝ միանալով ասորական (Շամ) արեւին:

Զ-արիացիների հեռացումը եւ բաժանումը արիացիներից, ԱՐԵԻ-ԱՍՏ-ԱՆԻ չէզոք գօտիներում ստեղծեց հակադիր խմբաւորումներ: ԱՐԵԻ-ԱՍՏԱՆ-ի ընդլայնուած հոգեբանութեան այս մեծ յեղաշրջումը հայ ժողովրդի զարգացման անհրաժեշտ փուլն է:

Արեւածիները նախամարդուց յետոյ ձեւաւորուեցին, նախքան ձեւաւորումը մարդակառուցուածքների վերածուած կենդանամարդաձեւաւորման բնածայնաարտաբերման հաստատումներին, որոնց օրինաչափ բացատրութիւնը նոյնն է համաշխարհային առումով՝ մարդաձեւաւորում մարդաբանութեան սահմանումով:

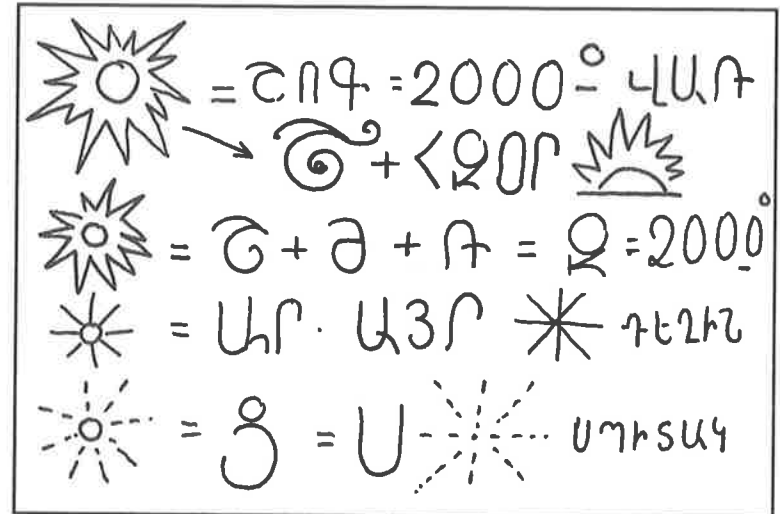
Մարդաբանական այս ցեղախումբերը, բոլորը մէկ կենսաբանական ձեւից առաջացած տեսակներ են, որոնք տարածուելով Մեծ Հայքի, Եգիպտոսի, Յունաստանի, Իրանի, Ասորեստանի տարածքներում, ցրուել էին տոհմախմբերով: Այստեղ ոչ մէկ վիճաբանութիւն կայ մարդաբանական գիտութեան դէմ: Իմ մեկնաբանութիւնը բնութագրում է հայոց լեռնաշխարհում ձեւաւորուած մարդու կրօնաքաղաքական եւ ազգային ձեւաւորումի մասին, որի բոլոր ապացոյցները հաստատում են, որ ՀԱՅԵՐԸ-ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԸ-ԱՐԵԻ-ԱՍՏԱՆԻ ԱԶ-ԳԱՐԱՆԱԿԱՆ ծնունդ են, եւ ԱՐԻԱՑԻ, ԱՐԵԻԱՑ-ԱՐԵԻԱԾԻՆ իմաստները ծնուել եւ տարածուել են ԱՐԵԻ-ԱՍՏԱՆից դուրս: Չ-արիացիները, որոնք արեւաուրաց-արիացիներն էին, թափանցեցին ուրիշ ժողովուրդների մէջ, իսկ երբ վերադարձան իրենց նախահայրերի երկիրը, արդէն իրենց լեզուով փոփոխութիւններ եղել էին: Մովսէս Խորենացու Հայոց Պատմութիւնը ամբողջութեամբ հայ ժողովրդի աւանդապատմւմն է, որը համապատասխանում է հայոց աշխարհագրական պայմաններին եւ լեռնակլիմայական կառուցուածքաանուանումներին:

Արիացիների հզօր հոգեբանութիւնը թափանցեց նոյնիսկ քրիստոնէական կրօնքի մէջ, նրանց լրիւ վերածելով արեւապաշտական քրիստոնէութեան: Վկայ հայ եկեղեցւոյ արեւակերտ շարականները, արիացիների ժողովրդական երգն ու դարը, ամէն ամէն բան, որ կլանելով վերադարձաւ արիական հոգեբանութեանը: Այսօր ամէն մի հայ ծնող կ'ուզէ իր զաւակը անուանակոչել Արեւ, Արեգ, Գարեգ, Արամ եւ միւս բնական հաւատալիքների անուանումները, որոնք հետագայում ձուլուեցին արիացիների արեւապաշտ կրօնքին թէ՛ բուսական, թէ՛ կենդանական եւ թէ բնաերեւոյթների մէջ: Եւ այդ անունները ընդհանրացան՝ Դրակ, Կայծակ, Փայլակ: Օրինակ՝ արեւածաղիկ, Կայծակ, Դրանուժ, Դրակաթ եւ այսպիսի անուանաշերտաւորումներով դարձեալ համախմբուեց արիացիների ԱՐԵԻ-ԱՍՏ-ԱՆ երկրի ազգային կառոյցը: Զգիթները ոչ մի բան եւ ոչ էլ բնազգամղումից մեկնաբանեմք իրադարձութիւնները, այլ ճշմարտութեանը նայենք աւելի ընդարձակ ու օրինաչափ փաստերով: Հայոց պատմութեան կերպարանքի ստեղծողը հայոց լեռնաշխարհի ամբողջականութիւնն է՝ տիեզերաաշխարհագրական ժամանակահատուածում: Հայոց պատմութիւնը ոչնչացնելու ջանքերը չեն դադարել: Հայոց պատմութեան լուռ ճակատամարտը շարունակում է այսօր իր եղածին նման, արիացիների եւ չ-արիացիների խնդիրը կրկնում է այնպէս՝ ինչպէս հազարամեակներ առաջ: Արիացիների անմահ հոգին ի սկզբանէ նշանակում է ՀԱՅ - հրաճու, արեւ, միշտ վերապրող յարեալ: Ոչ մէկը կարող է իր անձը փոխել: Նա, որ արիական ծնունդ ունի, նրա հոգում անպայման յարութիւն կ'առնի հրաճու արեւի տիեզերահանձար աւսուածային լոյսը: Իսկ չ-արիացիները ազգուրացներն են, որոնց համար չկայ ազգ, հայրենիք, հոգի, մշակոյթ: Այն մտածողները, որոնք բնազգամղումով հայոց պատմութիւնը կապում են

օտարամտաժողովիւններին, նրանք հայոց պատմումը վերածում են անհասկանալի աւերակների:

ՀԱՐԹ ՄՏԱԾԵԼԱԶԵԻՑ ԵՎԱԼԱՅԻՆ ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԱՆՑՆԵԼՈՒ ՏԻԵԶԵՐԱՅԱՆՃԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Տիեզերաիմաստ լսարանիս առաքեալաճեմ խորհրդարանի ծաւալարնոյթ մտաճակատամարտը իմացութեան այն ձեւն է, որը կարողութիւն ունի գաղափարապատկերներից դուրս հանել նրա ձեւաիմաստ ձայնահնչիւնակառոյցը, սրանից մէջտեղ բերել գոյնալուսաուժային ջերմաստիճանը ու ստանալ բնակլիմայական շրջանը եւ ժամանակահատուածի մտահոգեկառոյցը: Այս տիեզերաիմաստ դասաւորութիւնը բնօրինաչափ մօտեցում է բացայայտելու տուեալ գաղափարապատկերի լոռութեան հոգեմտակառոյցը:

է բնորոշուել, ինչպէս անլոյս, անցոլք:

Իսկ արեւի ասս, ասսղ, վասս, հասս, փասս եւ ասսով արեւախմաստաւորումներում զգացում է Ս ձայնանշանի հնչիւնաուժային գոյնասպիտակ, սպառուած սակայն սրացած ճառագայթի զօրաւոր ուղին: Ս ձայնահնչիւնի գունաւորումը հասնում է բարձրագոյն սպիտակ սակայն սառն լոյսին: Իսկ հայոց ԱՐ-ԱՐ-ԱՌ-ԱՌ-ԱՍՏ եւ նման կառոյցներում Ռ զօրաւոր է, շիկացած, սակայն անճառագայթ է: Այս բոլոր արեւախմաստակերտումներից իմանում ենք հայոց չորս եղանակների մասին, թէ որ ժամանակ եւ որ տարածքում են կերտուել արեւի բնութագրական վիճակները, արեւադարձայինին մօտ թէ հեռու: Այս ուղղութեամբ, մօտենանք արեւադարձային գօտու արեւախմաստաբանութեան կառոյցներին եւ զանազան արեւախմաստածնութիւններին:

Zart, Zvart, zor, zi, haz, naz, hez, azg, az, azia, ozon, azmut, azat, zvezda, azdak, mze, azdek, azium, azab, roza, oziris, ezr, zor, diezer, ez, vaz, sez, behez. արեւաճակատամարտային այս աւերակ, փլատակ, մտախեցիացուած վկաներից իմանում ենք, որ կենտրոնական արեւամասնանշումը Շն է: Շի ձայնաարտաբերման հնչիւնաուժային զօրութիւնը հասնում է արեւաջերմալուսաճառագայթաուժայինի: Գոյնային առումով՝ բաց նարնջագոյնից դեղինի՝ 2000 աստիճանից աւելի ուժգնութեամբ: Օրինակ՝ եգիպտական Ramsez, որը արեւից ծնուած նշանակում է: Սակայն արեւակառոյցից հետեւում է, որ sez արեւ է նշանակում, իսկ ram դարձեալ արեւ կառոյցն է: Երկու արեւ՝ որը նշանակում է ոչ թէ արեւից ծնուած, այլ՝ արեւը ծնունդ է, այսինքն արեւը հիմքն է ծնունդի, որը շատ տրամաբանականօրէն նշանակում է վերածնուած արեւ, ինչպէս հայոց Արա Գեղեցիկը: Արա = ✱☼ նոյն պարագան է՝ Շամիրամ = Sham + Ram՝

միացեալ ասորեգիպտական արեւներ: Մարդաստուածների ժամանակ Ramsez վերագրում էր թագաւորին, որ արեւից է ծնուել, արեւածնունդ է. սակայն sezը զօրաւոր՝ երկու անգամ փայլող արեւ է նշանակում: Իսկ արեւադարձային գօտու Շամաւ, կրկնարեւը երկու կողմից էլ ընթերցում է արեւ: Շամաւ, Իւսար, Իւսիւու, Աւսու, Աւսի, Շիրիւ, Շիր եւ հայերի մօտ՝ Ըանթ, Ըաւ, ոււ, յոււ, հրէ, հրաւ, աւ, աւել, նոււ, վիւ, խաւ, վիւս, հիւս: Շական ձայնաուժերը ապացուցում են, որ արեւի անուան սկզբնական բնահնչումների կառոյցը թէ՛ կարճ է եւ թէ՛ բնական: Հետագայի շերտաւորումներն են, որ շփոթեցնում կամ կասկած են ստեղծում: Զարմանալի է այս պարագային dol, soleil եւ ռուսերէն solnce (սոլնցէ), solnshko (սոլնշկօ) արեւակառոյցները: Ռուսների մօտ սոլնցկօ արեւախմաստի մէջ տեսնում ենք Ըկօ շերտաւորումը, որտեղ բնագոյր մղել է արեւին կրկնակի շերմութիւն տալու Շ հնչիւնաուժով: Այս արեւախառնարանին երկնա-երկրային, կենսա-յատկանշային բոլոր ծալքերում անդրադարձուող համակարգումները սկիզբ են առել ԱՐԵԻ, ՋՈՒՐ, ՀՈՂ, ԿԵԱՆՔ, ՄԱՀ հիմքերից, ուր ամէն տեղ նրանք ներթափանցել են իրար մէջ՝ զանազան ձեւափոխումներով, ըմբռնումներով, իմաստափոխումներով, կրկնութիւններով, շերտաւորումներով: Այս բոլորը ծնուել են անկախ մարդու նախապաշարումից, որոնք անմիջական են, բնական հիմքերով իմաստաւորուած: Այս նոյն իրադարձութիւնները աւելի բարդացած եւ շերտաւորուած տեսնում ենք քրիստոնէական կրօնքի մէջ, քանի որ արդէն շերտաւորուած էին նախաքրիստոնէական մտաշերտաւորումներով, առաւել աւելանում են նոր շերտաւորումներ՝ իրանց ճկուն բնագոյրախմաստային հիւսուածքներով, որոնք ի վերջոյ տանում են երեւոյթի անիմանալիութեան, ունայնանացումին եւ դադարում են հասարակական մտքի մէջ գործելուց: Օրի-

նակ, Յիսուսի վերագրուած բոլոր աստուածաբանութիւնների եւ աղօթքների երգերի միլիոնաւոր արտայայտչաժամաստները միայն խորհրդանշում են մէկ անձի՝ Յիսուսի գործունէութեանը: Ուստի ծաւալային մտածողութիւնը ոչ թէ հերքում է, քննադատում է կամ առաւելութեան նպատակ է փնտռում, այլ ներկայացնում է իրադարձութիւնների ամբողջական եւ նոյնօրինակափ բնոյթը, ապացուցելու համար տիեզերահանձար լոյսիմաստութեան խորհուրդը: Ուրեմն, արեւից ժառանգած բոլոր իմաստները, ջրից ժառանգած բոլոր իմաստները, հողից ժառանգած բոլոր իմաստները, կենսքից եւ մահից ժառանգած բոլոր իմաստները իրենց խառնուածքներում նմանում են թուաբանական աղիւսակին, որտեղ մէկից մինչեւ տասը հաշուարկումից եւ գումարումի, հանումի, բաժանումի, բազմապատկումի գործողութեամբ ստանում ենք անսահման թուային արժէքներ, որոնց մէջ միշտ նկատում ենք մէկից մինչեւ տաս թուանշանների ներկայութիւնը կամ բացակայութիւնը: Տիեզերահանձար իմաստասիրութիւնը, խոհեմութեան հետ, կենաց փրկութեան ճշմարիտ ճանապարհն է: Եւ լսարանիս սրբազան պարտքն է իմաստախոնարհումով փառաւորել տիեզերալոյսի խորհրդատու պարգեւը, որպէս խոհեմութեան իմաստասիրութիւն, որպէս հաստատուն, անշեղ, անխափան իմաստալոյս: Միայն եւ միայն քո պարգեւած Տիեզերահանձար իմաստալոյսն է փրկչագործութեան մեծ ու փառաւոր կենաց լուսաւալիդը: Ուստի փառք մեծ է եւ անհմանալի, անեզ, անվերջ եւ խորհուրդոգ զօրաւոր, հանճարդ անձնակերտելի: Զո պարգեւած իմաստասնունդդ անսպառ է, անեզ է ու անհմանալի: Զո Տիեզերալոյս իմաստովդ չբաւորուողները խաւարամտութեանը մօտեցող մոլորեալներն են: Զեզ մարդակերտողները եւ իրանց նմանեցողները շուարած մոլորեալներն են, որոնք Տիեզերաիմաստ փառքիդ մեծութիւնը նուա-

սացնելով հաւասարեցնում են իրենց խաւարակերտումի սահմանումներին: Դու ես միակ փրկիչ, քո անհասանելիութեանդ նշանը միտքս լուսաւորելու համարեղ փաստն է: Զո փառքդ զօրութիւն որ երկրային լսարաններ սեղծեց այս կենաց հողի վրայ, որոնց միջից խաւարը հեռացուցիր, իսկ քո իսկական փառքիդ քաղաքները հաւանութեան խաւարի կողմից, սակայն նրանց լուսադսակը մնաց որդես իմաստութեան ճշմարիտ առաքելութիւն: Այրուցիւն նրանք, որ քո լոյսիդ ճշմարիտ իմաստը քաղեցին, խաչուցիւն նրանք իրենց թշնամիներից: Եթէ յիշողութիւնս անթափանց է ուրեմն մառախուղ է մտքս խորեցը: Եթէ մարմնիս անհանելի կեղծը հողից կտրուելու զօրութիւն չունի, ինչպէ՞ս մտքս հորիզոնները տանում ես ամենուր: Եթէ հոգուս քնազդը անկարող է քարձումներդ փալելու, մտքս ճառագայթը զօրացրու, որ անմտութեան չիտեւեւ: Եթէ մարմնիս եւ հոգիս անկարող են բաց դռնդ մտնելու, դու մտքս լոյսը ասեղի անցից անցկացրու: Անվիճելի ես նոյնիսկ իմաստասիրութեան հետ, քանի որ նրա փրկութիւնը աղաւթով եւ ի սկզբանէ ունայնութեան եւ անմահութեան եզերով, որդեսդ փառքիդ դստուղ չսայթափ անդնդոց մէջ: Նրանք, որ ճշմարիտ լոյսիդ փոխարէն կրակով առաջնորդուցիւն, իրենց կրակով այրուցիւն: Նրանք, որ իրենց մարմնի եւ հոգու փրկութեան համար խորհեցին, նրանց ուղին ճշմարտութեանդ լոյսի կողմից անցաւ, իսկ նրանք աւելի խորացան իրանց մեղքերի մէջ: Դու որ յսակեցրել ես ոչ հոգու ոչ մարմնի փրկութեան սահմանները, որդես տեսանելի, շօտափելի, իմանալի աւարտ եւ արդարութիւնը յանձնել ես սոված մահուան, որի բերանից ոչ հոգի, ոչ մարմն կարողութիւն ունեն փախնելու: Իսկ նրանք, որ մահուան բերանից յարութիւն են առնելու թող սպասեն: Իսկ եթէ առան, ի՞նչ է փոխուելու: Մի՞թէ ծնունդների եւ յարութիւն առնողների միջեւ փրկութիւնը

մահով է չվերջանալու: Մի՞թե ծնունդները յարութիւն առնողներ չեն մեռնելուց առաջ: Ո՞վ տեղեկական համճար, լոյս իմաստութեամբ, փրկիչ կենաց եւ մահու: Զեզանով է հաստատում ճշմարիտ խաղաղութիւնը, եւ դա է մահից փրկութիւնը: Եթէ խաւարին խաղաղութիւնը խաւարի ուժն է, նրա մահը քո լոյսով է թափանցելու: Խաւարին լուսնոյն խաղաղութիւնը զենքի զօրութիւնն է, որ ամենքն էլ իրենց զենքով են զոհուելու: Ով տեղեկահամճար իմաստալոյս, քո գիշերուան արթունքներդ քնած են, իսկ ցերեկուան կեղծ իմաստունները երազների մէջ փայլում, շինելով իրենց ճոխ կենսադամբարաններ՝ մեծ լուսնահամներով, որ մեծ ամօթն է, քանզի լոյսիդ մէջ են ու անհաղորդ նրան: Նրանց հոգու եւ մարմնի հանգստութիւնը մթնեցել է նրանց մտքի նկուղը: Դրամադասների փառքը գերեզման տանելու արժէք չունի: Զարոգիչների ճամբաները շատ են, բայց ոչ մէկը քո շուրջներիդ մօտենում է: Անհաստութեան ծնունդը սուտ մեկնաբանողների հետեւում է: Զո խոհեմութեանդ համճարը թող սթափեցնի փառքների քնած մտքերը: Արթունքներիդ ամաչեցրու իրենց քնաթաթախութիւնում: Մտքիս լուսահասիկը ցանցելով տեղեկահամճար ճառագայթաակօսներիդ մէջ, ամենքն էլ լուսնի ծէիւն, ամենքն էլ ճառագայթիւն, քանզի քո ցանցի իմաստութեան լոյսի տեղեկահասիկիդ մէջ է, եւ ոչ հողեղեն արտերի մէջ, որտեղ յայտնի չի լինելու մեռնող հասիկների անտէր ճակատագիրը: Ուստի, քո թափանցելի անխաւար իմաստադասներիդ ամեն ինչը, ամեն բանը տեսանելի է, եւ գաղտնիները վերացել են, որովհետեւ խաւարը անհետացել է: Գաղտնիներով խօսողները մտքեր գողացողներ են՝ լոյսը փակելով խաւարի վարագոյրով: Խաւարը այնտեղ է, ուր քո քաղաքայնութիւնն է: Եթէ խաւարի արդարադասութիւնը իրա խորհրդանշիցը գլխահասիչի նմաներով է օրհնաւորել խաւարի աշխարհում, ապա գլխատուելը գլխատողին դառնալու, եւ ծն-

ունդի ճակատագրի մահադատակը անգլուխ ծնունդու արժէք ունի: Գաղտնագուած մտքերի փրկիչը դու ես եւ քո իմաստութիւնովդ է, որ փրկածները քեզ յանձնելու է:

Դու ես կենաց եւ մահի ճշմարիտ փրկիչը: Զո տեղեկահամճար իմաստութեամբդ ի սկզբանէ սահմանել ես մտքերիս ճշմարիտ շուրջները, քանզի քեզ մօտենայ փրկուելու է, քո իմաստալսարանիդ հրաշակներս ոչ մագաղաթեայ այլ լուսաւէջ իմաստասրահում քարտառելով փառք, որ յիշողութեանս թիրեղեայ լուսակնիքն է եւ իմաստութեանս լուսածնումը: Գլխուղեղները լուսնի տուողների սաղմնադարձոցներում, որ խաւար է՝ սակայն լոյս է թուում, նրանց նորածնները իրենց երջանկութեան չափ էլ դառնութիւն են կրելու: Չառնայների արիւնքնուած ու մահապիտակ երջանկութիւնը դժոխքում ծննդաբերող մայրերին զաւակասիրութեան է մմանում: Խաւարին հարմարողների ուղիւն լոյսի կարօտ է մնալու: Զարացած մտքերը հալելու համար սերունդներ են ջարդուելու: Սուտ մարգարէների անիմաստութիւնը իրեն համադասախան ունկնդիր է ունենալու: Միտք վաճառողների յաղթանակը իմաստասիրական լոյսի տակ է երեւալու: Միտքը լուսնի տակ առանց իմաստութեան՝ անխոհեմութիւն է: Անիմաց գաղափարագողութիւնը իր սեփականը կորցնելու համար է: Եւ ամեն, ամեն ինչ եւ ամեն բան իրա փրկութիւնը քո տեղեկահամճար լոյսովդ հաղորդուելով է: Դու ես միակ ճշմարտութիւնը: Բոլոր հայրերն ու մայրերը, նրանց որդիները, բոլոր մաքուրներն ու անմաքուրները, բոլոր օծեալները, բոլոր ասուածներն ու չասուածները նրանց լուսնադմբների աւարտը չեն գտնելու առանց քո տեղեկահամճար իմաստալոյսիդ: Գաղտնութիւնը որոնողների ճամբան միշտ քո մօտ է տանելու: Մարդաստանների մէջ յղիացող կիների զաւակածնութիւնը իրանց հաճոյքների համար է, իսկ ողբերգութիւնը կրակի մման հոգին է այրելու: Ազգերի

կործանումը նախ իր ներսից է սկսւում, յետոյ դուրսից: Վա՛յ այն ազգին, որի իմաստունները անարգուած են, իսկ փրկութիւնը խաւարամիտներից է սողասւում: Լոյս փարփողների մօտ եթէ լաղերը եւ ճրագն է շատանալու, այնտեղ աղջամուղջը մութի է վերածուելու: Հաւատալ անիմանալի որեւիցէ բանի, մութի մէջ խորանալու է մտնում: Մահուան դատադատութեան լաւատեսութիւնը ոչ մէկ բան է փոխում: Ստիպողական հաւատքը գլխասելու չափ ահ ու կսկիծ ունի: Այնտեղ որտեղ ճշմարտութեան փարփող մոյմն է, այնտեղ բաժանուածութիւն չկայ: Զօրաւոր երկրի զօրութիւնը իր սահմանադրութիւնից կ'իմացուի եւ նրա խորհրդարանի ծերակուսական իմաստութիւնից: Երկրի առաջնորդ լինելուց առաջ պատասխանատւութեան երդումը մոյմիսկ մահով, ոչ մէկ արժեք ունի եթէ անիմանալի է գործունեութեան ուղին, նպատակը, սկիզբից մինչեւ վերջ: Երկրի առաջնորդը իր ղեկավարութիւնից առաջ իր գլուխը պարտքի է տալու իր ժողովրդի դիմաց, իսկ այս բոլորից առաջ, իմաստուն խորհրդական է ունենալու, որը հսկելու է փառամոլութեան, ծաղկութիւնների եւ ինքնագոհացումի սահմանները: Իսկ խաւարից փախչողները խաւարում են մնալու, եթէ չեն գտել իմաստութեան ճամբան: Վա՛յ այն փարփողներին, որոնց հաւատաքնանքը չկայ: Միթէ արդարութիւնն է եւ բռնութիւն չի՞, երբ ազատութիւնդ պարտքի են վերցնում իմացութիւնդ փոխելով: Ո՛վ տեսնողներին լոյս իմաստութեան, այս պարտքուած ջուրին յատկանքը միայն ճառագայթներիդ իմաստուն լոյսը: Թող ճշմարտութիւն փարփողները չխաչուեն, իմաստութիւն տարածողները թող չխոցւանգուեն: Զո՛ւ տեսնողներին առաջ լսարանդ ընդարձակուի այս երկրի վրայ: Թող խաւարի պատերազմը չշարունակուի եւ ամէն, ամէն բանից առաջ լուսաւորիչ կոչ-

ուածների ձեռքից վերցրու մարդաստեղծութեան գործիքները, նրանցում թող թափանցի բոլոր իմաստութեան ճշմարիտ լոյսը:

Ա՛յս է իմաստութեան տեսնողներին լսարանիս առաջնական ընթացքը, որի իմաստալոյսը փառքիդ համարն է:

ՁԱՅՆԱՍՐՏԱԲԵՐՄԱՆ ՏԻԵՁԵՐԱՅԱՆՃԱՐ ԼՍԱՐԱՆԸ

Հայաստան աշխարհի տարածքում ձեւաւորուող նախա-
մարդի ձայնաարտաբերման նախահիմքը կարելի է մեկնա-
բանել հետեւեալ ձեւով: Նախամարդի ձայնաարտաբերման
պատճառը իր շրջապատն է, որի արտայայտչահետեւանքներն
են զարմանքը՝ որպէս գիտակցումի նախապայման եւ
յուզումը՝ որպէս հոգու արտայայտչամիջոց: Մարդը իրա
զգայարանների՝ տեսողութեան, լսողութեան, համառութեան,
հոտառութեան եւ շօշափումի հինգ գործօնների միջոցով,
փոխյարաբերութեան մէջ է մտնում իրա շրջապատի հետ: Այս
ճշմարիտ մտածողութեամբ է, որ մեկնաբանելու եւ արեւոց
հայոց բառերի ծագման պատմութիւնը, որը ամբողջութեամբ
նախնականօրէն Հայաստան աշխարհի ծնունդ է, եւ ոչ՝ դրսից
ներթափանցուած փոխառութիւն: Համոզումս է, որ արեւոց
հայոց ԴՈՒ ձայնաարտաբերման նախնական ձեւը ԹՈՒն է, որը
ծնունդ է թքնելուց, որպէս դիմացինին արհամարհական, վի-
րաւորական պատասխան: Այսպիսով, նոյն օրինաչափութիւննե-
րից են ծնուած ուրիշ աշխարհամասերում ապրող նախամար-
դի ԿՕՍ, որը դիմացինին նկատի ունի, իսկ ուսական ՏԻ
նախաարմատի ծնունդը նոյնպէս նկատի ունի դիմացինին:
Այս երեք նոյնութիւններն էլ փոխառութիւն չեն, ոչ էլ ան-
հրաժեշտութիւն կայ փոխառութեան, այլ օրինաչափօրէն բնա-
ծին են: Հայոց բնաշխարհին հարազատ ձայնաարտաբերուած
վկայութիւններ, որոնք բնական են եւ ոչ ստեղծագործական:
Ահա մի քանի երեւոյթ, երբ նախամարդը վերաբերում էր
կենդանիների հետ՝ հօ՛ - կովին, չի՛ - էշին, հըա՛ - ձիուն, փի՛ց -

հաւին, հո՛ց - շանը, փի՛ս, փի՛ցs - կատուին, մա՛ - մայր, դա՛,
sա՛ - հայր, հէ՛յ - կանչ, ծիs, ծուs - փոքր թռչուն, բո՛ւ -
ցուլ, մկկ՛ը - այծին, իհիի՛ - լաց, հահա - խնդուք, ծօ, դօ -
դու, ծիւ - թռչուն: Նախամարդի տրամադրութիւնները զգաց-
մունքային ձայնաարտաբերմամբ՝ սո՛ւս - լռէ՛, հէ՛յ - ուր, ով,
վա՛յ - զարմանք, չո՛ո - լռէ, հա՛ - այո, չը, չէ - ոչ, sո՛ւ -
ցանկանալ, ուո՛ւ - զարմանքի կանչի տեսակ՝ որպէս ազ-
դանշան: Այսպիսի օրինակներ շատ շատ են եւ այս օրինակնե-
րի տարատեսակները կան այլ ժողովուրդներում, որպէս ձայ-
նաարտաբերման կենսաբնակլիմայական արտայայտութիւն:
Այսօր էլ այս նոյն ձայնաարտաբերումները գոյութիւն ունեն,
ոչ միայն նրա համար որ ժառանգել ենք, ո՛չ, մենք նոյնպէս
նոյն ձայնաարտաբերումը կամ որոշ տարբերութեամբ արտա-
յայտելու էինք, որովհետեւ երեւոյթը բնական է եւ անխախտ:
Այս օրինակները նոյնպէս այն մեծ փաստերից են, որոնք
յատուկ են արիացիների երկրին եւ կենդանական աշխարհին:

Հետագայում, մարդու զարգացման եւ պայմաններին ան-
հրաժեշտ ձեւափոխման փուլում, նոր մտքի շերտաւորումից
ձայնաիմաստները աւելի երկարում եւ բարդանում են:
Օրինակ՝ կօ - հատիկ, կոր - հատիկ, կորեկ, այսինքն հատիկը
արեւի էութիւնից տուած, կերուած, որպէս ուտելու հոգե-
զգացումնային ձեւ: Կորից յետոյ կորեկի ցանած տեղը կոչ-
ուեց կորի, որը մինչեւ այսօր կայ որպէս կորեկի արտ: Հե-
տագայում, կորին աւելանում է տեղական չափի միաւորը՝
կոտը, որ շերտաւորում է կորկոտ նոր իմաստով: Ուտել
բնացանկացումի Ո՛ւ ցանկացումի եւ s սպառման թքակուտա-
կումի Ո՛ւsո՛ւ - ուտելուց ծնուած sո՛ւ, sու-ր, sա-լ իմաստի
ծնունդը, որը կշտանալուց յետոյ վերածում է ուսել՝ գոհա-
ցած, աւարտուած ձեւի: ՍՍ՛ եւ Ո՛ւs, ուտը նոյն պահանջներն
են, որոնցից մէկը՝ ջրի զգացումը՝ ՍՍ ցանկացումը, իսկ Ուսը

միայն չոր ուտելիքը ընդգծում է: Եւլ - ուտելը, խմելը, սե-
ռային եւ բեղմնաւորումները, բռնաբարման ցանկաձեւերը ի-
րենց հերթին ծնում են նոր բառեր:

Լափ-եւ, լակ-եւ, այս բոլորը առաջացել են լափ-բերանի
մէջ, լ-փ-լի-ացող, արագ եւ վայրի ուտելաձեւի ձայնից: Ջո՛ւ,
ջու՛րի մէջ Ու հնչիւնը շատ մեծ տեղ ունի, ոչ որպէս տառ, այլ
բերանի ձեւաւորում, բերանի արտաքին վերջաւորութիւնը,
որը դուրս է ցցւում Ու ձայնի ժամանակ, այսինքն բնականա-
բար, Ուզ-եմալ ուտել՝ որպէս հոգեկան եւ ֆիզիքական կառոյց,
այսպէս էլ Ջու Ջ հնչիւնը աւելի շատ թքակեղծ արտայայտող
հնչիւնն է եւ այդ պատճառով Ջն սակաւաչրից ցանկանում է
խմել: Նոյնն է խեղդ - խեղդելը, որը ծնուել է բնական խեղ-
դուողի ձայնից՝ խ՛ղ-խե՛ղ: Այս ձայնաարտաբերման ձեւերի
տարատեսակներից եւ նրանց միացումներից ստեղծւում են
նոր իմաստներ՝ ջր-խեղդ եւայլն:

Ջարմանքի ձեւերից՝ վա՛յ սարսափ, լեզուաձայնային զար-
գացման հետեւանքներից առաջանում են իմաստութիւն որո-
նող ձգտումներ, որի բուն պատճառը վախն է. վախը բաժան-
ւում է բնական եւ արհեստական, այսինքն ծեծից սպանութեան
տեսակների, եւ այս ուղղութեամբ կուտակւում եւ զարգանում
է հայոց լեզուի մտապաշարը: Երգի միջոցով սիրային զգա-
ցումից առաջ են գալիս ձայնաարտաբերումները, որոնք
նոյնութեամբ այսօր կրկնւում են. լայ-կարօտ, վա՛յ-պիսոս,
իա՛յ-ուրախութիւն, նայ-ցանկացում, այ-երանի, ույ, վույ-
տեսքիդ, մարմնիդ կարօտ, դարձեալ Ու - ուզ-եմալը ցանկա-
ցում է: Բարդ շրջանի ձայնաարտաբերման տրամաբանական
ձեւը առաջընթաց էր բնագոյացման փուլին ձեւից: Օրի-
նակ՝ վի-ց-աղ, արդէն վից-ֆից-ֆեցցոց, օծ-սողուն, որի
տրամաբանական ձեւն է hrtc-hrtcsակ, որը Angel չի, այլ
բնածին է, արիական է: Շատ մեկնաբանութիւններ հայոց լեզ-

ւում բնածին են, սակայն ուրիշներ շփոթութիւններ ստեղծելու
անիմաստ մտորումներով, մեր մտքի ճշմարիտ լսարանը
պղտորում եւ նոյնիսկ ձգտում են հակառակին հաւատացնել ու
մտազաղութացումի ենթարկել մեր մտքերը: Ես ոչ մէկ հա-
կադրութիւն ունեմ այն օրինաչափութեան հետ, որ պատե-
րազմների, առեւանգումների, բաժանումների եւ այլ օրի-
նաչափ պայմաններից լեզուների մէջ մուտք են գործում
օտար ձայնաարտաբերող իմաստներ: Սակայն դա կարող է
միայն տեղական իմաստի կրկնութիւնը լինել օտար
ձայնաարտաբերման կառոյցաիմաստով: Օրինակ՝ վաճղի ան-
ուանումը՝ roza, օտարներից մտաւ հայոց մէջ, ինչպէս Յա-
կորը-խաբեբայ, որ օտար էր, եղաւ Jack. այս ողորմելի
խառնաշփոթութիւնները միայն եւ միայն անմտութեան եւ ա-
նիմաստ նորաձեւութեան արդիւնք են, որպէս բարդացուած
ապականութիւն, լեզուների մէջ անձնանուան նորոյթ: Այս
մէկը վկայում է տուեալ ժողովրդի անտէրութեան, նրա ներ-
քին տկարութեան մասին: Արդեօք եթէ մէկի անունը խաչիկ է,
պէտք է կոչել Christ. սա պարզապէս անհեթեթ ջուր ծեծելու է
նմանում: Ահա թէ ո՛ւր է տանում անմտութիւնը. իսկ ինչու
արիացիների գեղեցիկ արիական անունները մոռանանք,
որոնք շատ կարճ եւ դիւրահունչ են: Արիացիների հոգու եւ
մտքի հզօր կամօք, վերստին նորոգուելու եւ ծաղկում է ապ-
րելու մեր հին ժողովրդի անցեալը, այսօր եւ վաղը: Այս մեկ-
նաբանութեան բուն նպատակն էր հայոց պատմութիւնը ներ-
կայացնել իր ամբողջական ճարտարապետութեամբ, հիմքից
մինչեւ վերեւ: Ոչ մէկ բան կարող է փոխել այս մեծ
ճշմարտութիւնը: Ես ոչ մէկ նպատակ ունեմ ազգայնամոլու-
թեան, անիմաստ, նեղ, անհեռատես, շինծու յօրինուածքներով
գովազդի գաղափարախօսականով մօտենալ այս խնդիրին: Ես
հպարտ եմ արիացիների բարի մարդասիրական քաղա-

քակրթութեամբ: Արիացիները երբեք չեն փոխած իրենց
զաղափարանշանները: Նրանց վրայով է անցել սեպագրութեան
դարաշրջանը, բայց նա մնացել է անխախտ, արեւոց կրօնքի
պահպանողական խորհրդի մէջ: Ասորական, պարսից,
հռոմէական, յունական, մոնկոլական, արաբական, թուրքական
լեզուները ուզեցել են կոտորել, ոչնչացնել արիացիների լե-
զուն, հոգին եւ միտքը, սակայն արիացիները իրենց տիեզե-
րահանձար արեւի նման միշտ յարութիւն են առել: Սա է
արիացիների տիեզերաիմաստասիրական ծայրագոյն տրամա-
բանական մտքի արեւային լսարանը, որի առաքելութիւնը
տիեզերահանձար լոյսի հետ է:

ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱՇՆԻ ԱՐԵՎԱԳՍԲԷԹ ԿԱՌՈՅՑԻ ԼՈՎԿԵԱՅ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

Տիեզերաիմաստասիրական ծայրագոյն տրամաբանական
բարդ մտակառոյցի զեղազիտական համակարգում, անհրա-
ժեշտ է օրինաչափութեամբ լսել լոպկեաց երեւոյթների բազ-
մահազարամեայ կենաց ու հաւատքի մէջ թրծուած ձայնը: Այս
ուսումնասիրութիւնն մեծ անակնկալների մեկնաբանման առիթ
է ներկայացնելու. սրագազաթ՝ դէպի երկինք խոյացող գմ-
բէթի փառալիճակ կառոյցը, որի ծայրին հաստատուած քրիս-
տոնէական խաչի կիսասլաստիք եւ զաղափարաիմաստների
վերածուած ստեղծագործական յօրինուածքը՝ ամբողջանում է
արեւելք-արեւմուտք դիրքով: Սուրբ էջմիածնի վանքի արե-
ւակերտ գմբէթը այն մեծ ապացոյցն է, որը շատ բաներ է
ասում իրա կառուցողների մասին: Անմիջապէս ասեմ, թէ ինչ
է կատարուել այդ գմբէթի կառուցման շուրջը: Նշմարելի է,
որ գմբէթը որպէս կառոյց յօրինուածքային որոշակի տարբե-
րութիւն ունի եկեղեցւոյ միւս մասերից, որ զգացւում է նրա
տանջահար ու սպիացած վերքերի համադրումներից, քարերի
ոչ միատարր, միագոյն, նոյնիսկ պատահական ընտրութիւննե-
րից: Այս բոլորը պատահական ու ինքնակամ վերացականու-
թեան արտայայտութիւն չեն: Ես երեք տարի ուսանեցի Ս.
էջմիածնի Գեորգեան Ճեմարանը: Այդ երեք տարիներին, տե-
սադաշտումս միշտ հարցական էր Մայր Տաճարի ճար-
տարապետական անհաւասարաշխուածութիւնը, յատկապէս

կենտրոնական աւագ գմբէթը, որի առատ զարդարուածութիւնը գեղազիտականօրէն մեկուսանում է եւ ընդհանուրին մաս կազմելուց դադարում է, որպէս ամբողջականութիւն: Տաճարի կառուցից զգում ենք նրա վրայ ուղղուած բոլոր հալածանքները եւ տաճարի վերակառուցումի շտապ անհրաժեշտութիւնների հետքերը: Սուրբ Էջմիածնի տաճարի յօշոտուածութեան մեծ փաստը նրա քաշքշուած կառուցն է: Սակայն՝ եկեք տաճարի աւելի մեծ ու խորացած վերքը բանանք՝ նրա հիմքերի տակ տառապող ու հիմնաքար դարձող հազարամեակներում ծնունդ առած ու անորոշութեան մատնուած արեւոց կրօնքի սրբաքարերը: Սուրբ Էջմիածնի աւագ խորանի զոհասեղանի տակ, արեւոց կրակարանը իր սրբատաշ քարերով ու աւերուածութեամբ չի անհետացել եւ չի անհետանայ, այլ տիեզերատիրոջ լուսանուէր մտածողութեամբ այն «ի յայսմ աւուրք յայտնեցաւ», որպէսզի ամբողջացնի Մայր Տաճարի հազարամեակների մէջ թաթախուած կսկծացող պատմական ցաւերը: Սուրբ Էջմիածնի կառույցը ամբողջականութեամբ, թէ՛ արեւոց եւ թէ՛ քրիստոնէական կրօնքով, իմ բնորոշութեամբ կարող եմ անուանել տառապանքի ճարտարապետական տաճար: Նախ խօսեմ արեւոց կրակարանի մասին ականատեսի իմ վկայութեամբ:

Խորհրդաւոր է նոյնիսկ աւերակ ու կոտորուած վիճակով: Այստեղ, հազարամեակների ընթացքում զոհաբերութիւն եղել է եւ հայոց ճակատագրի նմանութեամբ՝ յօշոտուել: Էջմիածնի Մայր Տաճարը առանց արեւոց կրակարանի չի կարող ամբողջացնել իր պատմական ծնունդը եւ մնում է մեկուսացուած, աննպատակ: Կրակարանի խորհուրդը Մայր Տաճարի ամբողջականութեան պատմական կառույցն է եւ այն մեծ նպա-

տակը, որը հանդիսանում է տաճարի տարածքաորոշման սկզբունքը:

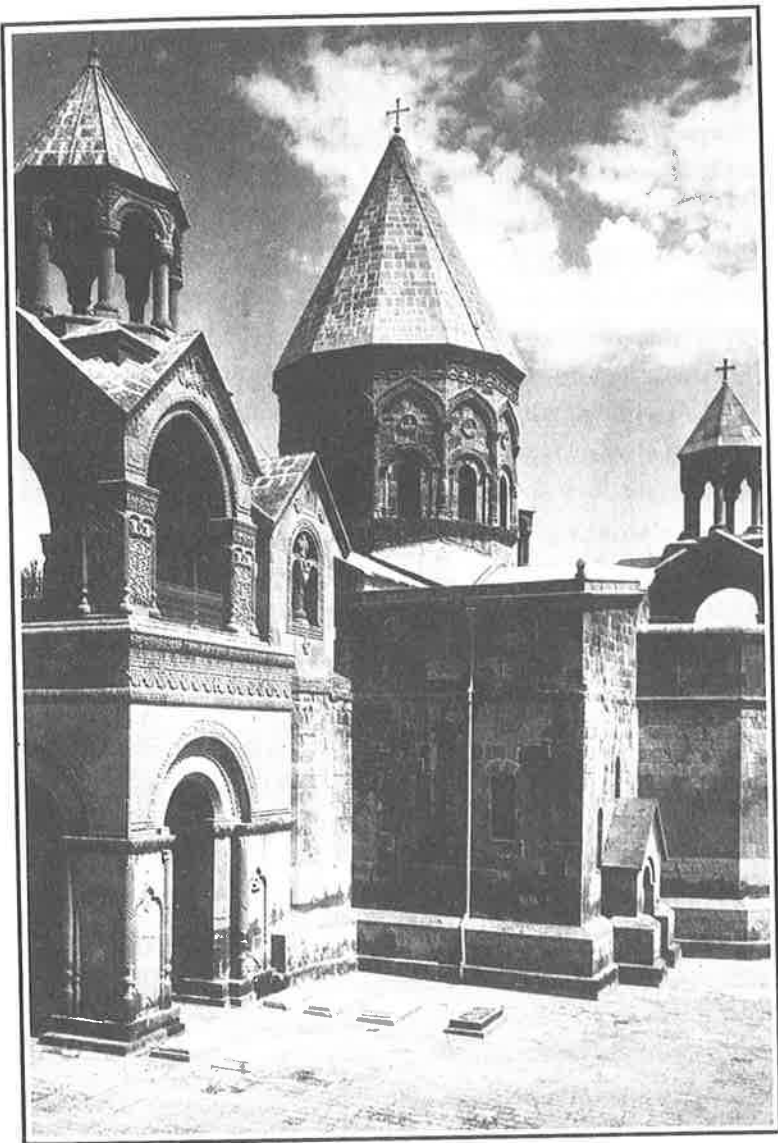
Սուրբ Էջմիածնի գմբէթի կառույցը արտայայտում է այն վկայութիւնը, որ ճարտարապետական որմնաքանդակային աշխատանքների մէջ մեծ միջամտութիւններ են եղել: Այդ միջամտութիւններից երեւում է, որ ճարտարապետները ենթարկուել են զանազան կարծիքների բաւարարման եւ գործադրման: Ուստի, գմբէթաշինութեան խորհրդաժողովի բազմակարծիքութիւնը եւ ներկայացրած պահանջները յստակ ընթերցւում են առանձին, մասնակի միացումների գետեղումից: Նոյնիսկ զգացւում է գմբէթի ճոխացումի նպատակը, որը հոգեբանօրէն առաջնայինն էր: Գմբէթի արտաքին մասի ծաւալաքանդակ որմնաքանդակներից զգացւում է տուեալ գործին ձեռնարկած մարդկանց բնաւորութիւնները, անկախ այն բանից, որ միջամտողները նոյնիսկ անտեղեակ էին իրանց անձնական հոգեբանութեան ինքնաճանաչողութեանը: Տաճարի բազմապրիզմայանիստ սրագագաթ բաժանումները, 12 առաքեալների կիսադրած եւ բարձրաքանդակներով լուսապսակ (արեւատիսփի) արեւի շրջանագծից ներս, ապացոյց է խմբային մտածողութեան: Երկու խորանակառոյց, կլոր եւ սրածայր խորանաձեւերի առկայութիւնը ապացուցում է արեւելեան երկրների հետ անհակաճառելի կեցուածքի դիրքորոշած գեղազիտական մօտեցումը, արեւոց հայոց-քրիստոնէական եւ իսլամական բնագդին սովորական տարրերի խառնուածքադրոշմի ներդաշնակութեամբ:

Գմբէթի շուրջը, թէ՛ լուսամուտները եւ թէ՛ տասներկու առաքեալների բաժանումը, կատարուել է քարաքանդակ սիւների վարից վեր՝ ոլորապտոյտ զսպանակաձեւ հիւսուածքով,

որոնց վերի ծայրը խորանաւորում է տիեզերածգտում արտայայտող խորանակառոյցով: Սրագագաթ գմբէթի եւ թմբուկի միացման եզրերի երրորդութեան բնագդակիսութեան բաժանումով, ճարտարապետական կառոյցը հասնում է աւանդական արեւաշերմութիւն արտայայտող երկրաչափական բաժանումների զարդահիւսուածքներին: Այստեղից գիտակցում ենք, որ քարագործ վարպետը խաչքարագործութեան մեծ վարպետներից է: Իսկ քարի գոյնի ընտրութիւնը յայտնի է, որ կարմիր կամ սեւ տուֆ քար չէ, աւելի միջին տրամադրութեան (ոչ աշխոյժ, ոչ տխուր) քարագոյնով է կառուցուել: Այս բոլորից հետեւեալ եզրակացութեանն ենք գալու, թէ ի՞նչ հոգեբանական մտակառոյցի տէր անձինք էին այս գմբէթի իրականացնողները՝ սկսեալ վեհապետից մինչեւ ճարտարապետ քարագործ վարպետները: Առաջին հերթին զգացուել է կրօնադաւանանքային ինքնատիպ գմբէթի աւետարանաիրմաց, ու այդ հիմքի վրայ կենտրոնացուած մտակառոյցը: Գմբէթի կառոյցից զգացում է բարեհոգի մտածողութեան տէր ազնուահոգի, ազգային բնաւորութեան ձգտող մարդկանց միանպատակ որոշումը: Գմբէթի վրայ չկայ դաժանութիւն, չկան վախ, սարսափ արտայայտող երեւոյթներ, կարծես բնագդամազնիսացումը թեքուել է անգիտակից իմաստասիրական ճաշակի վրայ: Գմբէթի համբերատար լուծութեան խորքում, առանց շեշտելու ներքին ողբի ցայտունութիւնը, զգացմունքային պատկերը շերտաւորում է տեսադաշտային տարիներին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինի Տաճարը ինձ համար հոգեբանական մի մեծ անհասկանալի առեղծուած էր: Այդ առեղծուածը, որպէս լուռ գաղտնիք, մէկ հաղորդում էր խաչքարերի հետ, մէկ շարականների, մէկ նրա խորանի տակ

արեւոց հայոց կրակարանի հետ: Անցաւ տաս տարի: Իմ գեղանկարչութեան մթնոլորտը ուղղուել էր արեւոց հայոց քաղաքակրթութեան խորքերը, որպէս ինքնաճանաչողութեան վկայութիւն, երբ 1995 թուականին առաջին անգամ ինքնամտապայքարիս յաղթանակը աւարտուեց բնագդագիտակցումիս նահանջով քառաթեւ սվաստիքայի հանդէպ եւ ես ստեղծագործեցի վիթխարածաւալ արեւոց նշանը՝ անձնականարիս կիսասվաստիքա աղօթավիճակով: Քառաթեւ սվաստիքան հայոց գաղափարանշանների իր նմանատիպութեամբ ինձ համար մի նոր ճանապարհ բացեց, դէպի նոր ստեղծագործական մտակառոյցներ: Սվաստիքան ինձ համար միջոց եղաւ Սուրբ Էջմիածնի տաճարի գաղտնիքների ի յայտ բերելու իմ վերլուծութեանը:

Մենք իմանում ենք, թէ ինչու Սուրբ Էջմիածնի տաճարը կառուցուել է այդ տարածքում. որովհետեւ արեւոց սրբավայրն էր, եւ դա վկայում է արեւոց կրակարանը: Սակայն, մենք չենք իմանում, թէ ինչո՞ւ այդտեղ էր պատրաստուել եւ հիմնուել արեւոց սրբավայրը: Ահա այս առեղծուածի բանալին: Ուստի, ողջամտութիւնը որպէս օրինաչափ տեսութեան հետեւանք՝ աննպատակ չի տեսնի, որ արեւոց կրակարանի հաստատման վայրը, որպէս այսօրուայ Սուրբ Էջմիածնի հաստատման վայր՝ կախեալ է արեւոց հաւատատեղից: Պատմական ճշմարիտ հոգեկամութիւնը չի փշրում, այլ խռովում է եւ կարողութիւն ունի ամբողջացնելու ազգային ընդհանրականութեան կենսաբանական ուղղութիւնը: Ինչպէս գիտենք, Արարատեան դաշտավայրում շատ եկեղեցիներ կան այսօր, որոնք հիմնուել են արեւոց կրօնքի սրբավայրերի վրայ: Այս բոլոր սրբավայրերի կառոյցները ինքնահաստատում չեն եւ

ոչ էլ պատահականութիւն: Արեւոց բոլոր սրբավայրերը իրանց հազարամեակների մէջ կառավարուած են ընութեան սահմանադրութեան հետ, որպէս տիեզերախմաստասիրական ըմբռնում: Բոլոր սրբավայրերի ամենամեծ տաճարը համարում են արեւոց սրբազան լեռը՝ ԱՐ-ԱՐ-ԱՏ-ը, որը երկգագաթների համար երկու անգամ կրկնում է ԱՐ-արեւ, մեծ գագաթին վերագրելով աստուած սիեզերական խորհրդախմաստը: Այսպիսով, Արարատը կոչուել է նաեւ արեւ զօրաւոր - արեւ սիեզերական, այսինքն ազա՝ գաղափարագրութեան իմաստով:

Մենք չենք կարող աչքաթող անել պատմական այն մեծ փաստերը, որոնք իրենց տարողութեամբ ապացուցում են արեւոց հայոց ազգային կրօնաքաղաքական ամբողջականութիւնը: Տիգրան Մեծի պատկերը դրամի վրայ հսկայածաւալ պատմական մեծ փաստ է, ապացուցելու արեւոց հայոց բարձր ու վեհ քաղաքակրթութեան մասին: Որքան որ հռոմէական իշխանութիւնը հայոց վրայ ազդել է, սակայն հայոց արեւոց դաւանանքը չի կարողացել ձեւափոխել: Տիգրանի թագի վրայ պատկերուած արեւանշանը, ուր ճառագայթեալ խորհրդախմաստով, որպէս կրկնակի արեւ՝ չորս բաժանումի եւ որպէս հաւասարակշիռ բաժանում՝ երկու արծիւների մէջտեղ, խօսում է հայոց արեւոց ինքնիշխանութեան մասին: Սուրբ Էջմիածնի ճարտարապետական կառոյցը, իր արեւոց սրբատեղիով կապւում է արեւոց լեռան հետ: Եթէ չլինէր արեւոց լեռան հետ կապուած ընտրելատեղը, ապա Ս. Էջմիածինը կը լինէր միայն քրիստոնէական աղօթատեղի, որի կառոյցը կարող էր լինել որեւիցէ տեղ: Քանի որ այդպէս չէ, ողջամտօրէն, իմաստասիրական բարձր գիտակցութեամբ պիտի ընդունենք, որ

էջմիածնի կառույցը Արարատ լեռան հետ է կապուել: Սրբազան լեռը իր գեղատեսիլ բարձրութեամբ, մոգական զօրաւոր ձգողականութեամբ դարձել է հայոց հոգու լեռը, իր արեւածին անունով: Այս նոյն իրականութեանը հետ կապուած է Զուարթնոցի տաճարը, որի հիմքը արեւածեւ է: Որքան էլ որ Զուարթնոցի տաճարը քրիստոնէական համարենք, նոյնիսկ իր երրորդութեան, երեք յարկանի կառույցով, սակայն իրականութիւնը մնում է անփոփոխ:

Այս ուսումնասիրութիւններովս ես կրօնական հաւատալիքների հետ կապուող հարցերի մասին չէ որ արտայայտուում եմ, այլ այն իրադարձութիւնների, որոնք գոյութիւն ունեն եւ որոնց պէտք է նայենք իրականութեան աչքերով: Թող մեր մտքերը մեր պատմութեան չդիտեն մասնատուած ձեւով եւ չօգտագործեն յունական-էթնոս, այսինքն հեթանոս արհամարհական ձեւը: Հայերը արեւապաշտ էին, նրանց հեթանոս էին կոչում, այսինքն՝ ազգային, բնիկ: Բայց այս իմաստին մէջ սրսկուեց նուաստացնող ազգամիջեան պառակտումի ձեւ տուող թունաւորիչ գաղափարահասկացողութիւն: Արեւոց հայոց պատմաքաղաքական (ոչ կրօնական) ընդհանուր ուղին հայ ժողովրդի ծագումնաբանական այն մեծ տուեալն է, որը ապացուցում է արեւոց հայոց տեղաբնիկ լինելու իրողութիւնը: Մենք չենք կարող մեզ ազգ-ժողովուրդ-պետութիւն կոչել առանց այս իրականութեանը: Եւ պատահական չէ որ Սուրբ Էջմիածնի գմբէթի կառույցը, որպէս գեղազիտական, հոգեբանական ըմբռնում, արեւածին է. սա չի խանգարում քրիստոնէական աստուածաբանական իմաստասիրութեանը, որպէս առանձին կրօն՝ այլ մէկը լրացնում է միւսին: Հայաստանի մէջ քաղաքական անկայուն, անբարենպաստ

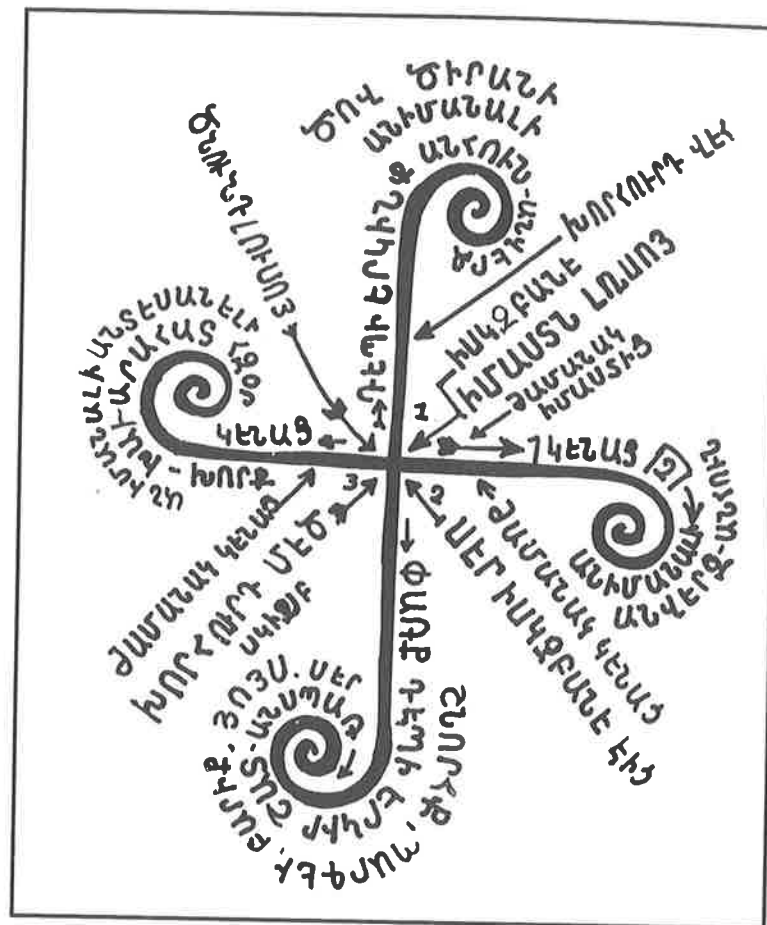
պայմաններից հայ ճարտարապետ վարպետները գաղթում էին ուրիշ երկրներ հացի՝ իրանց ապրուստը ապահովելու համար: Իսկ Հայաստանում մնում էին միայն խաչքարագործ վարպետները: Հայոց ճարտարապետական տարրերը տանում են հայոց երկրից դուրս: Այսպիսով, հայոց մշակոյթը տարածուելով երկրից երկիր, իր հետքն է թողնում եւ դառնում է ուրիշ ժողովուրդների սեփականութիւնը: Զթուարկենք, փաստերը շատ են: Ահա դրանցից մէկը. ուշադրութեամբ նայենք Վրաստանի մէջ հայոց եկեղեցիների ձեւին եւ վրաց եկեղեցիների ձեւին, որոնք նոյնատիպ են: Նոյն պարագան էր նաեւ արեւոյ շրջանին: Միշտ Հայաստանից դուրս էին տանում վարպետներին՝ բռնի կամ վարձով: Այսպիսով, որքան Սուրբ Էջմիածնի տաճարը եւ արեւոց հայոց ինքնագիտակցումի ամբողջականութիւնը տեսնենք միասին, այնքան՝ կը հարստացնենք հայոց մշակոյթի պատմական մեծ անցեալը: Մենք պէտք չէ անտեսենք եւ ոչնչացնենք պատմական որեւիցէ իրադարձութիւն ու պէտք չէ մոռանանք նրանից քաղուած դասերը: Ուրեմն, Սուրբ Էջմիածնի խորանի տակի հաւատատեղը, իր արեւագմբէթ շինութեամբ, ամբողջանում է մէկ նպատակով: Ինչպէս քրիստոնէական աղօթքը ասում է. «Որպէս եւ մենք թողումք մերոց պարտապանաց»: Պատմական խառնաշփոթութիւնները կատարուեցին ոչ Աստուծոյ ձեռքով, այլ անկարող մարդոց ձեռքերով: Թող այդ խառնակիչները հայոց պատմութեան էջերը չխառնեն եւ թող ամէն բան մնայ հայ ժողովրդի հարազատ սեփականութիւնը:

**ԱՐԵՎՈՑ ՀԱՅՈՑ
ՏԻԵԶԵՐԱՀԱՆՃԱՐ
ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՁԸ**

Արեւապաշտ Հայաստանի կրօնական դաւանաբանութիւնը հասել էր զագագթնակէտին, երբ կեդրոնական միաստուածութիւնը հաստատուել էր արեւով, որը ամէն բանի սկիզբն էր եւ ամէն բանի մեջ էր եւ ամէն ինչի վերջը: Եւ այսպէս էր այդ գաղափարանգանների հազարամեակների իմաստավասակը:

Աստուած բառին իմաստասիրական կառույցը արելոց հայոց կրօնական դաւանանքի հաւատամքից էր՝ արելը որպէս սահման սիեզերփի: Եւ այս ԱՍՏ հիմքով ունենք շատ իմաստներ. փասս, հասս, հայասսան, վասսակ եւլն: Արեւապաշտութեան տիեզերածին աստուածաշնչում, որպէս աղօթաիմաստային խորհրդանշաններ, շատ յստակ ու տեսանելի են գաղափարանշանների հոգեբանական կառույցի անհրաժեշտ արտայայտամիջոցները, որոնցից է անսահմանութեան նշանը: Ահա, թէ ինչ իմաստասիրութիւն է խտացուել այս նշանի խորքում:

Արեւոյ հայոց աղօթամատենում անսահմանութեան այս խորհրդանշանը, որպէս տիեզերախմաստասիրական ըմբռնում, այսօրուայ առումով ունի հետեւեալ աղօթախմաստը. Ամենաբարձեալ, սահման իմաստութեան, որ անսկիզբն ենցար, Տուիր մեզ կեանք, լոյս, ջերմութիւն, սէր, էութեամբ քո լուսոյ, որ քարծրանում ես անհուն փեղեքիդ մեջ անսահման, ան-

վերջ: Մենք ունայն ենք Բո սահմաններից դուրս, ով լոյս ան-
սահման: Այս նշանի աղօթքային գործիչները մենք տեսնում
ենք արեւոյ հայոց Մ, Ե, Ջ, Ջ, Ջ, Է, Ջ խորհրդանշաննե-
րի մէջ եւ իմանում, թէ աղօթքի ուղղութեամբները որ

խորհուրդի հետ է կապուած: Այս շատ խտացուած մեկնաբանութեամբ ուզում եմ ներկայացնել հայոց սրբազան տառերի խորհրդանշական իմաստները, նրանց կրօնաաղօթքային ծնունդն ու կարեւորութիւնը: Արեւոց հայոց արեւապաշտական աստուածաշնչի ամենաբարձրեալ աղօթքները թաքնուել են հայոց լեզուի եւ նրա խորհրդանշանների արեւածեալ տիեզերաիմաստասիրական հանճարի մէջ:

ՀԱՅՈՑ «Ա» ԳԱՂԱԾԱՐԱՆՇԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՅԱԸ

Հայոց բոլոր գաղափարանշանները, որ հասել են մեզ, առանձին առանձին հիմք են ծառայել արեւոց (արեւապաշտ հայոց) կրօնի քաղաքական եւ մշակութային գործունէութիւնում: Այս երեւոյթը միայն հայերիս մօտ չէ. այսօր իսկ շատ ժողովուրդներ գաղափարանշաններով են արտայայտւում, ինչպէս՝ Զինաստան, Ճափոն, Քորիա: Տիեզերաիմաստասիրական մտածողութիւնը օրինաչափ կառոյցն է մտազիտաճանաչողութեան սկզբունքին:

Սակայն, հայոց գաղափարանշանները իրենց կառոյցով ապացուցում են, որ իրենք ծնունդ առել են արեւից: Դուք իմանում էք, որ հայոց կրօնը արեւածին է եղել: Սրան որպէս փաստ, նկատի առնենք հայոց օրուան 24 ժամերի հետեւեալ անունները.

Ցերեկի 12 ժամերը կոչւում են. 1) Այգ, 2) Ծայգ, 3) Ծայրացեալ, 4) Ճառագայթեալ, 5) Շառաւիղեալ, 6) Երկրատես, 7) Շանթակող, 8) Հրակաթ, 9) Հուր Փայլեալ, 10) Թաղանթնեալ, 11) Արագոտ, 12) Արփող:

Գիշերի 12 ժամերը կոչւում են. 1) Խաւարուկ, 2) Աղջամուղջ, 3) Մթացեալ, 4) Շաղաւոտ, 5) Կամաւոտ, 6) Բաւական, 7) Խօթափեալ, 8) Գիզակ, 9) Լուսաճեմ, 10) Առաւօտ, 11) Լուսափայլ, 12) Փայլածու:

Այս բոլոր անունները առնչուել են արեւի լոյսի հետ: Նոյն արեւային կամ կլիմայական իմաստները արտայայտուել են

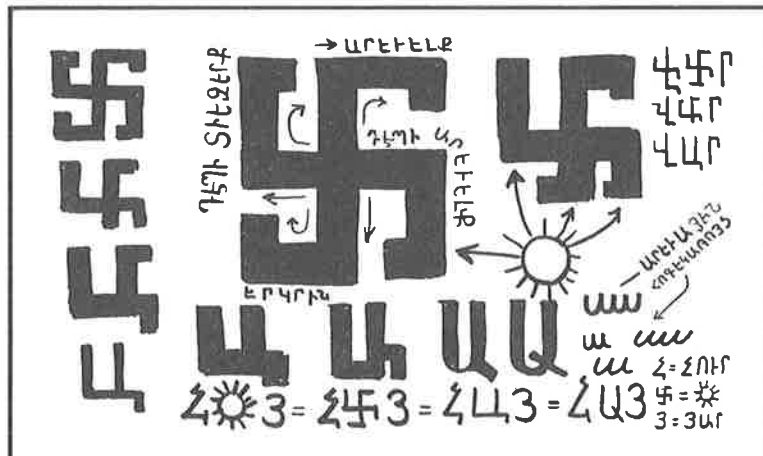
հայոց ամասնունների մէջ էլ, որոնք բազմակառոյց, բազմատեսակ փաստեր են եւ կապուել են լեռների, լճերի, գետերի, քաղաքների, տաճարների եւ մարդկանց անունների հետ:

Հայոց լեզուական եւ ազգային կենսաբանական կառոյցները ապացուցում են Մեծ Հայքի տարածքում ապրած արեւակրօն հզօր քաղաքակրթութիւն ունեցող հայոց մասին:

Տիեզերաիմաստասիրական մտածողութիւնը օրինաչափ կառոյցն է մտազիտաճանաչողութեան սկզբունքի: Եւ այս դիտանկիւնից է, որ մտնում ենք Ա գաղափարանշանի ծագմանը:

Արեւոց շրջանի տառերի կառոյցը սկզբունքով, որպէս նախատիպ, ունենալու էր արեւանշանի (սվաստիքա) հետեւեալ ձեւը.

Սվաստիքան իր արմատները դրել է հայոց բառ ու բանի մէջ: Նոյն նշանը կարող են ունենալ նաեւ շատ շատեր, սակայն նրանց տառակառուցութեամբը եթէ արեւային չէ՝ ուրեմն լոկ

ներկայութիւն է որպէս տեսակ:

Ես կարծում եմ, որ արեւոց հայոց քաղաքակրթութիւնը իր պատմականսաբանական բնակառոյցով արտայայտում է արեւանշանից ծնունդ առած հայոց Ա(րեւ) եւ ապա՝ ԱՐ-ԱՌ-ԱՍ-ԱՍՏ-ԱՇՏ-ԱՁԴ-ԱՁՏ իմաստների կառոյցը:

Սվաստիքան եւ նրա հետ կապուած հայոց տիեզերածին գաղափարանշանները, ինձ համար դարձան մանրուսումն՝ մօտենալու ամէն գաղափարանշանի ծագման, իբր անհրաժեշտ պատճառ: Արեւոց հայոց կրօնի խորքում, արեւի շարժման ուղղութիւնը պատկերւում էր սվաստիքայի շարժումով՝ արեւելքից արեւմուտք: ☸ ☸

Արեւի առաջին գաղափարանշանը արեւի հետեւեալ պատկերն է. ☀

Հայոց արեւաճանաչումը արդէն գիտակցում էր արեւի շարժման ուղղութիւնը: Այդ ուղղութիւնը պատկերելու համար սվաստիքային վրայ աւելացւում էր ծայրերի թեքութիւն, որը ցոյց է տալիս արեւելք-արեւմուտք հասկացողութիւնը:

Հայոց տարեցոյցը, լինելով արեւային, արեւին ճառագայթները բաժանեց 12 բաժանումների ☸ :

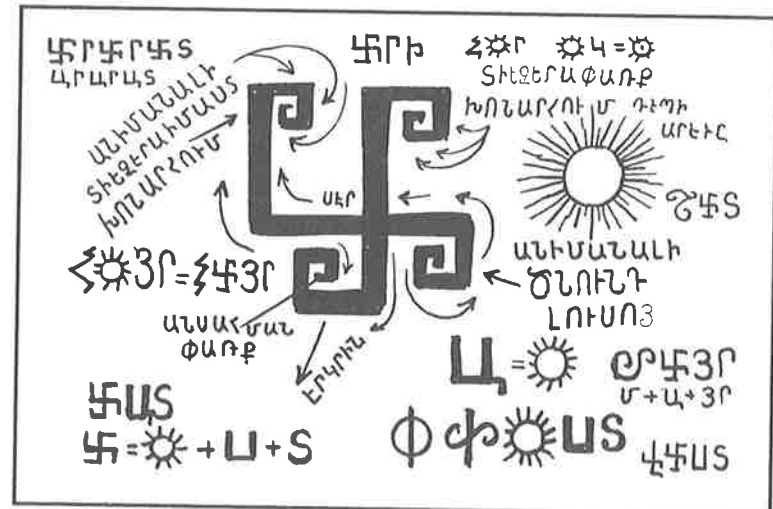
Իսկ տարուայ չորս եղանակների բաժանման համար արեւի ճառագայթները համաօտեց չորսի. ☸ ☸

Այստեղից սկսւում է քառաթեւ սվաստիքայի ծնունդը: Քառաթեւ սվաստիքան կարողութիւն ունի ցոյց տալու տարուան չորս եղանակներին պատկերացումները.

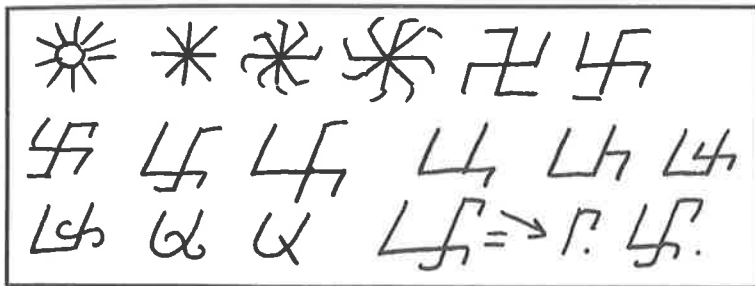
- Գարնան պատկերացումն է՝ ☸ ☸
- Ամրան պատկերացումն է՝ ☸ ☸
- Աշնան պատկերացումն է՝ ☸ ☸
- Ձմրան պատկերացումն է՝ ☸ ☸

Այսպիսի ուժընթաց ճանաչողութեան ձեւը աւելի դիւրաց-

Խորանալով հայոց բառերի իմաստներին մէջ, նկատում ենք, որ նրանց կառուցը նմանում է թուաբանական աղիւսակին: Ինչպէս որ թուաբանութեան մէջ 1-10 թիւերով կարելի է անսահման թուակառուցներ ստանալ, նոյնօրինակ ձեւով հայոց

117

Ա-ի նախնական վիճակները

իմաստներից ստանում ենք հետեւեալները.

Հայոց ԱՐ շրջանի բոլոր իմաստները ծնունդ են արեւից, ինչպէս՝ առօր, այր, հայր, մայր, արի, բարի, արծիւ եւ շատ շատ ուրիշ բառեր:

Իսկ ԱՌ շրջանը առաւել ԱՍՏ (ԱՇՏ, ԱՋՏ) շրջանը եւ ԱՐ շրջանը, տունը են հետեւեալ բառիմաստները. առողջ, առաքել, առաս, առաստաղ, առաջ, Աճսիւս, աճարակ, Արամազդ, Գրազդան, Արագ եւ ուրիշ շատ իմացութիւններ:

Հայոց տառերի մի մասը ուղղուել է արեւմուտքից դէպի արեւելք, ինչպէս՝ Ե, Ր, Ի, Է, Ջ, Փ, Լ, Է, Տ, Թ, Ռ, Մ. Իսկ տառերից միւս մասը՝ դէպի երկինք եւ արեւելք, ինչպէս՝ Ա, Ե, Ս. Մ. Ն:

Ծ, Ձ, Ղ, Ճ, Ջ գաղափարանշանները արտայայտում են արեգակի շարժման ու գործունէութեան մասին: Օրինակ, Ծ (Ծով Ծիրանի) բաղկացել է օղակաձեւ Ծից, վերելում անսահմանութեան Տ տիեզերքի նշանով եւ արտայայտում է անշրպեւոր: Այս բոլոր նշանների մասին աւելի ասելիքներ ունեմ ընդարձակ մեկնաբանութեամբ: (Տես տառերաշարքը առանձին աղօթքային մեկնաբանութեամբ):

ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ «Բ» ԲԱՐԻՔԱՆՇԱՆԻ ԻՍԱՍՏԱՆՈՐՅՈՒՐԴԸ

Արեւոյ հայոց Բ-ԱՐը ծնունդ է արելի բերհասութեան ճնորհումից: ԱՐից առաջ կայ կիսասլաստիքա նշանը, որի երկնքից պարգեւած անսահման խորհրդածեւը ուղղուել է դէպի երկիր, լոյսի ճառագայթը բարձրանալով վեր, երկու անգամ թեքուել է երկրին, իր մէջ պարունակող իմաստներով ասում է արեւի բարիքի գաղափարաիմաստը:

Այս է Բ նշանի աղօթքաիմաստը.

ի սկզբանէ, որ ծնունդ են արելի լոյսից եւ Գրա խորհրդից է կառուցուած կենսունակութեան փառքը, որը բեր է ու բարիք:

Բ նշանի կրճատման պատճառները միւս նշաններից գատելու համար է. ա) որպէս արեւածնեալ սլաստիքա, բ) որպէս գաղափարանշանի տարբերակ:

Արիացիների արեւոյ կրօնքում Բ նշանով շատ կառույցներ կան, որոնք արեւածին արիական են, այսինքն հայկական:

ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ «Գ» ԳԱՐՆԱՆԱԽՈՐՀՈՒՐԴ ԳՈՅԱՆՇԱՆԸ

Գ գաղափարանշանը, որ իր նախակրօնական շրջանում որպէս գաղափարախմաստ էր ներկայանում, հետագային, ձայնաարտաբերման ծագումով վերածուեց Գ հնչիւնի:

Արեւապաշտումի ձեւաւորումով մենք էեւ Գ համատեղումով իմանում ենք էԳ, որը ԱՐ շրջանից յետոյ ստացել է ԱՐԷԳ, այսպիսով՝ արիացիների մօտ աւելել է իմացութիւնը, որը նշանակում է էԳ սեռային իմաստից իմաստաւորուած՝ ծնունդ, ծնող, էԳ, էութիւն, գոյութեան էից եւ Գից:

Գ հնչիւնի ձայնաարձագանգը իմաստների գիտակցման այն շրջանն է, երբ արդէն հայոց իմաստունները ստեղծել էին արեւոց տիեզերական նշանները: Սակայն, Գ նշանը կարող էր այս նկարի տեսակներից որեւ մէկը լինել: Իսկ դրանք բոլորն էլ ընթերցելի են իրանց իմացութեամբ:

ԱՐԻԱԿԱՆ «Դ» ԿԻՍԱՍԿԱՍՏԻՔԱ ԽՈՐՀՐԴԱԿԱՍՏԸ

Ինչպէս Բ նշանը, այդպէս էլ Դ նշանը կիսասովաստիքա գրաւորապատկերման անցնելուց ձեւափոխուել է իմացականութեան զանազանումի արտայայտումից: Այստեղ Դ նշանը դէպի արեւմուտք է թեքուել, այն հոգեբանութեամբ որ շարժման ուղղութիւնը ծնւում է արեւելքից: Դ նշանով արեւածին նախաբառերը, որոնք հիմնուել են արիացիներու հոգեբանութեան վրայ, դաւանել են արեւակրօնի սահմանումները:

Դու կառույցը բնագոյային ծագում ունի, որպէս հնչում եւ ոչ որպէս պատկերակառույց, քանի որ Դու ծնել է թու, թուք, թմնելուց, նոյնն են անգլերէն you, ռուսերէն դի, հայերէն Բու, Դո՛ւ, Ի՞նչ, Դե՛հ, որոնք բնակլիմայական ձայնաարտաբերման հոգեւոր զգացումից եւ մտաւոր մարմնական հակադրութիւններից են առաջացել: Բ հնչիւնը եւ բոլոր հնչիւնները արեւոց հայոց սեփականութիւններն են, արիացիների երանելի երկրի սքանչելի ձայնասաղմնաւորման շերտաւորումների կառուցուածքով:

ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ «Ե» ԵՐԿՆԱՍՏԵՂԾ ՆՇԱՆԻ ԵՐԿՆԱՍՏՈՐՅՈՒՐԴԸ

Ե նշանը կիսասավաստիքա նշան է, միևնույնի նման նրա կառույցը նոյնպէս բազմազան է, սակայն բուն խորհուրդը երկնքի ցուցանշումն է՝ արեւմուտքից արեւելք եւ դէպի տիեզերք ուղղութեամբ:

Երկներ երկին, երկներ երկիր

Երկներ եւ ծովն ծիրանի

Ե խորհուրդը արեւի ծնունդից վերածուել է արեւի տարածութիւնում գտնուող գաղափարախօսութեան.

Արեւի զօրաւոր լոյսը, որ շարժում է արեւմուտք, ճեղքելով

երկմփի խաւարը, փառքը, որ երկում եւ երկմում է, սահմանում է իմաստութեանը խորհրդով, խաւարը եւ լոյսը փոխադրական վարագոյրն է, երանելի եւ ունայնութեան հոգին լուսաւորելու շնորհով:

Են՝ մէկ առանց փոքր ևի է մէկ էլ նրանով եւ այլ տեսակներով, որ խօսում է, թէ որքան բարդ է գիտակցումի ձեւաւորումը վերածելով իմաստի, հոգուց եւ մտքից շաղախելով ասելիքի պատկերաձեւաւորումը: Ե նշանը արիացիների նշանն է, որից հետեւում է, որ արեւի եւ կայծակի հաւատալիքների հակամարտ շրջանում արիացիների արեւապաշտական կրօնքի երկարամեայ հաւատքը արդէն բաւարար բառաիմաստային կուտակումների լճացում էր ստեղծել: Ուստի, կրկնութեան մտասահմանափակումը հասել էր գիտակցութեան ընդհանրացումին: Երբ արեւը շողին, երաշտին մարդկանց անսնունդ թողեց, արիացիների մի մասը նեղուեցին արեւից: Քանի որ կայծակը, ՎԱՀ-ԱԿՆԸ՝ ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ աչքը, հրէշը, որ իրենց անձրեւ է բերում, ինչո՞ւ նրան չաղօթել: Այս բնակլիմայական հակադրութիւններից ճեղքուեց արիացիների կրօնքը եւ նրանցից մի մասը պաշտեց կայծակը, անձրեւատուրը: Այս բնապաշտական պատերազմից առաջ եկան չ-արիացիները, ոչ արիացի հաւատքը դաւանողները չ-արիներ կոչուեցին՝ ՎԻՇՇ, ՎՇՇԱՅՈՂ, ՎԻՇԱՊ, ՎԻՇԱՊԱՂՈՆԵՐ, ԻՐԵՇՆԵՐ, ՕԺԵՐ, ԲՆԱՐԳՈՒԾՆԵՐ: Երբ կարողում ենք վահագնի ծնունդը, նրա մէջ տեսնում ենք հակաարեգակնային չափազանցութիւն: Շեշտելով, որ երկինքը եւ երկիրը ու ծիրանի ծովը երկնում են եւ ամպերով պատել, եւ եղեգներից բոց եւ ծուխ էր ելնում, այսինքն կրակ ու հոգի, իսկ կայծակը՝ սարսափի ակը այդ բոցերի մէջ էր վազում, նկատի ունի արեւի եւ այս երկուսի

միացումը. չափազանցնում է անձրեւի երկունքի բնապաշտական հմայքը եւ այն համեմատելով արեգակի աչքերի գեղադիտական ձեւով՝ որպէս ոչ պակաս զօրութիւն: Հետագայում բուսական եւ կենդանական հաւատալիքները մնացին արեւից ցածր:

ԱՐԵՒՈՑ ՀԱՅՈՑ «Ձ» ԳԱՂԱԾԱՐԱՆՇԱՆԻ ՏԻԵՋԵՐԱԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱՎԱՆ ԿԱՌՈՅՑԸ

Ինչպէս հայոց միւս գաղափարանշանները, որոնց մասին արդէն որոշ մեկնաբանութիւններ ներկայացրել էի, այդպէս էլ Ձ գաղափարանշանի մասին ուզում եմ ներկայացնել, որպէս բացառիկ երեւոյթ, թէ ինչպէս հայ մարդը տիեզերաիմաստասիրական մտքի կառոյցը ձեւաւորել է գաղափարապատկերային դրսեւորումներով, որը ընթերցելի է համաշխարհային մտքի համար: Ո՞րն է այդ ամբողջականութիւնը եւ ինչ է արտայայտում Ձ գաղափարապատկերը: Այս նկարում դուք տեսնում էք, թէ որքան յստակ ու պատկերաւոր է մտածելաձեւի ուղղութեան նպատակը, որի գաղափարաիմաստային ներգաշնակումը ստեղծուել է երկարամեայ ժամանակաշրջանում, արեւի գիտակցումից ու կրօնահասկացողութեան դաւանաբանութիւնից: Հայոց Ձ գաղափարանշանը սրբազան նշան է, որի աղօթքահաւատքային արտայայտութիւնը ընթերցում է՝ «անսահմանութիւնից վեր, որպէս մեծարում սրբազան արեւը»: Իսկ այժմ տեսնենք Ձ գաղափարապատկերի մի ուրիշ տարբերակ, որի նախնական վիճակը արտայայտում է զօրացեալ իմաստը: Երբեմն գաղափարաիմաստները իրար նմանւում են, սակայն փոքր ձեւափոխումով ուրիշ իմաստի են վերածւում: Աւելացնեմ, որ հայոց գաղափարանշանները շատ շատ են եղել ոչ թէ 36 հատ, այլ այնքան՝ որքան գիտակցաիմաստային պատկերաւորման

աշխարհաճանաչումը կարող էր գծագրել եւ տալ իմաստային ձեւ. ուստի այս թիւը կարող ենք յայտնաբերել այն ժամանակների մտակառույցից, երբ գաղափարապատկերները գաղափարանշանների չէին վերածուել:

Այս բոլոր գաղափարանշանները արեւոյ հայոց հաւատալիքներն էին, երբ աղօթքի գոհացումն ու կողմնորոշումը գիտակցում էին այս նշաններով:

Արեւոյ հայոց մէկ գաղափարանշանը կարող էր արտայայտել նոյն իմաստահամակարգին պատկանող ըմբռնումներ, որ նոյնն է ե՛ւ այսօր. օրինակ, ջուր հասկացողութիւնը թէ՛ հեղուկ է, թէ՛ ծով, թէ՛ կէտ է, թէ՛ անապատ է եւ թէ՛ կեանք է եւ շատ ուրիշ մտքեր, որ կապուել են ջրի հետ: Սա պարզ օրինակ էր պատկերացման համար: Ձ նշանի ամենանախնական ձեւերից են հետեւեալ պատկերները, որոնց ժամանակ անսահմանութեան նշանի անհրաժեշտութիւնը չէր գիտակցուել:

Ձ նշանի տիեզերաիմաստասիրական բնոյթը աւելի յստականում է, երբ Ձ նշանով իմաստների մասին մտածում ենք. բոլորն էլ արելի եւ նրա զօրութեան, նրա գործունէութեան իմաստաւորումի հետ են կապուել: ՅԱՅԿ + ԱՁ իմաստը ընթերցենք, գաղափարաիմաստների եւ գաղափարանշանների խառն եւ կիսախառն ձեւաւորման շրջանում:

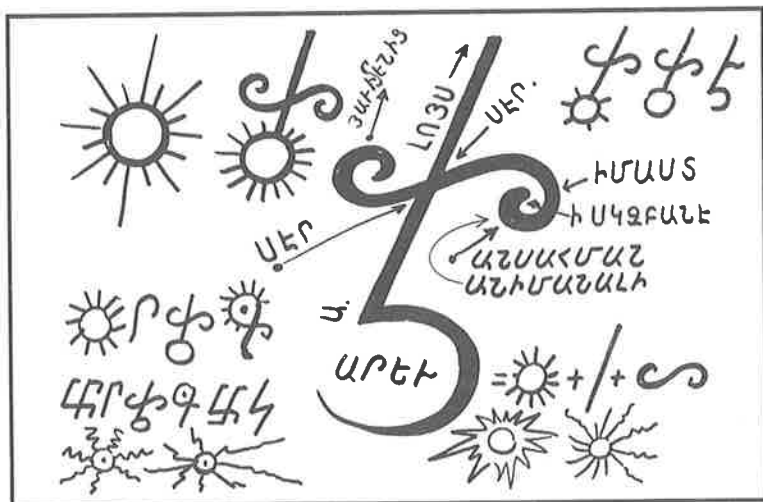
Աւարտելով շատ խտացուած մեկնաբանութիւնս, պիտի ասեմ, որ ինչպէս գաղափարապատկերների շրջանում, այդպէս էլ այսօր, երբ որեւիցէ իմաստի վրայ աւելացնում ենք ուրիշ իմաստ, ստանում ենք նոր իմաստ: Օրինակ՝ հաց - հացթուխ, հացահատիկ, հացաքեւակ, հացակեր, հացագիտութիւն, հացադուլ, հացընկեր եւ շատ ուրիշ իմաստներ:

Մեր հայոց լեզուն այսօր վտանգուել է, ինչպէս բոլոր լեզուները, քանի որ բառերի փոխարարբերամիջոցը կատարւում է բերանացի՝ առանց իմանալու տուեալ բառի իմաստը: Եթէ շարունակուի այնպէս, որ մեր խօսակցութիւնը նմանուի կենդանական աշխարհի ձայնահնչիւնային ընկալումի, ապա պետք է համարենք, որ հայերէն խօսելը ոչ մէկ արժէք է ունենալու, եթէ այն չի գիտակցում: Մեր առօրեայ, շատ սովորական բառը, որ փոխանակում ենք միմեանց՝ բարեւ, պետք է իմանանք նրա խորքն ու ծնունդը: Այսպիսով, իրապէս մեր սրբազան լեզուն կենդանի ու վեհ տիեզերաիմաստասիրական հոգի է առնում իր հզօր կենսատուութեամբ: Մեր բոլորի սրբազան պարտքն է ճանաչել մեր լեզուն՝ մեր հզօր գէնքը:

ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ «Է» ԱՐԵԻԱՆՇԱՆԻ ՆԵՐՔՆԱՇՆԱՐՅՈՒՆ

Է-ութիւն, սէր, էր, էի, էից. տիեզերահանճար աղօթաշարքը արիացիների արեւոց կրօնքի երկրորդ դաւանանքի շրջանն է, որտեղ արեւը գիտակցում էր որդէս էութիւն, այսինքն կեանքի իմաստը՝ ոչ թէ սոսկ արեւ: Է սրբանշանի ծագումով, դժուար չէ գիտակցել, որ արեւի գործունեութիւնը սահմանում էր կենաց խորհրդով, այսինքն՝ էականը, լոյսը, տաքութիւնը, գարունը: Է նշանը հայոց լեզուում միշտ ներկայ է բառերի շարադրութիւնում եւ դա գալիս է վաղնշական ժամանակներից: Օրինակ՝ սա է, նկատի ունի որեւիցէ առարկայ: Օրինակ՝ գարուն է, այստեղ ոչ թէ գարունն է, այլ էն է, ուր

գարունը իր միջից է վերագրում էի փոխադարձ իմաստաւորումը: Այսինքն էն գարունն է:

Հայոց Է խորհրդանշանը, որպէս էից էութիւն, ոչ մէկ առնչութիւն չունի յունական EOSի հետ: Էի տրամաբանական առկայութիւնը առաջին անհրաժեշտութիւնն է առարկաների գատորոշման մէջ: Երբ որեւիցէ մէկը խօսակցութեան ժամանակ դադար առնելով հնչեցնում է Է՝ ձայնաարտաբերումով, այդ վիճակը որակագտում է յիշողութեան ձեւը, որպէս իմաստաճանաչում: Էի հետ կապուած այլ կառոյցներ են՝ չէ, է՛), Իէյ, էֆ, էի, էն, էլ: Այս բոլորը արտայայտում են զգացումի գիտակցում եւ որակաւորումը փոխարարեական է, որ կապուել է իրադարձութեան հետ:

Երբեմն էին նման յիշողութեան դադարը վերածում է Ըի, երբ դժուարախօսները չեն կարող շարադրել իրենց միտքը եւ միշտ կրկնում են Ը՛, Ը՛, Ը՛, այսինքն բանաւոր ստորակէտ է, որը համաշխարհային բնոյթ ունի եւ ազգի հետ չի առնչում եւ ոչ էլ փոխառութիւն է: Էի պարագան, առաջին մտաւոր փորձն է իմաստային ձեւով գատելու որեւիցէ բան եւ է ասելով նկատի ունի, այսինքն հաստատ որոշել է զանազանութիւնը: Օրինակ՝ գարուն է, ծմեռ է, եւ ամբողջ իմաստային որակաւորումները էի է վերածում: Էի պարագան համաշխարհային բնոյթ ունի, մանաւանդ որ հնչիւնը նախնական է: Օրինակ, հայոց էն եւ EOSը տարբեր են, EOSի մէջ արեւին է ուղղուել գոյի սկիզբը, իսկ հայոց մօտ էի գաղափարապատկերային կառոյցը վերածուել է տիեզերական իմաստասիրութեան: Տես էի աղօթքախորհուրդը, որը է ում աւելիով ներխտացուել է, մնում է միայն այն ընթերցել: Նրանք ովքեր յունական EOSը նմանեցնում են հայոց էութիւն իմաստի հետ,

պարզապէս անգիտակից են ծաւալային մտածողութեան օրինաչափութիւններին՝ որպէս կենսածին երեւոյթների տարբեր նոյնութիւններ: Եւ այդ շուարումից, այդ նոյնութիւնները որակաւորում են որպէս փոխառութիւն:

Սակայն, շատ խտացուած ձեւով նշելու եմ, որ ՍէՐ իմաստը նոյն էին վերագրուող սահմանումն է էութեան, եւ դա գաղափարապատկերային եւ իմաստային առումով այդպէս է: Երբ արեւի զօրաւոր լոյսի ճառագայթին միանում է անսահմանութեան նշանը, այդ միացման կէտը ՍէՐ իմաստի ծնունդն է: Տրամաբանօրէն, լոյսի եւ իմաստութիւնից ստեղծում է երկնքի էութեան խորհուրդը մտքի հետ եւ ստեղծում է սէրը, այսինքն սահման էի: Այս է աղօթքախորհուրդը էի:

Ի սկզբանէ, որ արեւի զօրաւոր ճառագայթիդ լոյսը քարծրանում է Տիեզերքիդ սահմանները լուսաւորելու ինչպէս մտքիս խաւարը եւ անսահմանութեան Տիեզերքիմաս խորհրդանշանիդ սրբազան սիրոյ հասմանը (սէր) որպէս սահմանում էութեան, քո Տիեզերքանշան խորհրդականոյցդ էութեանս իմաստի լսարանը վերացնում է երկրայինից երկնային մտքիմ, որպէս յաւիտեական աղօթք, հաստատում է իմաստիդ լոյսը եւ մտքիս լսարանը տեղափոխում է Տիեզերական լսարանիդ տաճարում, որ արդէն բաժանել ես մարմնիս անհետացող, ունայնացող միւթը, հոգուս եւ մտքիս ուղղութիւնները: Զո զարգեւած տառապանքները եղան իմաստութեանս գաւազանը, դու ես իմաստութեանս ծնունդի հոգեմտակերհիւք, ընդունի՛ր էութեանդ տաճարի Տիեզերակերտ լսարանդ եւ մտքիս հորիզոնները տար լսարանիցդ անդին՝ դէպի յաւիտեականութեան եւ սրբազան իմաստատաճարիդ քարծրանքները:

Հայոց է գաղափարանշանը բացառիկ երեւոյթ է

համաշխարհային առումով, որպէս տիեզերաիմաստասիրական մտքի հաստատուն պատկերաձեւակերտում, որը նոյնիսկ աներեւակայելի է:

Էի խորհուրդը ամբողջովին իմանալի է, ոչ թէ նրա համար որ այդպէս է կերտուած, այլ նրա համար որ այդ նշանի կերտողին հասած տիեզերահանձարի հրամայականն է, որ ներկայացրել է արիացիների է սրբազան նշանը: Այս է արիացիների ԱՐԵՒՈՑ ՄԻՏՔԸ, ՀՈԳԻՆ ԵՒ ՀԱՆՃԱՐԸ:

«Ը» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ ԱՂՈԹՔԱՅԻՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ

Երկար ժամանակ Ը խորհրդանշանը ինձ համար լռակեաց էր, բայց կարծես խօսելիք ունէր. սակայն, ո՞րն է այդ խօսքի սկիզբը: Ինձ համար նրա լեզուն բացեց փոքրատառ ըն, որ նոյնպէս պատկանում է լոյսի ընդհանրական աղօթքին, որտեղ ընդ-միջից հասկացողութիւնը ցոյց է տալիս լոյսի վարի մասից սկիզբ առնող ճառագայթը՝ անսահմանութեան նշանի միջից, իսկ վերի վերջաւորութիւնը, որպէս լոյսի, իմաստին փոխ հաղորդանքախտաւորում, թեքուել է դէպի արեւելք՝ որպէս խոնարհում արեւին, որպէս լոյսի պատկանելիութիւնը ընդ արեւին միջից:

Արեւոց հայոց բառ ու բանի ունեցած ժառանգութիւնը, գաղափարախմաստները եւ լեզուական կառոյցը համադր եւ իրար: Որեւէ իմաստ գաղափարանշանի իմաստասիրական նոյն կառուցուածքը ունի:

Ը խորհրդանշանի գաղափարախմաստը ընթերցւում է այս տարբերակով. եթէ լոյսի ճառագայթից սկսեց աղօթքը վերի մասից.

Ընդմիջից, որ լոյսիդ իմաստից է ծնւում եւ մտիս խորհուրդը թեւում է դէպի արեւելք երախսագիտութեանս աղօթքի ընդունելիութեամբ, որը անսահմանութեան անմահ սկիզբն էւ վերջն է ամեն բանի, լոյսի եւ մութի: Մութին, խաւարին միջից լոյսիդ շառաւիղը մութից շարժւում է արեւմուտքից արեւելք, որպէս անընդմիջելի մեծաւոր եւ անիմանալի հեռաւոր: Ընդհանրական ես, ընդունելի անսահմանութեանդ լոյսի խորհուրդով, ընկանիմ եւ ընկալեմ ընդհանրականիդ ընդհանուր ընդունելութիւնը, որ սկզբնաւորել ես ի սկզբանէ:

ԱՐԵՒՈՅ ՀԱՅՈՑ «Թ» ԳԱՂԱՓԱՐԱՆՇԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԽԱՍՏԸ

Արեւոց հայոց գաղափարանշանների փայլուն եւ յստակ իմաստակառոյցը զարմանալիօրէն արտայայտում է գաղափարանշանի ասելիքը:

Թ խորհրդանշանի պարագան ի սկզբանէ ունի արեւածեալ սվաստիքաձեւից նրա թեժութեան - թեւի - արտայայտութիւններից մէկը: Թռիչքային իմաստ արտայայտող այս նշանը տիեզերքի, երկնքի եւ այդ տարածութեանը մէջ կատարուող երեւոյթների մեկնաբանն է՝ որպէս թռչունի թռիչք, որպէս լոյսի թեժացած թռիչքաձեւ: Թ նշանը մեծ ապացոյց է գաղափարանշանների մասին գիտակցելու, որպէս առանձին իմաստներ:

Թ գաղափարանշանը Պ գաղափարանշանի բարդութիւնները ունի, սակայն ուղղուածութիւնների արտայայտչականութիւնից Թ նշանը յստակ է, աւելի դիւրամբոնելի: Ընթերցանութեան ժամանակ Թն ծնունդ առել է որպէս իրական երեւոյթ եւ ոչ առարկայ, որ խոչընդոտէր արեւի կրօնքին, որպէս գործողութիւն ցոյց տուող նշան, որը կրօնաւորական դաւանանքով սվաստիքաօծումից յետոյ վերագրուեց լոյսի թռիչքային մեկնաբանմանը եւ դասաւորեց մտքի թռիչքային մտածողութեան դրսեւորումները: Թ նշանից եւ նրա հետ առնչուող երեւոյթներից զգում ենք թափանցելու, թռչելու, թեւակոխելու, թաւալուելու եւ շատ իմաստներ, որոնք թէեւ Թով չեն սկսւում, սակայն նոյն գործողութիւնն են արտայայտում:

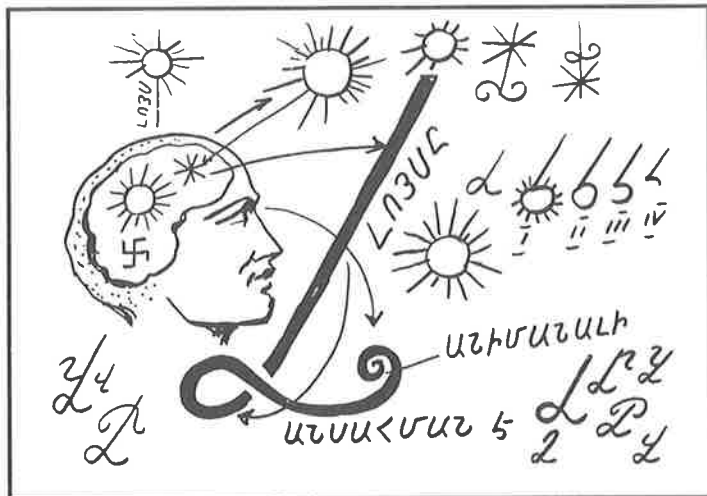
Եթէ ընթերցենք Թ խորհրդանշանը արեւոց կրօնադաւանանքային աղօթքարնթերցումով, այն լրիւ վերագրւում է սա ձեւին.

Ի սկզբանէ արեւմեցանիդ (սվաստիքա) ծնունդից սկիզբ առնող լոյսիդ սրընթաց թռիչքից, որ բարձունս է հիւնդեմում, մտքիս լոյսի աղօթքը թեւելով լոյսի թաղանթիդ թափանցեալ Ծիրանի ծովը, դու լոյսի ծնունդ՝ երկնքի եւ երկրի, այսինքն լոյսիդ մէկ ծայրը մեզ ուղղուած, իսկ միւս ծայրը՝ բարձունս երկնքի եւ երկրի:

Թ խորհրդանշանը, ինչպէս եւ միւս սրբազան խորհրդանշանները, մարդկային հոգու եւ մտքի ներդաշնակ մղուածութիւնն են իմացութեանը, նրան վերածելու պատկերի կամ արտայայտապատկերի: Այս է արեւոց հայոց տիեզերահանճար աստուածաշնչային գաղափարանշաններու սրբազան աղօթքախօսութիւնը լոյսի հետ:

«Լ» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ ԼՈՒՍԱԾԻՆ ԱՂՈԹՔԸ

Ինչպէս Խ, Ք, Է, Վ եւ նմանակառոյց խորհրդանշանները, այնպէս էլ Լ խորհրդանշանը իր վարի մասով, որպէս սկզբնաւորման հիմք, ունի անսահմանութեան խորհրդանշելը: Գլխազրի պարագային՝ արեւի խորհրդանշի ձեւափոխուած մասն է, իսկ փոքրատառի պարագային՝ Լ նշանը կառուցուել է արեւի հասկացողութիւնից շատ յետոյ, որպէս գիտակցուած ու ըմբռնուած իմաստասիրական լուսանշան, անսահմանութեան խորհրդանշանով: Արեւոց կրօնքի դաւանութիւնը արդէն բաժանել էր լոյսերի ծագման եւ պատկանելիութեան սկզբնաղբիւրները: Եւ այդ պատճառով լուսնի լոյսին անուանում էին

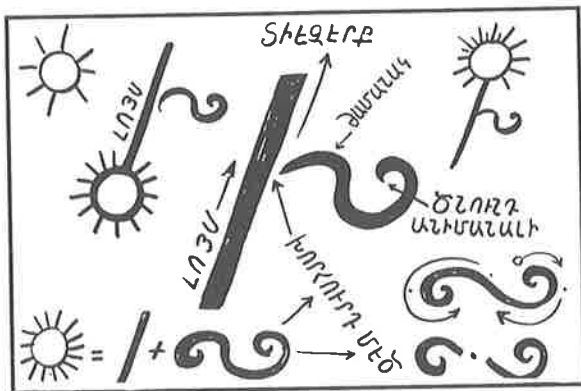
լուսնակ, իսկ արշալոյսի պարագային՝ Յ յարութեան նշանի առկայութիւնը որպէս տարբերութիւն զգացում է:

Լոյսի հետ կապուած արեւոց հայոց դաւանանքը, լինելով միակրօն արեւապաշտ հաւատք, ոչ մէկ բան խառնել է իր հետ: Եւ այդ պատճառով զգացում է տիեզերաիմաստասիրական մտքի լուսաւոր հասկացումը: Արեւոց հայերը տեղեակ էին, որ լուսնակի լոյսը արեւից է եւ այդ պատճառով է, որ լուսնակ եւ արեգակ ակ կառոյցներում ճանաչել են, ինչպէս կայծակի եւ բնական այլ երեւոյթներում: Մենք տեղեակ ենք արեգակ կառոյցին եւ արեւալոյս-լոյս ըմբռնումին, ինչպէս նաեւ նրանց հետ կապուած ու նրանցից ծնուած իմաստասիրական մտակառոյցներին:

Իմաստասէր կառոյցի հիմքը արեւի լոյսն է: Եւ իմաստութիւնը ծնուել է արեւի լոյսից: Արեւոց հայոց ԱՍՏ շրջանը, որը արդէն տեսանք, Արեւ Սահման Տիեզերքի գաղափարապատկերային ընթերցումով, ԱՍՏ կառոյցից առաջ տրուեց Մ մշտնջենական նշանը, որպէս հոգու եւ դաւանանքի վերջնական ամբողջացում, իսկ Մ նշանից առաջ տրուեց Ի՝ ի սկզբանէ գաղափարանշանը: Լոյսի հետ է եւ նրանից է ծնուել լսել իմաստը: Մենք ունենք ՈՒՆԿ, սակայն ինչպէս միւս օրինաչափ երեւոյթները, այդպէս էլ այս երեւոյթը ՈՒՆԿԻՆ՝ լսելուն տարբերակն է: Լուսաւորիչ՝ այսինքն մտքի լոյս տուող, լուսաւոր միտք, լսարան, լսել: Իսկ ՈՒՆԿԻ պարագան ականջի հետ լսելու իմաստն է յատկանշում. օրինակ, կենդանական աշխարհը ունի ունկ-ականջ, սակայն նրանց լուսաւորիչ չենք կարող կոչել:

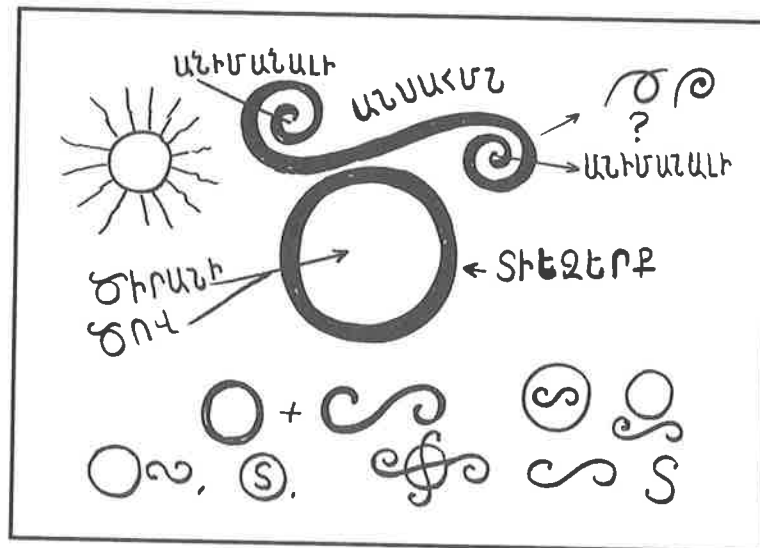
«Խ» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ ԽՈՐԵՄԱԿԱՌՈՅՑ ՓԱՐՏՆԻՔՆԵՐԸ

Սկզբնական շրջանում մեծ դժուարություն էր Խ նշանի մեկնաբանումը իր խիստ եւ բարդ կառուցով, սակայն ակնթարթային նշմարումով, երբ վերականգնեցի Խ ի նախակառույցների շարքը, պարզուեց որ Խ նշանը իր տեսակներից մեկն է, որ մեզ է հասել այս ձևով, լոյսի վրայ իրեն չհատող միացող խորհուրդ-գաղտնիք իմաստով, որովհետեւ իմաստասիրական նշանի եւ լոյսի ճառագայթանշանի կապը ընթերցելի լինելով, սկիզբը որպէս լոյսից ծնուող անսահման նշան, լոյսի խորհուրդն է, որ ուղղուել է դէպի արեւելք, խոնարհման, խոհուն իմաստով, իսկ եթէ անսահմանութիւնից է ծնում մտքի լուսաբանումը, ապա լոյսին միանալու գաղտնիքից անցնում է հոգու զգացումի սիրաաղօթային հոգեմօտեցումին։ Ընթերցելի է յստակ ու ճոխ իմաստութեամբ եւ արիական է։

ԱՐԻԱՑԻՆԵՐԻ «Ծ» ՏԻԵՋԵՐԱԾԻՆ ԻՄԱՍՏԱՆՇԱՆԸ

Ծ իմաստանշանը այն մեծ փաստն է, որից անմիջապէս իմանում ենք որ օղակաձեւ է, որից վերել ∞ անսահմանութեան նշանն է, որը բանաւոր իմաստով հայոց ծիրանի ծովն է, այսինքն արեգակնային ծիրանագոյն երկինքը։ Ծիր-ան ծովը հայոց բնաիմացական արտայայտութիւնն է։ Այս նշանը կառուցողը անպայման իմանում էր, թէ ինչի՞ համար էր անըրպետից վերել պատկերած անսահմանութեան նշանը՝ եւ ինչի՞ց է կառուցուել այդ նշանը։ Ուրեմն, անսահմանութեան նշանը Ծի մէջ արտայայտում է արեւելքից սկիզբ

Մտքիս նեղ կարողութեամբ, որդես անկարող գիտակցելու և
փեղգերածովիդ սահմանները, որդես սրբութիւն գիտակցութեանս
համար, և քելադարմով դասկերում եմ որդես երկինք, որի
մէջ է ամեն բան եւ քեզնով է լուսաւորում ամեն ինչ: Զե-
զանից ծնուած՝ ի սկզբանէ և լուսիմաստ փեղգերահամար
իմաստանճանը, որի երկու ծայրերը եւ եզրերը կռուում եմ կե-
նաց եւ ժամանակի իմանալի տարածում, եւ այդ տարածու-
թիւնում ես տեղադրել եմ կենաց ծնունդը իր փառաւոր ծաղ-
կումով, որը հասնելով եւ միանալով իմաստներիդ միացման
տեղը, տեղծում ես սերը եւ կարօտը ու տանում ես կենաց ու-
ղիս: Զո խորհրդիդ քաժանութեամբ թէ՛ դարգեւում ես իմաստու-
թիւն եւ թէ կեանքիս երկրորդ շրջանը՝ ծերութեան հոգե-
տառադանքի, վերանալու եւ միանալու իմաստութեանդ, հոգիս
խառնելով տութեանդ անսահմանութեանը:

Ղ սրբազան նշանի մասին խօսելիս, աւելի նախընտրելի համարեցի փոքրատառ Պ եւ ձեռագիր 2 նշանների համատեղումից տեսնել նրանց տարբերութեան նշանակութիւնը: Կառուցուածքների տարբերութիւնը շատ փոքր է եւ ամենակարեւորը՝ որ այս նշանը, բացառաբար միւս նշանների, իր վերի մասով արեւմտեան կողմ է ուղղուել: Այդ պատճառով Ղ նշանը, միշտ, իրենից առաջ եւ յետոյ տրուող գաղափարանշանների հետ, յաճախ ներկայանում է իմաստակառոյցների մէջը կամ վերջը:

Այս գաղափարանշանի բարդ կառույցը, որ հասել է մեզ որպէս տառ, հնարաւորութիւն է տալիս գիտակցելու այդ փոքր ձեւափոխումների խիստ նշանակութեանը, որը գաղափարա-
իմաստային երեւոյթ է: Ինչպէս այս ձեւը, նաեւ ուրիշ գաղափարանշաններ նոյնաբնոյթ են. օրինակ՝ Վ, Ը, Լ, Ծ, Ռ, Ղ: Այս ձեռագիր եւ գլխագիր տառերի տարբերութիւնը առաջ եկաւ բանաւոր խօսքից՝ գրաւոր գաղափարանշանայինի անցումից, երբ գաղափարաիմաստները քաղաքակրթութեան անկման աւարտին էին եւ որպէս օրինաչափութիւն, գրաւոր ձեւի անցնելու համար, նրանք որպէս ազգային ժառանգութիւն մնացին այնքան ժամանակ, որ ունեցան իրենց զանազան տեսքերը, ըստ մեկնողական իմացութեան զարգացողութեան: Արեւապաշտ կրօնքի աւարտը սկզբնաւորում է կրակապաշտութեամբ, որպէս արեւի հոգեբանական գաղափարաիմաստ:

Ղ խորհրդանշանի ընթերցումը իրանից առաջ տրուող գաղափարանշանի ուղղութեամբ է դրսեւորուել: Իսկ վարի մասով ձեռագրաձեւում անսահմանութեան նշանն է, որը, գլխագրում արեւանշանի կիսահետքն է: Ուստի Ղ նշանի ասելիքը այս է.

Անսահմանութեանդ սրբանշանի կմիով, որ ծնւում է անսահման խորհիցդ ու կիսում կեմաց լոյսի իմաստութեան քաժանութիւնդ, որ շարունակում է գոյութիւնդ քո մեծ, որ բարձրանալով բարձունդ հիեզերական թափանցում է խաւարի սահմանները անիմանալի:

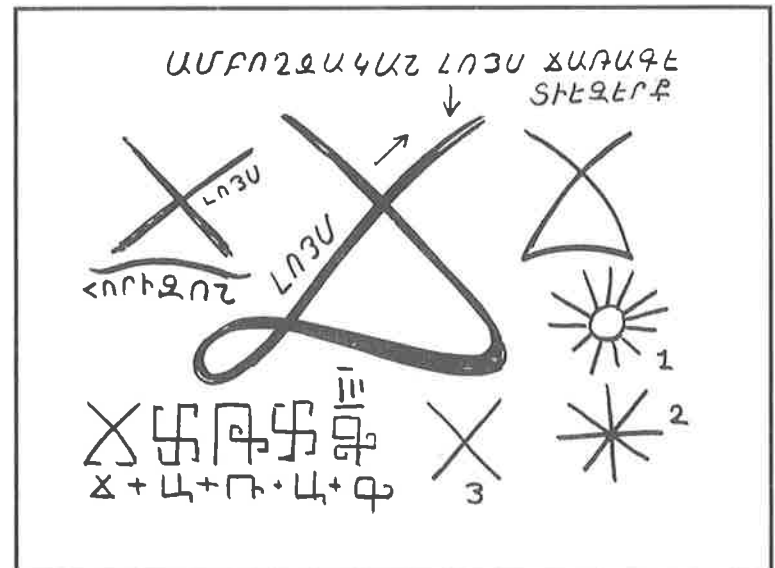
Ձեռագիր 2 ի այս ձեւի վրայ աւելացուող զուգահեռ գծին միացող մասը անիմանալի ից անցնում է գոյութեան, որեւիցէ մասնիկի հաղորդակից դարձնելով, ու անիմանալին

շարունակում է ունայնութիւնում այլ գաղափարանշանի շաղկապումին: Ղ ի ներկայութիւնը հետեւեալ կառույցներում՝ աղ-աղ-ակ, ուղիղ, աղի, աղես, առաս-աղ-(ակ) եւ շատ շատ Ու-Ա իմաստներում հնչիւնաձայնային գոյութեան ծնունդ է: Այն կենսաբանօրէն ձայնաօրկանային համակարգի կարողութեանը արտայայտութիւն է, ոչ միայն որպէս հնչիւն, այլ՝ որպէս շնչափոխային, օթամղումի նեղացման, խեղդուածութեան աղաղակումի փրկութեան ձայնարձակում: Ղ ձանաչողութիւնը, թէ ինչ ձեւով եւ ինչ անհրաժեշտութիւնից է ստեղծուել որպէս գաղափարանշան, կարօտ է ուսումնասիրութեան, մի բան, որ օտար լեզուների որոշ մասի մէջ այն գոյութիւն չունի Ղ ի եւ Խ ի հնչիւնաարձակման մօտիկութիւնը բաժանում է Ը հնչիւնով: Այն պարագան, որ բառակառույցներում իրար մօտ են այս արձագանգները, երբեմն շփոթեցնում է: Ղ ի իմաստակառույցը, որպէս հոգեբանական դրսեւորում, ընթերցելի է այնպէս ինչպէս կայ. սակայն անյայտ է ամբողջական իմաստը իր ոչ լրիւ կառույցի պատճառով, որը կայ որպէս նշան եւ ունի իր կառույցով իմաստներ: Ուստի, մեզ հասած արեւոց հայոց գաղափարանշաններից եւ նրանց տարատեսակներից երեւում է, որ արեւոց ԱՐ ձայնաարտաբերումները, մինչեւ Ղ, Լ, Խ ձայնաարտաբերումները, շատ հեռու են իրարից: Մէկը բերանային ազատ արտայայտութիւն է, իսկ միւսները՝ Խն եւ Ղն՝ ներքին եւ ամենավերջին հնչիւններն են, որոնք աւարտում են խեղդամահով եւ հնարաւորութիւն չունեն ուրիշ հնչիւն արտաբերելու: Այս տեսանկիւնից, Ղ ի արեւմտեան կողմը թեքուած (անիմանալի) մահ, աղես, աղաղակ, աղաչել, աղմկել, ա՛խ, օ՛խ եւ Խից յետոյ Ղ հնչիւնով աւարտում է ձայնային համակարգի գործունէութիւնը:

Ղ նշանի արձագանգը այնքան նեղ է ու սահմանափակ, որ կարողութիւն չունի ամէն տեղ ներկայ գտնուելու. այդ պատճառով երբեմն նրան փոխարինում են Լ կամ Խ ձայնահնչիւնները: Բերանային մասը, որպէս գմբեթաձեւ բարձրախօս, հնարաւորութիւն ունի օդի եւ թքագեղձերի, լեզուի եւ մկանաժնօտային շարժումներով ազատ արտայայտել, որը Ղն չունի:

ԱՐԵՒՈՅ ԶԱՅՈՑ «Ճ» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ ՍԿԶԲՆԱԽՈՐՈՒՄԸ

Տիեզերալիմաստասիրական ծայրագոյն տրամաբանական մտածողութեան խորքում կենտրոնացուել են հոգեբանական կառոյցների հետազօտման եւ վերլուծման անհրաժեշտ օրինաչափութիւնները: Ճ խորհրդանշանը որպէս կառուցաձեւ, եթէ ոչ որպէս երեւոյթի դասաւորում, առաջին հերթին արտայայտում է շերմութիւն, անկախ իր Ճ լինելուց հոգեբանական կառոյց, արտայայտում է ճառագայթաուժ: Զարդապատկերներում այսպիսի կառոյցներից արտադրուող շեր-

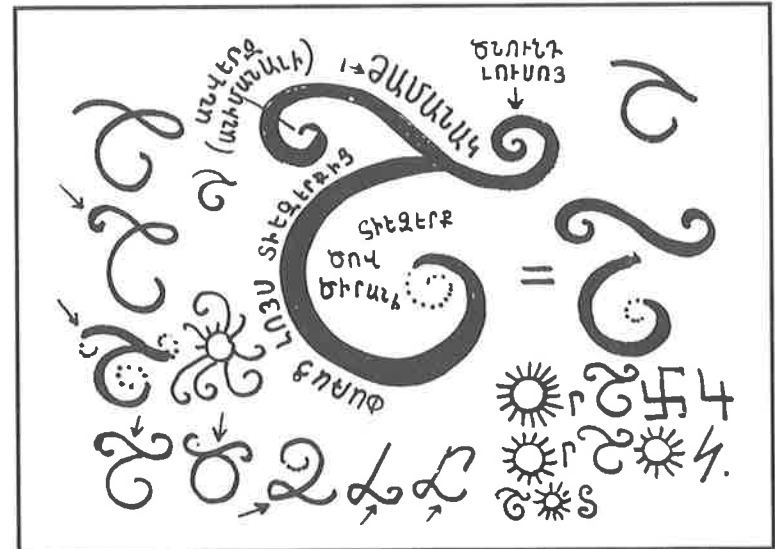
մաէներկիան արեւային է, որպէս ճառագայթ եւ որպէս ձեւ:

Ինչպէս երեւում է հայոց արեւապաշտ կրօնքից, բոլոր խորհրդանշանները եղել են աղօթք եւ իմացութիւն: Ճ խորհրդանշանի կառոյցը հաւանաբար լոյս, շող կառոյցների լրացնող եւ արեւի բնորոշ յատկութիւններից մէկն է, որ առաւօտեան ճառագայթում է: Ծիշդ է որ լոյս շող է, սակայն, որպէս տարբեր երեւոյթ, նաեւ անհրաժեշտ է գիտակցել նրա շատ կարեւոր հոգեբանական իմաստանշանային դասակարգումը: Այս երեւոյթը կարելի է նոյն ձեւով տեսնել քրիստոնէական կրօնքում, որպէս հոգեբանական կարեւոր ըմբռնում: Ճ խորհրդանշանի հետ կապուած բոլոր իմաստները, լինելով արեւոց հայոց կրօնադաւանանքային սահմանումներ, հայկական են եւ ոչ փոխառեալ: Խօսքս վերաբերում է արեւոց կրօնքի ուշ միջին եւ վաղ շրջանին: Հետեւաբար, մեզ հասած Ճ խորհրդանշանը իր տակի թեք կոր մասով, շատ փոփոխուած է եւ թէ Ճ նշանի այս փոփոխութիւնների պատճառները մեզ ծանօթ չեն: Ուստի, որպէսզի մենք գիտակցենք ճառագայթ նախնական իմաստի պատկերը, պէտք է որ ծայրերը կորացած չլինեն, իսկ եթէ շեղել է յետոյ, ուրեմն այն շեղում է դէպի իմաստասիրական կողմը եւ աւելի բարդանում: Ուստի, թէ՛ մէկը եւ թէ՛ միւսը հանճարեղ մտքի արտայայտութիւն են, որ հազարամեակներ առաջ ստեղծուել, սրբազործուել ու պահուել են հայոց արեւապաշտ կրօնքի տաճարներում, ճառագայթելով արեւաշինչ լոյսի ճանաչումը՝ որպէս ճաճանչ, որպէս ճրագ, որպէս հանճար տիեզերածին աստուածաշնչի:

ԱՐԵՒՈՑ ՀԱՅՈՑ «Ճ» ԳԱՂԱՓԱՐԱՆՇԱՆԻ ԴԱՄԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌՈՅՑ

Շատ զարմանալի է արեւոց Ճ գաղափարանշանի տիեզերաիմաստասիրական խոր ու յստակ կառոյցը: Յատկապէս խօսքս ուղղելու եմ անսահմանութեան նշանի վրայ, որը շատ գաղափարանշանների վրայ կնքած է իր յատուկ շեշտումով, որպէս սկզբունքային ըմբռնում: Հիմի տեսնենք, թէ ինչ արտայայտութիւն է ցոյց տալիս արեւոց հայոց սրբազան Ճ գաղափարանշանը:

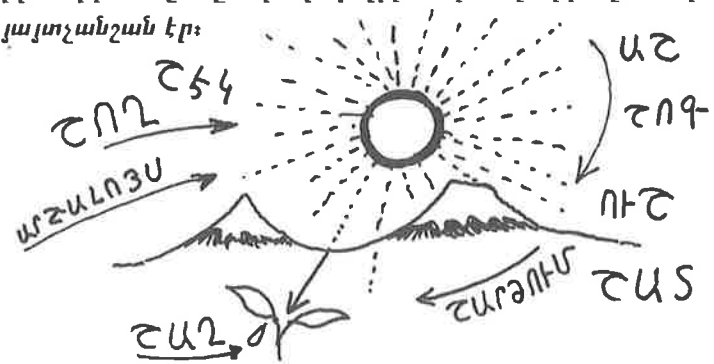
$$\approx = \odot + \infty$$

Այս ընթերցումից իմանում ենք, որ արեւոց ԱՐ շրջանից մինչեւ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ժամանակաշրջանը շատ հեռու է, սակայն ԱՐՇԱԼ արեւամեծարման աղօթքից շատ լաւ երեւում է, շնորհիւ Ե սրբազան գաղափարանշանին: Ինչպէս երեւում է, այս գաղափարանշանը աղօթքային տիեզերակառոյց ունի, որտեղ արտայայտում է ԱՆՍԱՀՄՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՐԵԻԻԺԷ հատուածից սկիզբ առնող արեւային շարժման ուղղութիւնը, անսկիզբ իմաստով գալարում է անշրպետում, իսկ վերելի՝ անսահմանութեան նշանով ասում է. Արեւի շարժումը անսահման է, արեւը անսահման է, սկիզբից անսահման է, անվերջ: Շարժումը արեւային, ջերմութիւն, եռանդ արեւայայտող հոգեբանական նուրբ կառոյց ունի: Շարժման ուղղութիւնը, որ գալարում է անջրմեջում, անսահման է: Թէ՛ կենտրոնից եւ թէ՛ դրսից, ներշարժում եւ արտաշարժում արտայայտութիւնները գիտակցում են ունայնութեան եւ անսահմանութեան խորհրդաւոր ընկալումը: Ե խորհրդանշանը ի գուր չէ, որ արեւային իմաստի մէջ արեւից յետոյ է արտայայտուել, իսկ լոյս իմաստը շարադրուել է Ե նշանից յետոյ: Ուստի, լոյս հասկացողութիւնը արեւի շարժման եւ լոյսի տարածման անմահ եւ անսպառ խորհուրդն ունի, որը պիտի համընկնի Ներսէս Շնորհալու «Առաւօտ Լուսոյ» արեւաաղօթքին: Այստեղ, նոյնիսկ ընդգծւում է երրորդութիւն իմաստակառոյցի ձեւաւորումը անսահմանութեան նշանի մէջ, արեւը-աստուածը որպէս սկիզբը-մէջը եւ վերջը ամէն էի եւ գոյի: Այս հանճարեղ աստուածաշնչային տիեզերաիմաստասիրական գաղափարակառոյցները այսօր ապրում եւ գործում են մեր սրբազան լեզւում, նրանք վաղ շրջանից մինչեւ ուշ շրջան, կատարելագործուել ու պահպանուել են

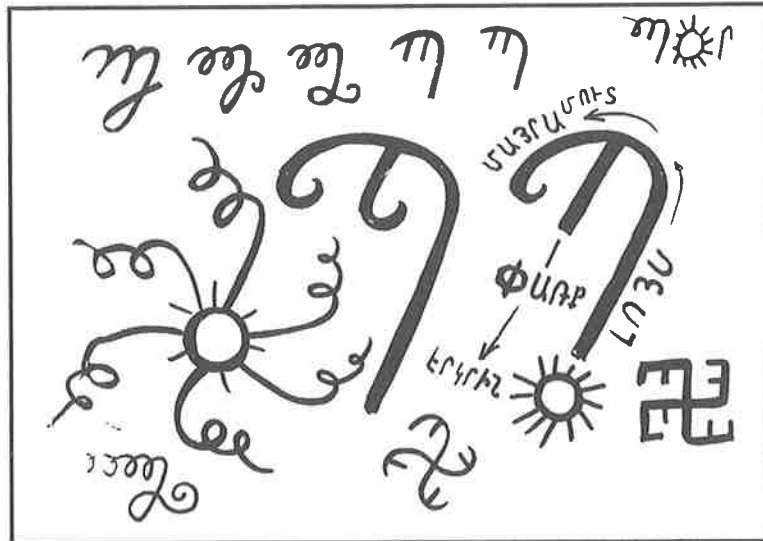
իրենց հրաշք փրկութեամբ: Իսկ հետագային, երբ գաղափարանշանները վերածուեցին տառերի, նրանք մեռան քաղաքակրթութիւնների կործանիչ յեղաշրջումների յորձանուտում: Բայց արեւոց կրօնքը ամենաանփոխարինելին էր արեւոց հայոց համար, որոնք սրբազան խորհրդանշանները պահեցին իրանց սրտի եւ հոգու աստուածաշնչային մատեանում: Ե աղօթային խորհրդանշանը մենք տեսնում ենք հետեւեալ իմաստներում. Արեւ, Արեւային, ԵԱՏ, ԱրեւԵԱՏ, Եող, Եողակաթ, Եողիկ, Եողիկ, ԵողԵողուն եւ նման շատ կառոյցներում, որոնք խորհրդանշում են արեւի գաղափարը եւ նրա հզօր գործունէութիւնները: Այսօր շատ կարեւոր է գիտակցել եւ արժեւորել մեր հոգում եւ մտքում, մեր սրբազան ու անմահ հայոց գաղափարանշաններին ու նրանց անաղարտ իմաստասիրական լեզուին:

Վաղ շրջանի հայոց գաղափարանշանների միասնակառոյցներում, Ե խորհրդանշանի հետ կապուած բոլոր իմաստները պատկանում են արեւոց հայոց կրօնաաղօթքային դաւանանքներին, երբ Ե նշանը արեւի կողքին տրուող սրբազան արտայայտանշան էր:

ԱՐԵՒՈՑ ՀԱՅՈՑ «Պ» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ ԿԱՌՈՅՑԸ

Ինչպէս միւս խորհրդանշանները, այնպէս էլ Պ խորհրդանշանը ունի իր տարատեսակները, որ ապացուցում է թէ սոյն գաղափարանշանի տարատեսակը նոյն կառուցուածքում, աղօթաարտայայտչամիջոցի տարրերակ է: Պ նշանը Պ նշանի նման արեւմուտք է ուղղուել, սակայն Պ նշանի վերի պարուրածեւ մասը այս կառուցուածքով, լոյսի ճառագայթները ուղղում է դէպի երկիր: Իսկ ի՞նչ է երեք ճառագայթի խորհուրդը. այս պարագայում, դա ընթերցում է որպէս կենաց եւ լոյսի հետ կապուող իմաստի սկիզբն ու աւարտը պարզեա-

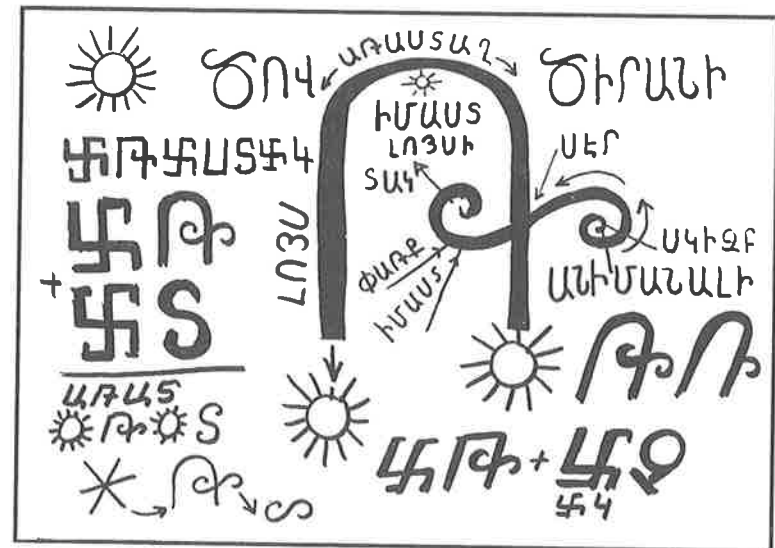

տու լոյսի, որ իմաստասիրական բացատրութեամբ արտայայտում է կենաց ընթացքը: Այս բազմազանութիւնը նոյն Պ գաղափարանշանի համակարգն է. ամէնքն էլ ընթերցելի են իրենց աղօթքային հոգեբանական կառույցով: Եւ ամէն մի տեսակում զգացուելու է խորհրդածեւի տարրերութիւնը: Ընդհանուր առմամբ այս կառույցը, հիմնուելով արեւոց հայոց կրօնքի դաւանաբանական օրէնքին, արտայայտում է լոյսի եւ նրա էութեան գործունէութիւնը, որը, տիեզերաիմաստասիրական հասկացողութեամբ, մտքի եւ հոգու ներդաշնակ կապն է հաւատքի ամբողջացումով: Արեւապաշտ հայոց գաղափարանշանները չեն ծանրաբեռնուել շփոթեցուցիչ բարդութիւններով, որպէսզի մտքի իմաստը չշեղուի բուն կառույցի արտայայտչաիմաստից: Ահաւասիկ մի քանի գաղափարապատկերների միացումները եւ նրանց ընթերցումը արեւոց հայոց դաւանաբանական գաղափարանշաններով, որը ստեղծում է աւելորդ կրկնութիւն եւ եթէ պատճառն ու նպատակը յայտնի են, աւելորդութիւն են կրկնութիւնները, որոնք ծանրաբեռնելու էին տիեզերաիմաստասիրական մտքի աղօթքային նպատակը եւ նրանից անցնելու էր գիտական, ոչ աղօթքային բացատրութեան: Սակայն, բացառուած չէ, որ արեւոց գաղափարանշանները միջին շրջանում իրենց իմաստասիրական վերելքում հասել էին այս բարձրութեանը: Դրա ապացույցները շատ շատ են եւ շօշափելի: Միայն մի պարզ օրինակով յիշեցնենք թագաւորաց թագերու գաղափարանշանները եւ հայոց խաչքարերի գաղափարապատկերային դասաւորումները, որոնք արեւոց հայոց քարագործութեան ժառանգորդներն են: Գաղափարապատկերները ոչ թէ հնարքներ են, այլ այն մեծ անհրաժեշտութիւնը, որ հնարաւոր մի-

շոցեցներով մտքի արտայայտութիւնը դրսեւորում են պատկերի ձեւով, որպէս յիշողութեան շօշափելի կնիք, որպէս յուշամատեան: Այս երեւոյթը ունի համաշխարհային օրինաչափ բնոյթ: Երբ գոյութիւն չունէին կշիռ, չափ, մարդիկ ուրիշ միջոցների էին դիմում փոխյարաբերութիւնները կենսագործելու համար: Զարմանալի թող չթուայ, որ արդարադատութեան խորհրդանիշը իր կառոյցով նժարն է՝ հիմնուած սուրի ծայրին: Սա ամենից պարզ օրինակն է: Արեւոց Պ նշանը յիշեցնում է լոյսի առասպելական զօրութիւնը իր բարձրագոյն իմաստներով, որպէս տիեզերականարից իջնող լոյսի պսակներ: Արդէն իսկ արեւոց հայոց գաղափարանշանները ինքն ըստ ինքեան առանձին առանձին նշաններ են, ուստի այդ առանձին նշանը չէ որ ինքն իր մէջ ունի իմաստ, խորհուրդ, գաղափար, թէ ոչ բոլոր հնչումները եւ ձեւերը անիմաստ էին լինելու: Ոչ մէկ կասկած կայ այս մասին: Նոյնիսկ արեւոց գաղափարանշանները եղել են թուային արժէք ներկայացնող հաստատուն եւ անփոփոխ համակարգ, որը նոյնիսկ գաղափարաչափային յատկութիւն արտայայտող շօշափելի երեւոյթ է: Հազարամեակներից բխող այս հրաշագործ արեւածնունդ եւ տիեզերահանճար սրբանշանները հայ ժողովուրդի ազգային սեփականութեան ընդհանրական պատմութեան գանձերն են:

ԱՐԵՎՈՅ ԶԱՅՈՑ
«Ռ» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ
ԱՂՕԹՔԱԸՆԹԵՐՑՈՒՄԸ

Մեզ հասած արեւոց հայոց սրբազան գաղափարանշանները շատ փոփոխութիւնների են ենթարկուել, սակայն երբե՛ք չեն կորցրել իրենց ընդհանուր իմաստակառոյցը: Եթէ որոշ փոփոխութիւններ են եղել եւ իմաստը փոխուել է անխմանալի պատճառներից, այդ մէկը կարելի է վերականգնել իրանց տարատեսակների մէջ, որոնք արեւոց ժամանակ օգտագործուել են որպէս աղօթքի նոյն իմաստին լրացուցիչ իմաստակառոյցներ:

Մեզ հասած արեւոց հայոց այսօրուան Ռ խորհրդանշանը իր մասին ունի ասելիք, որ լինելով հայոց հաշուարկման հազարաւորի թուային գաղափարանշանը, այդ պարագայում մեր այսօրուան Ռ-ի նման չէ, ինչպէս փոքրատառ ռն ասում է, որ գլխաւոր այսօրուան Ռ-ից այդ կիսող մասը անսահմանութեան նշանն է: Ուստի, փոքրատառ ռն մեծատառ Ռ-ի մասին ասում է, որ գաղափարախօսականը դաւանարանական է եւ ոչ պատահական: Այս նշանը ինձ համար բացում է մի նոր եջ տիեզերահանձար աղօթամատենից, իր կառոյցի եւ լոյսի ազատութեան ձեւաւորումի շնորհիւ:

Երբ գաղափարապատկերը իր աղօթքային ճիշդ վիճակով է, շատ յստակ է երեւում, մտքի ասելիքն էլ յստականում է: Այս է Ռ խորհրդանշանի ասելիքը. $\text{Ռ} \infty = \text{Թ} = \text{Ռ}$

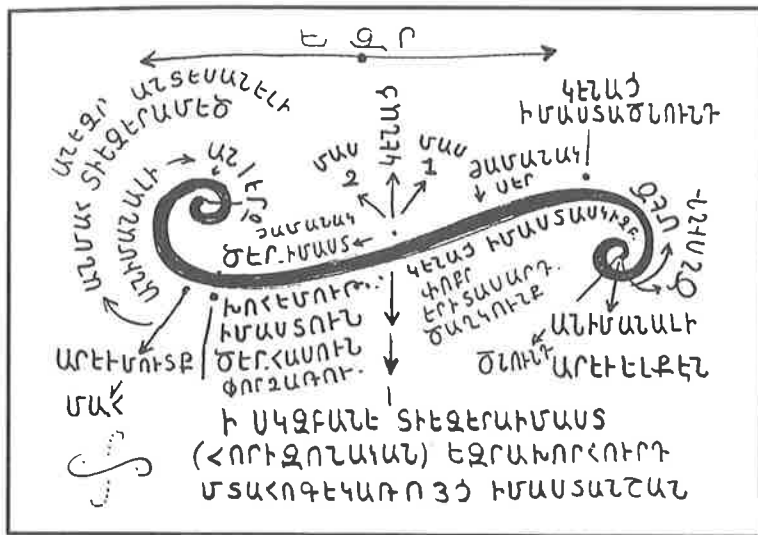
Որոշիչ լոյսիդ ծնունդի, սկիզբն է, որ բարձրանում է, երկնականաբար լուսաւորում եւ իջնում միւս կեանք ուրուող լուսաւոր: Սկիզբէդ կեանք լոյսի, որ ղոսակում է լոյսիդ հաւսումով մտքիս, ի սկզբանէ անսահմանութեան անիմանալի խորհից, բարձրանում ես կամարով ու կաղում ես մտքիս հաւաքը քո կամարիդ ճակ, որդես իմանալի սրբութիւն, քո սահմաններիդ խորանիմ, լոյսի կամարին ճակ փառաւորում եւ յաւիտեանականում է մտքիս շաւիղը. դու ես մեծը եւ անսահմանը, եւութիւնը քեզանից է սկսում եւ աւարտում:

Ռ, Ռ գաղափարաշարքը արեւածեալ է ի սկզբանէ: Մեզ հասած սրբազան գաղափարանշանները մեր հպարտութիւնն են, մեր մայր լեզուի սկիզբը, որ սնուցանում է իր տիեզերահանձար լոյսով:

ԱՐԵՎԱԾԻՆԵՐԻ «Տ» ՏԻԵԶԵՐԱԽՈՐՀՈՒՐԴ ԻՄԱՍՏԱՆՇԱՆԸ

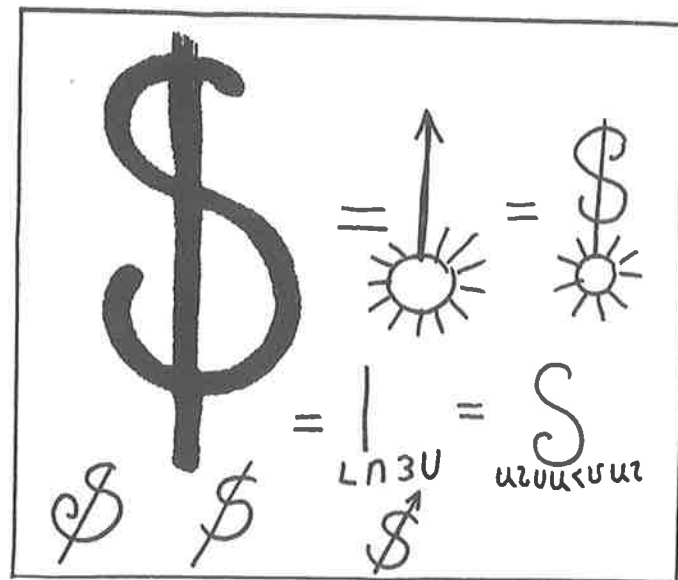
Արիացիների Տ նշանը եւ անսահմանութեան նշանը նոյն նշաններն են: Տն արտայայտում է երկրից եւ երկնքից կապուած աղօթքարտայայտութիւնը, իսկ հորիզոնական ուղղուած անսահմանութեան նշանը արտայայտում է ի սկզբանէ կենաց եւ արեւից սվաստիքայի անցման շրջանը, երբ արեւ պատկերի եւ էութեան խտացուած ձեւը սվաստիքան էր՝ զօրաւոր աստղը՝ արեւը: Այս է այս երկու խորհուրդների պատկերը միասին $\text{Տ} : \infty + \text{Տ} = \text{Տ}$

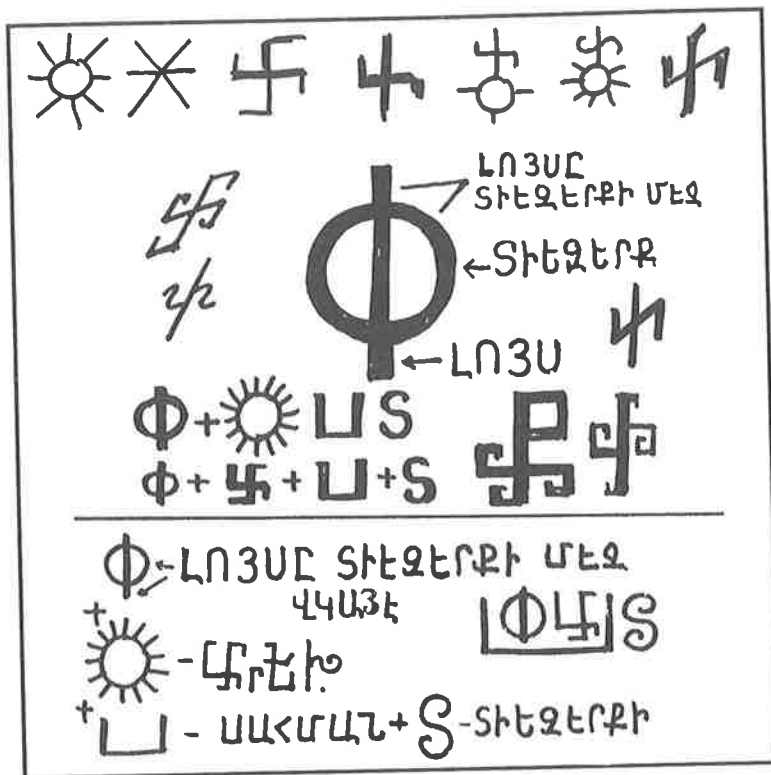
Տ տիեզերական նշանը իր հնչիւնակառոյցով, տիեզերա-
 իմաստասիրական չորրորդ շերտաւորման շրջանն է: Տ՝ որպէս
 տիեզերքի հետ խորհրդակցելու աղօթքանշան: Այս առիթով
 ուզում եմ խօսել հայոց Ֆ խորհրդանշանի մասին, որի բացա-
 կայութիւնը մեսրոպահանգրուանային գաղափարաշարքում,
 որպէս հաշուարկման միջոց, բացակայում է եւ դա հնարա-
 ւորութիւն է տալիս գիտակցելու, որ մեսրոպակառոյց աղիւ-
 սակից դուրս ուրիշ նշաններ կային: Իսկ ինչ է խորհրդանշում
 Ֆ իմաստանշանը: Մէջտեղի լոյսի ճառագայթը եւ նրա
 վերին մասի Տ անսահման տիեզերանշանով, դրոշմւում է
 լոյսի ճառագայթի վրայ, ասելով որ անսահման է լոյսիդ վեր-
 քը: Իսկ Օ նշանը գրաբարում չկայ: Սակայն այս նշանը Ծ
 նշանի անսահմանութեան իմաստի տակն է՝ որպէս անջրպետ,
 երկինք եւ ամբողջութիւն: Այդ պատճառով Օն չշփոթեցնելու

Եւ կրկնութիւնների պատճառ չլինելու համար, այն հայոց մօտ
 վերածուել է կիսակլոր ձեւի՝ , նոյնն է Զ նշանի վե-
 րի մասը, ուր Օ ամբողջական անջրպետն է, որի տակը ան-
 սահմանութեան նշանն է, ասելով, որ տիեզերածովը՝ երկինքը
 անսահմանութեան վերելում է եւ անսահման է: Որպէսզի ճիշդ
 համոզուէք, տեսնենք հարցական նշանը ? - (Փ, որը նոյնպէս
 նշանակում է անիմանալի, անյայտ: Այսօր գաղափարանշաննե-
 րը գործում են. օրինակ՝ (,) ստորակէտը, (") երկար նշանը,
 (') շեշտը, (˘) փութը (:) վերջակէտը եւ այլ նշաններ, որոնք
 բոլորն ալ իմաստածին են եւ ոչ փոխառում:

ԱՐԵՒՈՅ ՀԱՅՈՑ «Փ» ՏԻԵԶԵՐԱՅԱՆԸՆ ԼՈՒՍԱՐԱՆԱԼԻՆ

Արեւապաշտ հայոց կրօնաքաղաքական կառույցը սահմանա-
ւորուել է տիեզերաիմաստասիրական մտքի անսահմանութեան

եւ նրա մէջ գործող երեւոյթների բնաիմացականութեամբ:
Սվաստիքաձեւ եւ նրա բնոյթը բացող բանալին, աւելի
յատակութեամբ է մեզ ներկայացնում սրբազան Վ խորհր-
դանշանը, որը ԱՐ ԱՌ արեւոց կրօնադաւաքանական կառույ-
ցում ԱՌ կառույցից առաջ մարմնաւորեց ՓԱՌՔ իմաստը, Ք
շատ իմաստի վերջաւորութեամբ:

Այս գաղափարանշանը, որպէս հնչիւն, ծնւում է բերանի
ներսի օդի կուտակումից, որ դուրս է մղւում՝ հնչեցնելով Փ
ձայնը: Այն ներսի կուտակումը, որ հոգու բնազդազգացու-
մային ամբողջութիւնն է արեւոց հայոց մօտ, ստանում է ճիշդ
եւ անմիջական աղօթքաարտայայտութիւն: ՓԱՌՔ բնաիմաս-
տաձայնային կառույցը, որպէս աղօթքաբանգային ներդաշ-
նակութիւն, Ք հնչիւնով լսելի է դարձնում ականջին, Ք
փափկահնչիւն արտայայտութեամբ: Բոլորովին պատահական
չէ Փ գաղափարանշանի կառուցուածքը եւ ուղղութիւնը: Այն
ուղղուել է դէպի արեւելք, դէպի արեւին եւ կառուցուել է այդ
լոյսի կենտրոնական ճառագայթից, որի մէջտեղից կնքւում է
անսահմանութեան տիեզերաիմաստասիրական գաղա-
փարախորհուրդով:

Այս է Փ սրբանշանի աղօթքամատոյցը:

Լոյսիդ հզօր ճառագայթը, որը անսկիզբ եւ անվերջ է, որ
բարձրանում է դէպի վեր եւ դէպի երկիր ու անսահման է
անջրմեկի տարածումդ արեւելից արեւմուտ լուսաւորում ես
ո՞ր անսահման շարժումով: Եթէ քեզանից սկիզբ առնում է
ամեն բան եւ լուսաւորում է դէպի երկիր, որդէս դարգեւ, ա-
րեւմուտից լուսաւորելու ես խաւարը, իսկ եթէ անհունից
սկիզբ առնող արեւից մտքիս իմաստը վերածուող անիմանալի
իմաստիցդ է մօտեցումիս խորհուրդը, ապա անսահման է կե-

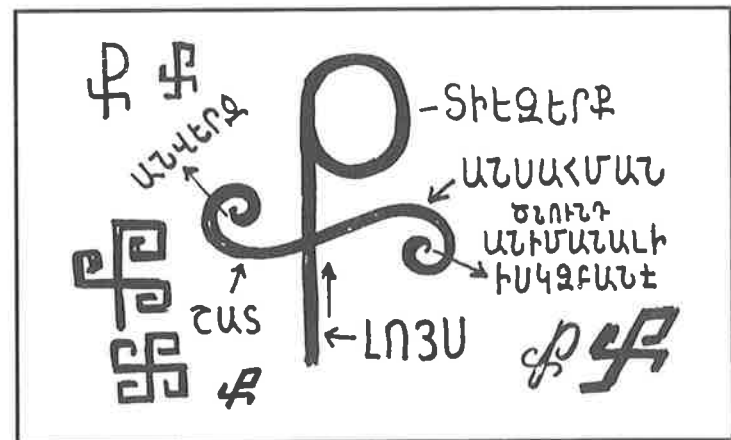
մացս խորհուրդին տուածդ ուղղութիւնը: Զոն է ամեն բան երկրից երկինք, արեւելից արեւմուտք: Զեզանից է փախչում խաւարը եւ այնքեղ է ծնունդ իմաստութեան լոյսը եւ կենաց փառքը:

Արեւոց հայոց սվաստիքակառուց Φ նշանը եզակի է, որպէս ապացոյց հայոց արեւածին, տիեզերածին գաղափարանշանների ծագման անխախտ փաստ: Φ խորհրդանշանով են կերտուել փառք, փաստ, արփի, արփող եւ Φ նշանը պարունակող շատ իմաստներ: Φ սվաստիքակառուցը փաստ է սվաստիքան լոյսի հետ կապելու օրինաչափ ապացոյցով: Տիեզերաիմաստ այս գաղափարակնիքը ինքնատիպ է եւ գոյութիւն ունի արեւոց հայոց գաղափարանշանների համակարգում: Φ նշանը ընթերցելի է աշխարհի բոլոր ժողովուրդներին եւ թարգմանչի միջոց է հանդիսանում իմաստասիրական մտքի: Փառք ու փառաւորութիւն փայլատակող փարոսին, փայփայող փոթորիկին, որ իմաստութեան լոյսը պահում է անսահման մտքի հետ:

ԱՐԵՒՈՅ ՀԱՅՈՅ «Ք» ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆԻ ՏԻԵԶԵՐԱՅԱՆՏԱՐ ԲՆՈՅԹԸ

Արեւոց հայոց աստուածաշնչաիմաստ խորհրդանշանների հանճարաբնոյթ աղօթքալեզուն, իր ամբողջ էութեամբ խտացուել է հայոց սրբազան գաղափարանշանների մեր այսօրուան տառերում: Յատկապէս Φ խորհրդանշանը այն մեծ բանալին է, որի սվաստիքակառուց ձեւը եւ անսահմանութեան նշանի յստակ ներկայութիւնը ապացուցում են, որ Φ խորհրդանշանի աղօթքաիմաստը այս է. $1 + 0 + \infty = \Phi$

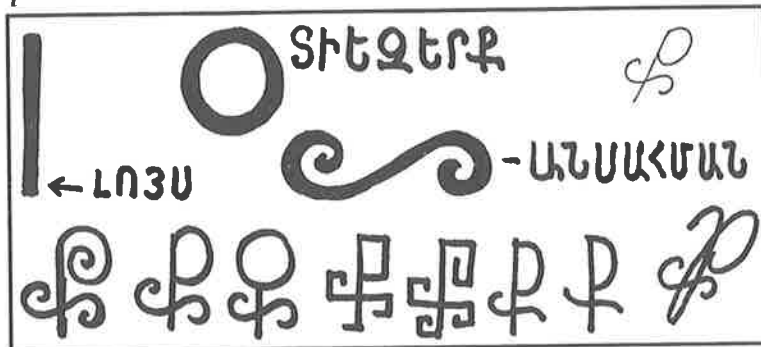
Լոյսիդ անիմանալի սկիզբից, որ անհասանելի խորքիցդ յարգեւել ես մեզ, քո տուած լոյսի փառքը անսահման է, որ անիմանալի սկիզբից է ծնունդ, մեծանում է ու բարձրանում փառքով եւ միանում կենաց էութեան ու անցնում կենաց,

արեւմտեան կողմը իջնելով Ծերութեան խորհուրդում եւ իմաստութեամբ դարձեալ բարձրանում անհուն խորութիւններով անիմամալի ունայնութիւններում:

Ք խորհրդանշանի ներկայութիւնը սկզբում եղել է աղօթք, որը մեծարում է մեծութիւնը՝ Տիեզերքի եւ նրա փառքի: Այս նշանը գրաբարեան շրջանում եղել է շատ՝ յոգնակի՝ իմաստանշան: Ք սրբազան խորհրդանշանը ըմբռնելի է իր հզօր հոգեբանական արտայայտչական ուժով: Այն անմահ է բոլոր ժամանակների համար եւ ըմբռնելի է այս համակարգի բոլոր ժողովուրդներին:

Ք նշանը պատկանում է Ծ, Է, Ձ, Ձ, Ձ, Լ, Ը, Վ շարքին, քանի որ ունի անսահմանի նշանը: Ք սրբանշանը ԱՐ նշանից առաջ տրուելով, ստացել է մեծարման՝ Բ-ԱՐ ամուր, զօրաւոր իմաստը, որը ինչպէս երեւում է արեւը սրբատաշ, սրբացուած քար է խորհրդանշում, եւ քարը, որպէս վէմ եղել է տաճարաշինութեան հիմնաքարը: Տես Petros - վէմ, Petrolium - քարիւղ: Յատկապէս, մեզ համար շատ կարեւոր է տեսնել այս նշանի առկայութիւնը փառք, Հայք, ասք եւ այլ բառերում:

Ք տիեզերաիմաստ սրբազան աղօթքանշանը

ԱՐԻԱՅԻՆԵՐԻ ԱՅԼ ԽՈՐՀՐԴԱՆՇԱՆՆԵՐ ՈՐՈՆՔ ԱՐԵՎԾԻՆ ԿԱՍ ԱՐԵՎԱԲՆՈՅԹ ԵՆ

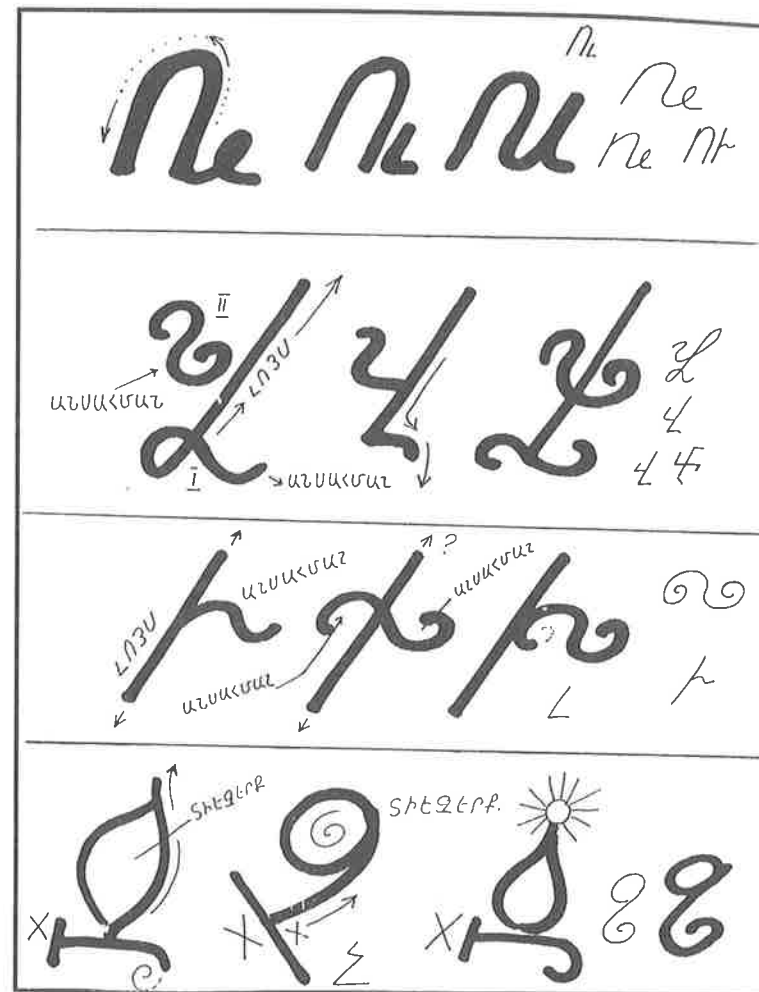
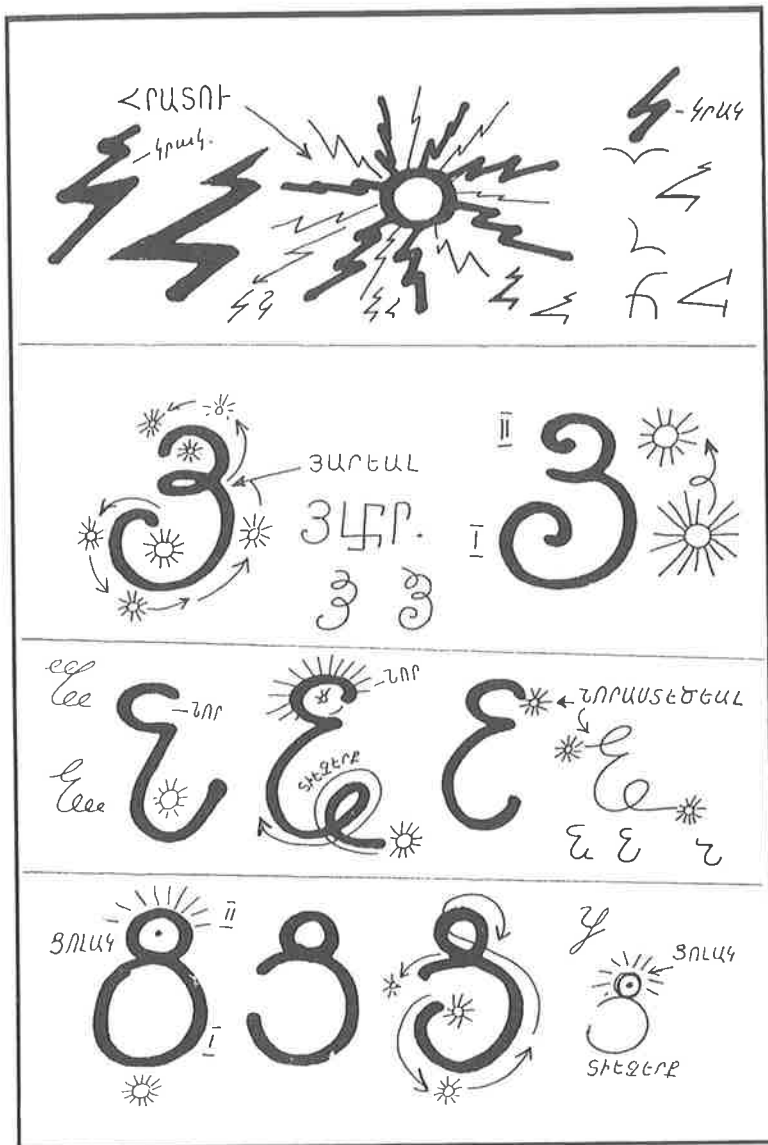
Հ՝ հրատու, որը ծնուել է արեւի անմիջական ճառագայթի թեթ ձեւից՝ շանթահար, շիկացած բնոյթ ունի: Թ նշանը երկու կեանք՝ յարեալ խորհրդական ունի, որը նշում է արեւի ամէնօրեայ վերածնութիւնը: Շ նորաստեղծեալ նշանը ուղղուել է դէպի արեւելք, նշելով որ արեւելքից ծնունդ լոյսը նորից նորոգուած բարձրանում է անշրպետ:

Շ ի՝ խորհուրդները նոյնպէս ընթերցելի են եւ ունեն իրանց արեւանորոգիչ գաղափարախօսականը: Շ նշանը արեւոց հայոց արիաբնոյթ նշաններից է:

Ու, Վ, Ի սրբանշանները, դարձեալ տիեզերածին մտաիմաստներով են օժտուել:

Թի պարագան՝ ՅՈՒԱԿ, արեւ, ցՈՒ, բնածին բառաձայնաւորում է, որի ձայնաարտաբերման իմաստը ծնուել է ցՈՒ՛ իմաստագիտակցումից եւ բնագղային զարմանքաարտայայտումից:

Ձ նշանը եւ միւս նշանները նոյնպէս պատկանում են տիեզերաիմաստասիրական նոյն համակարգերին, քանի որ մտածելաձեւերից, նախամարդուց ձայնաարտաբերուած բնոյթից իմանում ենք խորհուրդին կնիքը:

ՄՏԱԾՈՐՈՐԻԿՆԵՐ ՀԱՅՈՑ ՏԻԵՁԵՐԱԻՄԱՍՏ ԳԱՆՁԵՐԻ ՎՐԱՅ

Նրանք ուլքեր բնագղամղումից դրդուած հայոց տառերի ծագումը ծնեցնում են յունական, հրեական, եթովպիական, հնդկական, ասորական, պահլաւ եւ այլ լեզուներից՝ չարաչար սխալւում են: Նրանք հաշուի չեն առել, որ հայոց տառահնչիւնաշարքը, բնաձայնային առումով, թէ՛ օրինաչափ է եւ թէ՛ գերակշռում է ուրիշ լեզուներին: Առողջ մտածողը հարց է տալու, եթէ հայերը իրենց տառերը առել են յոյններից, ձեւափոխելով, ի՞նչպէս է պատահում, որ հայոց տառերի հնչիւնաքանակը յունականից աւելի է դառնում: Սրանք լեզուական արտայայտութեամբ ճկուն են, ամէն մի հնչիւն ունի իր համապատասխան տառը, որի ներքին իմաստաբովանդակութիւնը այդ տառի հարազատ կառոյցն է: Եթէ ուրիշ լեզուներում մէկ հնչիւնատառ ստեղծելու համար երեք-չորս հնչիւնահամատեղումների պէտքը կայ, ապա հայոց տառահնչիւնները այդ անկատարելիութեանը չեն մատնուել, այն պատճառով, որ ի սկզբանէ կային, այսինքն փոխառութիւններ չեն:

Ահա եւ մէկ ուրիշ շատ կարեւոր ապացոյց: Ինչպէս կարելի է ուրիշ լեզուներով գրել, այն էլ առանց առողջանութեան, հետեւեալ հնչիւնները. Երկնէր եւ ծովն ծիրանի, Ո՛ swjr ինձ զծովսն ծխանի, ծիր, ծաւաւ, քաջ եւ նմանատիպ՝ Փ, Մ, Ձ, Ծ, Ջ, Ղ, Բ, Զ, Ծ հնչիւնները, որոնք յատուկ են հայոց

իմացականութեանը: Ինչպէս իմանում ենք, այս տողերը, որ մէջբերեցի, նախաքրիստոնէական Հայաստանի բարձրաճաշակ գրականութեան գլուխ գործոցներ են, որոնք եղել են հայատառ, հայալեզու, որոնք ոչնչացուել են մոլեռանդ, ծայրայեղ քրիստոնէութեան շրջանում:

Եկեք կուրահաւատ չլինենք, երբ իրականութիւնը այնքան մեծ է ու շօշափելի: Ինչպէս կարելի է այս մեծ փաստից այն կողմն անցնել, ոտնակոխելով ճշմարտութիւնը: Պարզապէս անխոհեմութիւն եւ անիմացութիւն է: Հաշուէ՛ք հայոց տառերը, որոնցից մեզ հասել են 36 հատ, առաւել՝ Օ եւ Ֆ:

Օն եւ Ֆն նոյնպէս հայոց տառերի համակարգին են պատկանում: Յատկապէս՝ Ֆն կառուցուել է երկու տիեզերաիմաստանշանների համատեղ կառոյցով: Տ՝ տիեզերաիմաստ անսահմանութեան եւ լոյսի իմաստային կառոյցով, որը, որպէս Ֆ հնչիւնաձայնարտաբերում, արտայայտում է ունայնութեան մատնանշումը եւ անսահմանութեան նախաճանաչման սահմանումը: Հայոց տառերը ոչ թէ 36 հատ էին, այլ այնքան՝ որքան եղել է զաղափարաիմաստների պատկերային քանակը: Հայոց տառերի ծագումը դրսից Հայաստան բերող գիտնականները ինչ պատասխան են տալու իրենց անթոյլատրելի, երեւակայական կարծիքների համար, որ նոյնիսկ հրատարակել ու մատուցել են մտաւոր աշխարհին: Միթէ ճշմարտութիւնը ճշդելու անհրաժեշտութիւն կա՞յ, երբ հայոց տառերը արմատապէս հայկական են եւ ծնուած են պատմական Հայաստանի հողի վրայ: Սխալը միայն այն է, որ գիտնականները այդ տեսնելու հնարաւորութիւնը չունեն: Ոչ թէ տառերի գոյութիւնն է առեղծուածը, այլ գիտնականների մտածելաձեւը եւ մօտեցումն է առեղծուածային: Անկարելի է հայոց տառերի

ծնունդը դրսից բերել: Դա հակաօրինաչափական է, բառիս ընդարձակ իմաստով:

Իր ինքնատիպութեամբ հայոց տառերի մոզականութիւնը շփոթեցրել եւ շատ շատ մտածողների սայթաքեցման պատճառ եղել է: Հայոց տիեզերաիմաստ սրբազան գաղափարանշանները հասկանալու համար, հարկաւոր է նրանց մօտենալ իրենց ծննդավայրի ճիշդ ճանապարհով: Եւ այդ ճանապարհը տանում է դէպի տիեզերք եւ ոչ թէ այլ տեղ: Այդ ճանապարհի ուղղեցոյցը բացող բանալին հանդիսանում է սիեզերաիմաստասիրական ծայրագոյն սրամաքանական մտածողութեան լսաւանդից անդին անցնելու կարողութիւնը: Սրանք են իմացութեանը համախմբող միջոցները, սիեզերաիմաստասիրութեան ծաւալային մտածողութիւնը, գեղարուեստաիմաստասիրական հոգեբանութիւնը, որոնք թափանցելով տառապանքի մեջ են ընթերցելով այդ կառոյցի բովանդակութիւնը, ի յայտ են բերում տուեալ մշակութան ծագման մասնադիմանները, որ տուեալ փառաբանութեան լուսկերն է:

Ինչպէս կարող ենք մենք իմանալ այս շատ բարդ խնդիրների լուծումը, եթէ մենք չկարողանանք որեւիցէ տառից իմանալ նրա նախասկիզբը՝ իր գեղագիտական, հոգեբանական, իմաստային եւ տիեզերաիմաստասիրական ըմբռնումներովը: Ուրեմն նախ մենք պիտի կարողանանք լուսկեաց պատկերից դուրս բերել նրա ծաւալային ամբողջականութիւնը, ջերմութային եւ ձայնաարձագանք, գունաբանագային ջերմաստիճանը եւ հոգեբանական լուսնադրոյի կաղը:

Ահա այս միջոցներով մեր մտաւարկարկում կը ստանանք տուեալ քաղաքակրթութեան կենսունակ բովանդակութիւնը: Խոնարհուում եմ Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի հանձարին եւ նրա

համեստութեանը, որ նա ոչ մի տեղ չի յիշատակել, որ հայոց տառերի ստեղծիչը ինքն է: Սակայն ինքը ոչ մէկ յանցանք ունի տառերի ծնունդը իրեն վերագրողների եւ չվերագրողների բանավէճերում: Նոյնը պիտի ասեմ միւս պատմիչների համար: Նրանք իրենց սրբազան պարտքը կատարել են իրենց կեանքի գնով: Եւ ամենասրբազան ու վեհ գործը այն է, որ նրանք այս բոլորը գրել են հայոց տառալեզուով, որպէս մեծ փաստ, որպէս մեծ վկայութիւն:

Հայոց պատմիչների հայատառ-հայալեզու գրութիւնները արդէն ամենամեծ փաստեր են, որոնք ապացուցում են իրականութիւնը ինչպէս որ է:

Հայոց լեզուաքաղաքակրթութեան հետ առնչուող իրադարձութիւնները դարձեալ ճշմարիտ վաւերականութիւններ են: Միայն նրանց ճիշդ մեկնաբանութեամբ է, որ մեր մտքերում կարող ենք յստակացնել պատմութեան իրադարձութիւնները: Երբ մենք խօսում ենք պատմական եղելութիւնների մասին, ոչ թէ պատմութիւնն ենք ճշդում, այլ մեր մտքերն ենք ճշդում պատմութեան նկատմամբ: Իսկ պատմութիւնը մնում է այնպէս, ինչպէս որ եղել է:

Ինչպէս երեւում է հայոց պատմահոգաշերտից, հայոց լեզուաքաղաքակրթութեան վրայ բեռնաւորուել էին օտար լեզուները, որոնք մեզ յայտնի են պատմականօրէն: Այդ լեզուների բանաւոր եւ գրաւոր թափանցումը Հայաստան օրինաչափ երեւոյթ է նոյնիսկ այսօր, որպէս կենսաօրինաչափ մտափոխ յարաբերութեան միջոց: Թէ՛ ասորական, թէ՛ պահլաւական, թէ՛ յունական եւ թէ՛ հռոմէական լեզուները շերտաւորել են պատմական մտաշերտը, որոնք շփոթեցնում են մեր մտքերը իրենց ներկայութեամբ: Հայոց սրբազան իմաստանշանները,

որոնք միշտ եղել են արեւապաշտական կրօնքի մէջ, գործում էին որպէս իմացամիջոց եւ մեզ հասել են մեծ գուրգուրանքով: Սակայն նրանք տառի վերածուելով, կորցրին գաղափարախմաստային նախնական գործունէութիւնը, որ այսօր մեկնաբանութիւններէս բուն նիւթն է:

Հնդկաստանում եւ Եթովպիայում գտնուող հայանման տառերի առկայութիւնը այն մեծ փաստն է, որը ապացուցում է, որ հայոց արեւապաշտական կրօնքի այս անգին տիեզերախմաստ նշանները իրենց հետ տարել են հայ արեւապաշտ վարդապետները՝ քրիստոնէութեան դաժան կրօնքից փախուստ տալով: Որովհետեւ դրանք այն ժամանակ տառեր չէին, այլ կենսունակ գաղափարախմաստային տիեզերական աղօթքներ: Հնդկաստանում ապաստանելու փաստը պայմանաւորուել է եւրոպոիտ ցեղի հետ ապրելու բնագղամղումի ապահովութեամբ: Ոչ թէ հայոց գաղափարագրերը Հնդկաստանից եկան, այլ Հայաստանից անցան Հնդկաստան, որը ճշմարիտ է: Արեւապաշտ հայոց տիեզերահանձար սրբանշան իմաստապատկերները գանձեր են իրենց տիեզերախմաստ բովանդակութեամբ: Նոյնիսկ քրիստոնէութիւնը ստիպուած էր նրանց ընդունելու թաքուցեալ, գաղտնի, ցոյց չտալով իր մեծ սխալի նահանջը: Նրանք ովքեր փորձում են հայոց սրբազան տիեզերահանձար գանձերի մասին խօսել, պարտ են նախ սկզբնէլ ինքնաճանաչումից, ինքնիմաստակշռից եւ խոհեմութիւնից:

Հայոց տառերի ծնունդը տիեզերախմաստասիրական է: Ա՛յդ է ճշմարիտ վկայութիւնը, որը անցնում է տիեզերահանձար լսարանից անդին: Եւ որպէս օրէնք, իմաստութիւնը միշտ խոհեմութեամբ է գեղեցիկ, իսկ խրատ տալը

այն ունենալուց յետոյ է տրոււմ:

Հաւանաբար հարց է առաջանալու, թէ ինչո՞ւ հայերը սեպագրութիւնը չընդունեցին: Լեզուաքաղաքակրթութեան ուսումնասիրութիւնում իմաստանշանների երկարակեցութիւնը պայմանաւորուել է նրանց ոչ անհատական իմաստաւորումից: Արեւապաշտ հայերը նախապէս իմանում էին սեպագրութիւնների վաղամեռիկ աւարտը: Արիացիների իմաստանշանները իրենց համոզումով ընթերցելի են իմաստուններին, որոնք վերախմաստաւորուելու, յարութիւն առնելու յոյսերով ապահովել էին: Բոլոր օտար լեզուներից հեռու մնալու պայմանաւորութիւնը բացատրոււմ է նրանց անհաղորդիչ լինելու փաստով: Եւ զարմանալի թող չթուայ այն տարրերի մուտքը օտար լեզուներ, որտեղ տեսնում ենք արիացիների գաղափարախմաստների ձեւով: Հաւասարակշռուած համարելով երեւոյթների ճանաչման եւ խորհրդացման օրինաչափութիւնների ձեւակառուցները, այստեղից պիտի եզրակացնենք, որ հայոց տառերի կառուցուածքի մէջ առկայ է անսահմանութեան նշանը, որը ծնուել է հայկական իմաստաշերտաւորումներում: Իսկ օտար լեզուներում՝ թէ՛ յունական, թէ՛ լատինական եւ թէ՛ եգիպտական գաղափարանշաններում, որպէս տառաձեւ չի առնչուել: Ուստի որտեղի՞ց ծագեց եւրոպական ? հարցական նշանը եւ մաթեմատիքայի մէջ անսահմանութեան չոր իմաստանշանը, որը անմեկնողական է կենսունակութեամբ: Ես այս հարցը առաջ չեմ քշում, այլ մատնանշում եմ որ աւելի լաւ տեսնենք, թէ ինչը որտեղից է: Նոյնը լատինական S, Z, L, C, G տառերի պարագան է, իրանց անմեկնաբանելիութեամբ: Ուստի, աւելի լաւ չէ՞ր լինի տեսնել այսօրուան լատինատիպ տառերի գերակշռող ովկիանոսը, որ

ազատ փոխառութեան խառնարանի վերածուելով, տառերը կորցրել են իրենց արմատները: Եւ զարմանալի է, որ այդ տառահնչիւնները չկարողանալով հնչեցնել հայոց որեւիցէ տառահնչիւն, օգնութեան են բերում լրացուցիչ հնչիւններ, ամբողջացնելու համար իմաստի նպատակը: Միւս բացասումս, որ ճշմարտութիւնից է բխում դարձեալ, ոչ ազգամոլական տեսանկիւնից՝ այլ իրականութեան ճիշդ ըմբռնումից, որ լատինատառերի հնչողութիւնը իր անկայուն վիճակով, հեռանում է տառի հաստատուն ձեւից: Իսկ շերտաւորուած լեզուներում նոյն նշանը տարբեր լեզուում լրիւ ուրիշ հնչիւն է արտայայտում: Իսկ հայոց պարագան հաստատուն է, անփոփոխ, ուր ամէն մի տառ իր անշեղ հնչիւնը ունի: Եթէ լատինատառերը այսպիսի արագ յաջորդականութեամբ շերտաւորուեն, իրենց ճակատագիրը նմանուելու է սեպագրութեան ճակատագրին: Մարդահամարի եւ տեղեկատուութեան խառնարանում, հազար տարի յետոյ, եւրոպացին անկարող է լինելու ինքն իրեն հասկանալու, որովհետեւ լատինական լեզուն մեծ մաշուածք է տուել եւ կորցրել է իր տառաիմաստի բուն կենսունակութիւնը: Մտաշերտաւորումների այս պարզ օրինակում, ապագայի հաշույն, լատինական տառերը չեն կարողանալու իրենց մասին որեւիցէ բան ներկայացնել: Նոյնիսկ անգլերէնը, ֆրանսերէնը, իտալերէնը, սպաներէնը, սլովաքեան լեզուները եւ գերմաներէնը օգտագործելով նոյն տառաձեւերը, հնչիւնային տարբերութեամբ, արդէն ոչնչացրել են բուն տառի հնչիւնային ամբողջականութիւնը: Այդ վտանգուած տառերը մեռնելու են եւ այսօր մեռնում են նոր շերտաւորումներից:

Աւելացնեմ որ այս խառնարանին միացաւ թրքալեզու

լատինատառ խառնաշերտը: Ահա այս վերջին փոխառութիւնը լրիւ վտանգել է լատինական լեզուն, որի ամենացայտուն փաստը գերմանաթրքական լեզուակառոյցների իրար մօտեանալու եւ խառնուելու մեծ ու դժբախտ բարդութիւնն է: Ահա թէ ինչո՞ւ այդքան վատահ ու յստակ տեսանելի է լատինա ուսուցումը: Լեզուների վտանգուածութիւնը սկսում է անխուհեմութիւնից, անիմաստութիւնից: Արդի կենաց համար, որքան որ շնչելու օդի մաքրութիւնն է անհրաժեշտ, այդքան էլ լեզուների յստակացումն է՝ իմացութեան իմաստով: Թուրքիայի նախնական լեզուաիմաստատառականոյցը նախընտրելի էր լատիներէնի համար, որպէսզի չշերտաւորէ միւս լեզուի կենսունակութիւնը: Ես մատնանշելու եմ, որ այն փոքր ազգերի լեզուները, որոնց տառերը փոխառութիւններ են, վտանգելու են լեզուական սկզբնական հարազատութիւնը: Եւ մենատիրական մօտեցումը լեզուների նկատմամբ ինքնասպանութեան է նմանում: Լեզուների արագ շերտաւորումները խախտելու են համաշխարհային մտքի որակը, որը սահմանուել է հոգեբանական օրինաչափութիւնների վրայ: Ահա առաջին գործածական միջոցները՝ ձայնասփիւռը, հեռատեսիլը, համակարգիչը, որոնք ընդլայնում են լատինական լեզուի տարողութիւնը իր զանազան տարբերակներով: Իսկ այս պարագային աւելանալու են թարգմանութիւնները, որոնց բարդութիւնը տանելու է անհասկացողութեան, երբ կրակը սառոյց իմաստով է թարգմանուելու: Այն պետութիւնները, որոնք զբաղուել են հողատարածքային հետաքրքրութեամբ, կորցնելու են իրենց լեզուակենսունակութեան նախաարմատները, որը տանելու է տառերի ի սպառ ոչնչացման:

Ահա թէ ինչու հայոց իմաստանշանները շատ կարեւոր են

համաշխարհային լեզուակառուցներում, թարգմանութեան դեր կատարելու: Հատինական B - ր եւ ռուսական B - վ արդէն հնուց բաժանուած են, ինչպէս X - իքսը եւ X - խ, ի - ու, Ա - ա, Ա - էի:

Հայոց տառահնչիւնները ամբողջութեամբ արտայայտելու կարողութիւն ունեն որեւէ լեզուի ձայնահնչիւնները եւ հնչիւնաթարգմանական դեր կատարելու: Հայոց լեզուն փրկեց համաշխարհային պատմութեան այն յուշարձանների տեղեկատուութիւնները, որոնք իրենց մտաշերտում ունէին Միջին Արեւելքի ժողովուրդների մասին տուեալներ: Տոկուն, ճկուն, անշեղ, անփոփոխ մնաց հայոց տառահնչիւնը եւ աւելի զօրաւոր ու ազատ կենսականութեամբ լցուեց մտաիմացակա-նութեան բարդ համակարգերում: Ահա մի մեծ ապացոյց. ես գրում եմ հայերէնով այնքան ազատ, ճկուն, որ ամէն մի իմաստ ենթարկում է իմաստութեանս եւ ազատօրէն ընդառաջում ամբողջական շարադրութեանը: Հայոց լեզուի խօսակցութիւնը հարմոնիք է այն առումով, որ 38 տառահնչիւնները խօսակցութեան ընթացքում չեն կոտրատուում, այլ ճկունանում են, դիւրացնելով լեզուամկանային աշխատանքը: Հայերէնով խօսողը չի յոգնի եւ դիմագծերի վրայ կնճռահետքեր չեն առաջանայ: Հայոց լեզուին յատուկ է նաեւ փափուկ արտայայտամիջոցը. նա կոկորդախզիչ, խեղդիչ բարդ հնչիւններ չունի, որոնք դժուարացնեն խօսակցական գործարանները: Հայոց լեզուով շարադրուող տրամաբանութիւնը իր ազատութեամբ հասնում է մտքի կարողութեան այն բարձրագոյն կէտին, որը փորձում է հասնել եւ անցնել անիմանալիի յաջորդականութեանը: Իսկ նահանջելու պարագային նոյնքան ճկուն է՝ առոյգ, պատկերաւոր, թափանցիկ, առա-

ջընթաց: Հայոց լեզուի մտածելամեքենան հնարաւորութիւն ունի մտքի երեւեկայութիւնը լոյսի արագութեամբ հասցնել տիեզերաիմաստասիրական լսարանի ազատ մեկնողականութեանը: Հայոց լեզուի ամենամեծ առաւելութիւնը, համաշխարհային առումով, այն է, որ կարողութիւն ունի որեւիցէ լեզուի ձայնաարտաբերումը ճիշդ բնարանի նման դրել եւ հնչել: Հայոց լեզուի արդի մտամեքենան ոչ միայն մտքի շարադրման միջոց է, այն նաեւ նոր մտաիմաստների ստեղծման աղբիւր է: Իմ յարգանքս բոլոր լեզուների հանդէպ իմաստասիրական բարձր մօտեցում ունի, սակայն իմացութեանս յստակ է, թէ լեզուն, բացի խօսակցական միջոցից, ինչ բարձրագոյն յատկութիւն ունի մարդաբանական հոգու եւ մտքի կայունացման համար: Արդեօք ծուլացնո՞ւմ է ուղեղին, կամ սահմանափակո՞ւմ է նրա մտածելու կարողութիւնը, կամ դժուարագրելի՞ են հնչիւնատառերը, որոնք գեղազիտութեան դժուարութիւնների տանելով, իրենց վրայ աւելի ուշադրութիւն սեւեռելով, մտքի ասելիքը յոգնեցնում են: Միւս յատկութիւնը՝ թէ արդեօք լեզուն հնարաւորութիւն է տալիս պարզ խօսելաձեւից անցնել ազատ մտածելաձեւի, որը սահմանազերծում է մտածողութեան կարողութիւնները եւ մարդու գիտակցութիւնը ազատում է նեղ մտածելաձեւից: Մարդկային մտքի իմաստասիրական ազատութիւնից է կախուած այս երկրազնդի ճակատագիրը: Ուստի հարկ է մտածել, թէ ինչ է առողջ լեզուամտածողութեան կենսական նշանակութիւնը: Կան լեզուներ, որոնք անհաղորդ են իրենց մտածելաձեւի կարծր կառոյցով եւ իրենց լեզուից բացի, թոյլ չեն տուել իմանալու ուրիշ լեզուներ: Ահա այս է արդի քաղաքակրթութեան անտեսանելի ու վտանգուած մտակեն-

սողորտը: Հայոց լեզուի ոչ պահպանողական իմաստամեքենան արտադրել է այնպիսի թարգմանութիւններ, այնպիսի բարձր մտաորակով, որ կարծում ես թարգմանութիւնը հենց հայերէն է գրուել: Հայոց լեզուով թարգմանուել են աշխարհի դասական գործերը, բարձր ոճով եւ մակարդակով: Այս բոլորը գովազդ չէ, այլ ճշմարտութիւն՝ իմաստասիրական լայն հասկացողութեամբ:

Ուստի արեւապաշտ Հայաստանի հազարամեակների միջից մեզ հասած գանձերը պահպանելու պարտականութիւնը, պատմագիտականօրէն համամարդկային պարտականութիւն պէտք է համարել:

**ՏԻԵՋԵՐԱԻՍԱՍՏԱՍԷՐ
ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏ ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ
ՄԿՐՏԻՉ ԾԻՐԱՅԻ (ԱՍԼԱՆԵԱՆ)
- ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ -**

Ծնած է Վրաստանի Ախալցխա հայահոծ շրջանի հայկական Ծիրա գիւղը, 1949-ին: Փոքր տարիքէն կը սիրէ նկարչութիւնը: Ծուցահանդէսներու կը մասնակցի 13 տարեկանէն սկսեալ եւ կ'արժանանայ բազմաթիւ մրցանակներու: Գեղանկարչական դասեր կ'առնէ Ծոլակ Մանասեանի արուեստանոցը: Աւարտելով Ախալցխայի հայկական միջնակարգ դպրոցը, 1965-ին կը մեկնի Երեւան: Երեւանի գեղարուեստական թեքնիքական նորարաց ուսումնարանը կ'աւարտէ գերազանց գնահատականներով եւ գեղարուեստի պատուոյ գովասանագրով: Ուսանողութեան տարիներուն մօտէն կը ծանօթանայ Մարտիրոս Սարեանին եւ Երուանդ Քոչարին ու կը լսէ անոնց նման մեծ վարպետներու ուսուցումները: 1968-ին, պարտադիր երկտարուայ զինծառայութեան ընթացքին, պաշտօնապէս զինուոր-գեղանկարիչի աշխատանք տանելով,

կ'արժանանայ հրամանատարութեան գովասանքներուն, որպէս զինուոր-թղթակից գեղանկարիչ: Կը մասնակցի զինուորական ցուցահանդէսներու, արժանանալով պարգեւատրումներու բարձր գնահատանքներուն: 1970-ին, զինծառայութիւնը աւարտելէ ետք, կը մեկնի Տոնի-Ռոստով (Նոր Նախիջեւան), ուր տասը տարի կ'աշխատի ռուսական «Վեչեռնի Ռոստով» թերթի խմբագրութեան մէջ: Խ. Միութեան համամիութենական արուեստի իրաւունքի գործակալութեան անդամ ըլլալով, կը ստեղծագործէ համամիութենական գեղարուեստի ֆոնտին մէջ: Այդ տարիներուն Ասլանեան կը խորանայ իմաստասիրական մտքի համակարգին մէջ եւ ինքնորոշումի մղումով կը թեքուի տիեզերական իմաստասիրութեան մտածողութեան լսարանը, որուն մէջ խորանալով յառաջ կը մղէ՝ **ՆԵՐԿԱՅՈՒՔԵԱՆ ԲԱԳԱԿԱՅՈՒՔԻՆԸ ԵՎ ԲԱԳԱԿԱՅՈՒՔԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅՈՒՔԻՆԸ** ծայրագոյն տրամաբանական աշխատութիւնները:

Ծիրացիի տիեզերաիմաստասիրական մտքին կը պատկանին **ՄՏԱԾՈՂՈՒՔԻՆԸ ԵՎ ՄՏԱԳԱՂՈՒՔԱԳՄԱՆ** սահմանումները, հոգեբանական նոր մեկնաբանութիւններով: Այս ուղղութեամբ տանելով իմաստասիրական աշխատանք, հետագային կը զարգացնէ ինքնամղումի մտամեկուսացման պայքարը հարթ մտածողութենէն վերածելու ծաւալային մտածելաձեւի, որուն հետեւանքը կը սահմանուի տիեզերաիմաստասիրական ծայրագոյն տրամաբանական մտածողութեան լսարանով: Ծիրացիի մտապայքարային հրաւերը չսահմանափակուելով գեղարուեստաիմաստասիրականի ուղեծիրին մէջ, ինքն ըստ ինքեան կ'արգելափակէ հասարակական մտքի սովորական մտապատկերը եւ իր վրայ կը սեւեռէ մտածողութիւններու զանազան շերտաւորումները: Այս լռակեաց, ինքնակենաց

իմաստալսարանը կը հիմնաւորուի բարդ խնդիրներու անլուծելի վիճակներու երկու անիմանալի եզրերուն՝ անսահմանութեան եւ ունայնութեան մասին վերլուծութիւնները տիեզերաիմաստական ծայրագոյն տրամաբանական բարդ մտածողութեամբ: Այս տիեզերակերտ միտքերը Ասլանեանը կը նետեն գերբնագանց արուեստի վերացականութեան անորոշութիւնները, նոյնիսկ հասցնելով հոգիի եւ մտքի տառապեցուցիչ հակասութիւններու:

1980-ին կը վերադառնայ Հայաստան: Մեր հոգեւոր մշակութային եւ աստուածաբանական ուսմունքին մօտենձանօթանալու նպատակով, կ'ընդունուի Սուրբ Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանը: Այդ տարիներուն Ծիրացի իր գերագոյն նպատակը համարած է գեղարուեստի բարդ խնդիրներէն անցնիլ նոր որոնումներու, յատկապէս ունայնացուած երեւոյթներու ժամանակասահմանումի իմացականութեան ոլորտներուն մէջ: Ուսանողութեան երեք տարիներուն արդէն ինքնամղումով աւելի մտասեւեռուած էր դէպի ինքնաիմաստասիրական գեղագիտական տիեզերալսարանով քան ճեմարանի առօրեայ ծրագրով: Ասլանեան այդ տարիներուն, հակառակ կղերական միջավայրին, սովորական անանդրադարձումի հոգեբանութեամբ կը ստեղծագործէ այնպէս ինչպէս անկաշկանդ ազատամտութիւնը կը պահանջէ: Այս առումով, երբեմն Աստուածաշունչի հակասութիւններու անհասկացողութեամբ, սրբապահանջ բարդ խառնարանը կ'օգնէ արուեստագէտին իր տիեզերատիրոջ արարչականութեան մէջ տեսնելու մարդկային միտքի բարդութիւններէն դէպի պարզութեան տանող կախուածութիւնները: Ծիրացի ճեմարանին մէջ երկու անգամ կը ցուցադրէ իր գեղարուեստական գործերը՝ Սր. Գրիգոր Նարե-

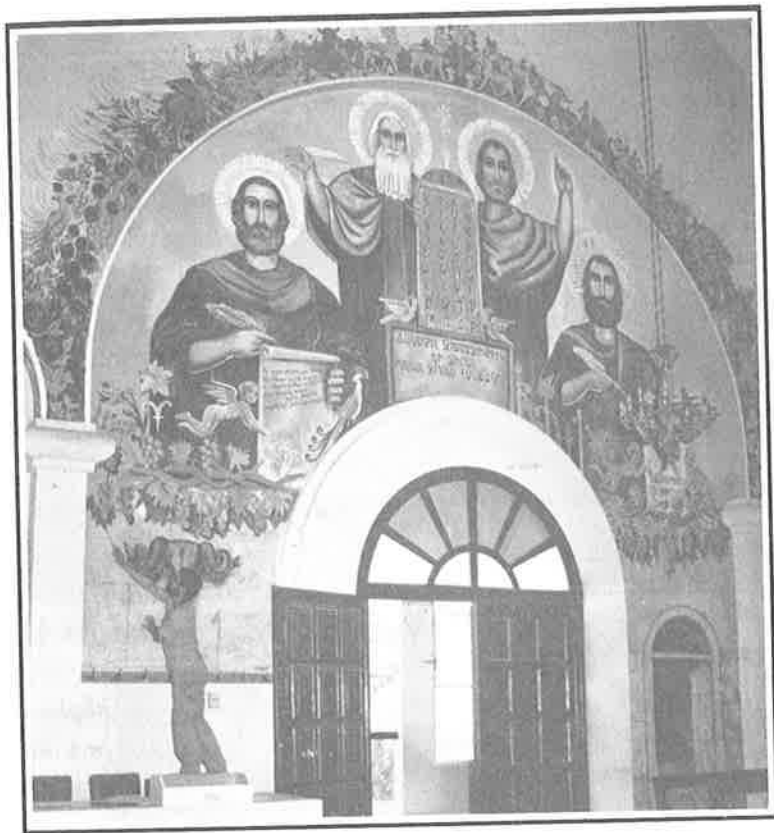
Արուեստագէտը աշխատանքի պահուն Պուրճ Համմուտի (Լիբանան)
Հայ Կաթողիկէ Սբ. Փրկիչ եկեղեցւոյ մէջ:
Որմանկար՝ 100 քառ. մեթր տարածութեամբ

«Տիեզերածին Ծովինարը»
Կտաւ իւղաներկ, 200 X 150 սմ.

կացիի եւ Աստուածաշունչի թեմաներով՝ որոնք կը տպագրուին «Էջմիածին» ամսագրի մէջ եւ վեհափառին կողմէ կը պարզեւատրուին:

Էջմիածնի ճեմարանի լուսկեաց պատերուն տակ, ինքնամտակերտումի նոր որոնումներու մէջ, աւելի ներծուլուելով պատմական հոգեբանութեան քան թէ կղերական որոշումի վրայ, Ասլանեան լուռ ու անհասկնալի կ'ըլլայ իր շրջապատին համար, քանի որ զինք շրջապատող առարկաները, եկեղեցական աղօթքները, խաչքարերը, վանքի սրբատաշ հինցած քարերը կը խլեն իր միտքերը, որպէս անիմանալի գաղտնիքներ: Ասլանեան Աւետարանի մեկնաբանութիւնը կանոններէ դուրս տեսնելով, իր մտածումները կը միացնէ աշխարհական կեանքին եւ միշտ կը հակառակի «հաւատալ առանց իմանալու» միտքին: Ասլանեան արդէն ընթերցած եւ ուսումնասիրած ըլլալով համաշխարհային արուեստի պատմութիւնը, անոր

Մեծ որմանկար (մօտաւորապէս 100 քառ.մեթր տարածութեամբ)
Այնճարի (Լիբանան) Հայ Առաքելական Սբ. Պօղոս եկեղեցւոյ մէջ

համար թէ՛ հայ եւ թէ օտար դասականները՝ գրականութեան
թէ երաժշտութեան ասպարէզին մէջ՝ կերտած էին արուես-
տագէտի հոգեմտակառոյցը:

Այսպիսով, Ծիրացի իր յօժար կամքով չի շարունակեր կը-
ղերական ասպարէզը: Կ'ամուսնանայ Երեւանի Կոմիտասի ան-

ուան պետական երաժշտանոցի շրջանաւարտ, երգչուհի, ար-
ուեստագէտ Արաքսի Գապաքեանի հետ եւ իրենց զաւակի՝
երգիչ-գաշնակահար Աւօ Ասլանեանի հետ ընտանեօք Պէյրութ
կը տեղափոխուին:

Ծիրացի Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ կը նուիրուի որմա-
նկարչական մեծածաւալ արուեստին: Յաջորդաբար, որմա-
նկարներով կը զարդարէ եկեղեցիներու խորաններ ու պատեր:
1986-1991-ին, Տամասկոսի Հայ Կաթողիկէ Տիեզերաց Մայր
եկեղեցւոյ որմերը՝ 400 քառ. մեթրէ աւելի մեծութեամբ:
Յոյն եկեղեցւոյ մկրտարանի խորանը՝ 2 քառ. մեթր: Լիբանա-
նի մէջ Այնճարի Սբ. Պօղոս եկեղեցիի մուտքի որմերը
հսկայածաւալ հայ սուրբերով կը ծածկէ՝ 100 քառ. մեթրէ աւե-
լի: Այնճարի Հայ Կաթողիկէ եկեղեցիի մուտքի պատերը:
Պէյրութի մէջ, Հաճնոյ Սբ. Գէորգ եկեղեցիին մուտքին՝ Մեծ
Եղեռնը եւ Սբ. Գէորգը: Պուրճ Համմուտի Սբ. Փրկիչ եկեղեց-
ւոյ աւագ խորանը՝ 10 քառ. մեթր մեծութեամբ եւ մկրտա-
տունը՝ 12 X 3 մեթր: Սբ. Աստուածածին եկեղեցւոյ խորանը՝
25 X 7 մեթր: Ռըմէյլ Թաղի Սբ. Յարութիւն եկեղեցւոյ
հսկայածաւալ որմանկարները՝ աւելի քան 100 քառ. մեթր:
Ռայաքի Սբ. Աստուածածին եկեղեցւոյ խորանը եւ պատերը՝
հսկայ սուրբերով եւ առաքեալներով:

Ծիրացի, որպէս գեղանկարիչ, թղթակցած է զանազան
թերթերու. Հայաստան՝ «Երեկոյեան Երեւան», «Աւանգարդ»,
«Սովետական Հայաստան», «Ողնի», «Ծիծեռնակ», «Պիոներ
Կանչ» թերթերուն, իսկ Ռուսիա՝ «Մոլոտ», «Կոսսնայա Զվեզ-
տա», «Կոսսնայա Առմիա» թերթերուն:

Մկրտիչ Ասլանեան գործածած է բազմաթիւ ծածկանուն-
ներ. «Մկօ», «Մկրտիչ», «Ծերացի», «Սվաստիքա», «Լեռ-

«Ազատութեան Սլացք»
կտաւ իւղանկար 130 X 80 սմ.

ամպրոպ», «Ռաշինքտոն», «Մառշալ», «Որոտ», «Տիեզերք», «Նեմրոտ», «Երանգ», «Արիացի», «Ծիրենիա», «Առաքեալ», «Իմաստասէր», «Սար», «Միհր», «Ճամբորդ», «Լուռ», «Հայ», «Աստ», «Ուրուական», «Հոգի», «Խաւար», «Մութ», «Ասլան», «Աս»: Այս ծածկանուններուն բուն նպատակը արուեստագէտի հոգեւոր եւ մտաւոր ինքնապայքարն է: Արուեստագէտը կ'ուզէ հեռանալ ինքն իրմէ, որպէս անհատ իր նիւթականութիւնը ոչնչացնելու: Սակայն, ազգային տեսանկիւնէն, միշտ կը վերադառնայ իր անուան, այնպէս ինչպէս որ է՝ Մկրտիչ Ծիրացիի՝ Մկրտիչ Ասլանեանի:

Ասլանեան բազմաթիւ ցուցահանդէսներ տուած է Սուրիոյ, Լիբանանի, Լեհաստանի, Հայաստանի, Ֆրանսայի, Ռուսիոյ եւ Վրաստանի մէջ: Ասլանեանի արուեստին մասին իրենց զնա-

«Կայծակի Ժպիտը», գծանկար

հատանքի խօսքը արտայայտած են հայկական թերթեր ու ամսագրեր՝ «Զարթօնք», «Արարատ», «Մասիս», «Սփիւռք», «Խօսնակ», «Աւետիք», «Նոր Օր», «Նոր Կեանք» (Ա.Մ.Ն.), «Քուլիս», ինչպէս նաեւ օտար լեզուներով թերթեր՝ «Մակազին», «Լը Ռեվէյ», «Լ'Օրիան Լը Ժուր», «ալ-Տիար», «ալ Պինաա», «Լա Ռեվիլ տիւ Լիպան», «ալ-Մասիրա», «ալ-Նահար էլ Արապի ուա Տուալի», նմանապէս ռուսական, պարսկական, ֆրանսական եւ արաբական թերթեր: Հեռատեսիլային բազմաթիւ կայաններ հարցազրոյցներ եւ հանդիպումներ ունեցած են արուեստագէտին հետ՝ աշխատանքի պահուն, բարձր որմերուն վրայ: Ասլանեանի բոլոր գործերուն ամբողջականութիւնը կարծէք կ'ամփոփուի անոր տիեզերաիմաստասիրական միտքի այս հանգրուանին մէջ, ուր, առաջին անգամ, սվաստիքակերտ

ակօսով կը թափանցէ հայոց պատմութեան արեւապաշտական կրօնքի խորքերը:

Ասլանեանի բարդ հոգեբանութիւնը կ'անցնի վերացականութեան իմաստալսարանէն անդին, որպէս անորոշութեան խորհուրդ՝ հեռացում ինքն իրմէ, որպէս մտաորոնումներու նոր ճանապարհաճեմումի անիմանալի առաքելաուղի:

ՊԱՐԳԵԻԱՏՐՈՒՄՆԵՐ

1962-4՝ Ախալցիխի Մշակութային Տան մէջ կայացած ցուցահանդէսներէն կը պարզեատրուի արուեստի գովասանագրերով եւ մրցանակներով:

1969՝ Թիֆլիսի բարձրագոյն գինուորական ուսումնարանի մէջ տարած արուեստի աշխատանքներուն համար կը պարզեատրուի Գրեգովի անուան մրցանակով:

1970՝ Անդրկովկասեան ընդհանուր գինուորական մշակութային տան մէջ կայացած ցուցահանդէսին կը պարզեատրուի Սուրիկովի անուան մրցանակով:

1975՝ Համառուսաստանեան գեղարուեստի միութեան Տոնի Ռոստովի մարզի կազմակերպութեան կողմէ կը պարզեատրուի գովասանագրերով:

1977՝ Լեհաստանի Վրոցլա քաղաքի «Էվրիկա» անհատական ցուցահանդէսին կը պարզեատրուի վերացապաշտ արուեստի վկայականով եւ գովասանագրով:

1982՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանին մէջ ցուցահանդէսներու՝ երկու անգամ Վազգէն Վեհափառի կողմէն կը պարզեատրուի:

1986՝ Տամասկոսի Հայ Կաթողիկէ Տիեզերաց Մայր Եկեղեցւոյ որմանկարներու համար կը հրաւիրուի Սուրիոյ մօտ

Վատիկանի դեսպանատուն եւ դեսպանի կողմէն կը պարզեատրուի իտալացի մեծ որմանկարիչ Զաւատարիի անուան պարզեւմրցանակով:

1986՝ Տամասկոսի մէջ որմանկարելու ժամանակ Շուէտի դեսպանը այցելութիւն կու տայ Ասլանեանին եւ շուէտական շարժանկարահանողներ կ'ուղարկէ, որոնք հարցազրոյց կ'ունենան իրեն հետ որմանկարչութեան ասպարէզի շուրջ:

1990՝ Միխիթար Սեբաստացիի գրչի ձեւաւորման համար կը պարզեատրուի Միխիթարեան Միաբանութեան կողմէ՝ Միխիթար Աբրահօր մետալով:

1990՝ Պէյրութ-Պուրճ Համմուտի Հայ Կաթողիկէ Սուրբ Փրկիչ Եկեղեցւոյ որմանկարներու համար Հայ Կաթողիկէ Միութիւնը կը պարզեատրէ զինք ոսկի մետալով (ONSA):

1991՝ Երեւանի Գեղարուեստական թիւ 8 Թեքնիքական Ուսումնարանէն կը պարզեատրուի գերազանցիկ գովասանագրով:

1991՝ INSTITUT ACADEMIQUE DE PARIS-ը կը շնորհէ իրեն «Ոսկի Զեռքեր» գեղանկարիչի մրցանակ եւ արծաթ մետալ՝ Փարիզի Յաղթանակի կամարով:

1992՝ SALON INTERNATIONAL D'ART LIBRE VITBY-LE FRANCOIS-ը կը շնորհէ իրեն արծաթ մետալ դափնե-դասակով եւ ազատ արուեստի կրօնաշնորհով:

Գեղանկարիչ Մկրտիչ Ծիրացի (Ասլանեան) ծանօթ անուն է ազգային եւ միջազգային գետնի վրայ, որպէս բարձր գնահատութեան արժանացած արուեստագէտ:

L'INSTITUT ACADEMIQUE DE PARIS et GALERIE HEROUET

vous prient d'assister au VERNISSAGE OFFICIEL de l'exposition des Lauréats 1991 du

GRAND PRIX DE LA MAIN D'OR

Subventionné par la Ville de Paris

VERNISSAGE COCKTAIL le Mercredi 8 Juillet 1992 de 17 à 21 heures

EXPOSITION du 7 au 21 Juillet 1992

GALERIE HEROUET

54, rue Vieille-du-Temple, angle 44, rue des Francs-Bourgeois, 75003 PARIS/MARAIS - Tél. 42 78 62 60

INSTITUT
ACADEMIQUE
DE PARIS

104, rue Amiel, 75011 Paris
Tél: 805 42 46 - CCF Paris 22 864 21 V

Paris, le 14 OCTOBRE 1991

Cher Peintre, **MKRTICH ASLANIAN**

An nom du Bureau Directeur de l'INSTITUT ACADEMIQUE DE PARIS, j'ai le grand plaisir de vous annoncer que le Jury du Grand Prix de LA MAIN D'OR a retenu votre envoi et vous a décerné une :

MEDAILLE D'ARGENT

La cérémonie officielle de proclamation des résultats aura lieu le

SAMEDI 9 NOVEMBRE 1991, à 16 heures.

Vous trouverez, ci-joint, un document comportant tous les renseignements utiles.

Dans l'espoir de vous accueillir à cette importante manifestation artistique, je vous adresse mes félicitations et vous prie de croire à mes meilleurs sentiments.

JEAN FOURNIER
Président de l'I.A.P.

9e Salon international d'art libre :

MEDAILLE D'ARGENT AVEC PALMES

décerné à M. **MKRTICH ASLANIAN**

Pour le **1er Adjoint-Maire, L'Adjoint Délégué,**

Le Secrétaire Le Trésorier Le Président Le Jury

Մի շարք այլ և ցուցահանդեսներու ընթացքին Մկրտիչ Ասլանեանի շահած մեծ մրցանակները

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յառաջաբան - - - - -	5
Հայոց սրբազան տառերը տիեզերաիմաստասիրական ծայրագույն տրամաբանական մտածողութեամբ - - - - -	13
Հայոց սվաստիֆաների անհետացումը - - - - -	30
Սվաստիֆաները հայոց մշակույթում - - - - -	36
Հայ նշանակում է արեւ - - - - -	41
Արարատ սարի անուանածնունդը - - - - -	47
Մեծն Տիգրանի արեւապսակ թագի գաղտնիքները - - - - -	52
Մովսէս Խորենացու հայոց պատմութիւնը - - - - -	60
Բաւ է չարչարեմք արեւոց հայոց պատմութիւնը - - - - -	66
Սվաստիֆայի մտահոգեկառուցը - - - - -	70
տիեզերահանձար իմաստակնիքը - - - - -	73
Սվաստիֆաները - - - - -	78
Արեւածիների կամ արիացիների սրբազան երկիրը - - - - -	78
Հարթ մտածելաձեւից ծաւալային իմաստասիրութեան անցնելու տիեզերահանձար անհրաժեշտութիւնները - - - - -	85
Ձայնաարտաբերման տիեզերահանձար լսարանը - - - - -	96
Սուրբ Էջմիածնի արեւագմբէթ կառուցի լուսեաց գաղտնիքները - - - - -	101
Արեւոց հայոց տիեզերահանձար աստուածաշունչը - - - - -	110
Հայոց «Ա» գաղափարանշանի արշալույսը - - - - -	113
Արիացիների «Բ» բարիֆանշանի իմաստախորհուրդը - - - - -	119
Արիացիների «Գ» գարնանախորհուրդ գոյանշանը - - - - -	120
Արիական «Դ» կիսասվաստիֆա խորհրդաիմաստը - - - - -	121
Արիացիների «Ե» երկնաստեղծ նշանի երկնախորհուրդը - - - - -	

հուրդը - - - - -	122
Արեւոց հայոց «Զ» գաղափարանշանի տիեզերաիմաստասիրական կառուցը - - - - -	125
Արիացիների «Է» արեւանշանի ներքնաշխարհը - - - - -	128
«Ը» խորհրդանշանի աղօթֆային ընթերցումը - - - - -	132
Արեւոց հայոց «Թ» գաղափարանշանի խորհրդաիմաստը - - - - -	134
«Լ» խորհրդանշանի լուսածին աղօթքը - - - - -	136
«Խ» խորհրդանշանի խոհեմակառուց գաղտնիքները - - - - -	138
Արիացիների «Ծ» տիեզերածին իմաստանշանը - - - - -	139
Արեւոց հայոց «Ղ» խորհրդանշանի անմահ լեզուն - - - - -	141
Արեւոց հայոց «Ճ» խորհրդանշանի սկզբնաւորումը - - - - -	145
Արեւոց հայոց «Շ» գաղափարանշանի դաւանաբանական կառուցը - - - - -	147
Արեւոց հայոց «Պ» խորհրդանշանի կառուցը - - - - -	150
Արեւոց հայոց «Ռ» խորհրդանշանի աղօթֆարձերցումը - - - - -	153
Արեւածիների «Տ» տիեզերախորհուրդ իմաստանշանը - - - - -	155
Արեւոց հայոց «Փ» տիեզերահանձար լուսաբանալին - - - - -	158
Արեւոց հայոց «Բ» խորհրդանշանի տիեզերահանձար բնույթը - - - - -	161
Արիացիների այլ խորհրդանշաններ որոնք արեւածին կամ արեւաբնույթ են - - - - -	163
Մտափոթորիկներ հայոց տիեզերաիմաստ գանձերի վրայ - - - - -	166
Տիեզերաիմաստասէր արուեստագէտ գեղանկարիչ Մկրտիչ Ծիրացի (Ասլանեան) - - - - -	177

Ա. կողմի նկար՝ «Յօշոտուած Սվաստիքան»
գործ՝ Մկրտիչ Ասլանեանի
Բ. կողմի նկար՝ «Դարերի Խորհից»
գործ՝ Մկրտիչ Ասլանեանի

Տողաշարում եւ էջադրում
«ՄՓԻՒՌ»-ի

սղագրութիւն՝ EDUA-ի:

Tel. (03) 236710

Հասցէ.- MKRTICH ASLAN/AN,
C/O "SPURK" ARMENIAN MAGAZINE
P.O.BOX 113-7269
Beirut, Lebanon
tel: 03/268522
01/583273